

2

Samlingar

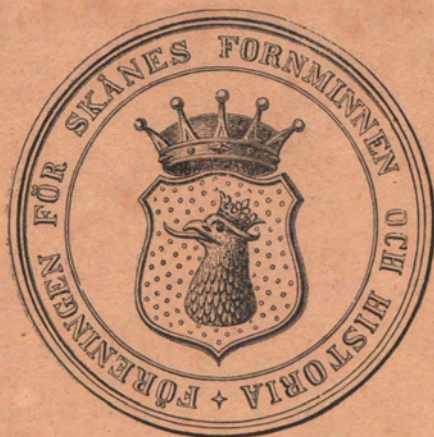
till

Skånes historia, fornkunskap och beskrifning.

Tidskrift,

utgifven af

Föreningen för Skånes fornminnen och historia

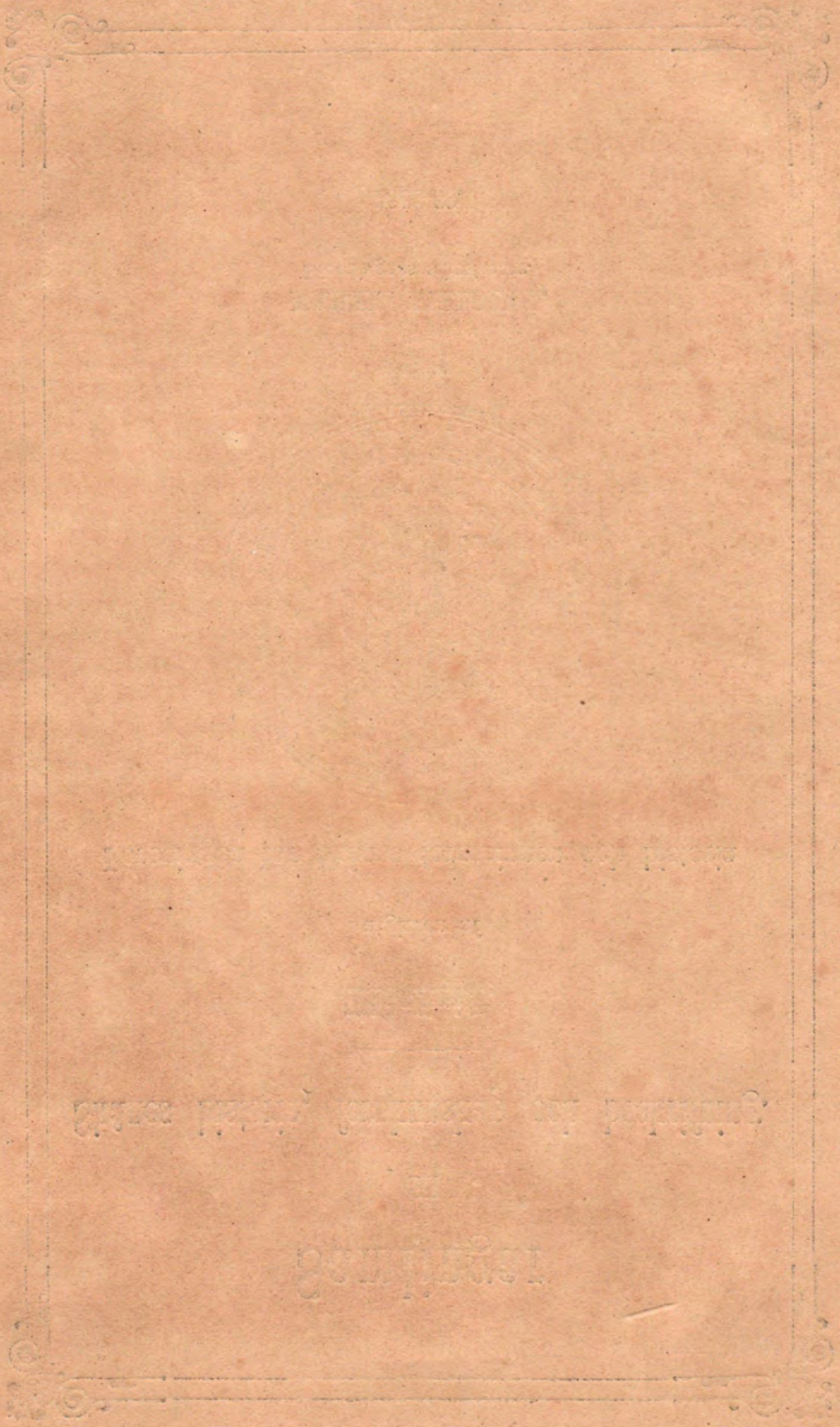

genom

MARTIN WEIBULL,
Föreningens sekreterare.

1868-69.

Afhandlingar, beskrifningar och meddelanden.

Handwritten text, possibly a signature or title, which is heavily obscured by numerous brown spots and stains. The text is illegible due to the damage.

Om Skånes Adel under öfvergångstiden 1658—1700.

Föredrag i Föreningen för Skånes fornminnen och historia
af
Martin Weibull.

I.

Vid tidpunkten af Roeskilde-fredens afslutande 1658 utgjorde adelen utan all jemnförelse mest betydande samhällsbeståndsdelen inom de landskap i söder af den större skandinaviska halfön, hvilka, sammanfattade under namnet Skåne i vidsträckt mening, ditintills bildat den nordliga tredjedelen af det egentliga Danmark. Medan befolkningens hufvuddel, sjelfva allmogen, ehuru ej såsom i den själländska afdelningen af konungariket nedsjunken till voredskap, dock kunde betraktas såsom i politiskt hänseende fullkomligt omyndig och endast såsom en blind massa, satt i rörelse för försvaret eller för de materiella intressena, egde någon betydelse inom staten, hade adeln utan afbrott fortsatt statsutvecklingen i medeltidens anda till sitt stånds fördel och stod nu, när denna fred stycade det sydskandinaviska statssamfundet, på en punkt af makt och inflytande, i bredd med hvilken öfriga samhällets makter, thronen och de båda andra privilegierade stånden, presterskap och borgerskap, sedan länge ej kunnat häfda en öfverordnad eller sidoordnad ställning.

I det danska riksrådet, hvilket "paa alle Indbyggeres Vegne" valde konungen och genom handfästningarne skref lagar för både konung och folk, insatte Skånes adel, ej mindre än Sjællands och Jyllands, medlemmar efter ett visst dessa rikets hufvuddelar emellan afpassadt förhållande, så att, när ett skånskt riksråd föll undan, Skånes afdelning af det allmänna riksrådet i förening med dess adel gjorde ett förslag af 6 till 8, ur hvilket antal riksrådet utsåg 3 och konungen äntligen bland dessa utvalde den afgångnes efterträdare. Detta riksråd, hjertpunkten inom det gamla danska statsskicket, hade såsom en de särskilta landsdelarnes högsta representation å ena sidan inträdt i det fordna Danehofs både namn och rättigheter, så att det i vanliga fall utöfvade såväl konungavalet som lagstiftnings- och beskattnings-

rätten, medan riksdagen eller de tre privilegierade ståndens sammankomst, vid hvilken adeln spelade den främsta rolen och från hvilken allmogen var utesluten, endast tillfälligtvis i utomordentliga fall blef inkallad; å andra sidan utgjorde det äfven ett verkligt konungens medregentskap, hvilket med honom delade ej blott den egentliga statstyrelsen och i händelse af hans frånfälle ensam kunde utöfva den med sin ordförande, rikshofmästaren, såsom vice konung, utan äfven, i förening med adeln i allmänhet, genom det ännu bestående länsväsendet, var herre öfver hela den inre förvaltningen. Äfven till lagskipningen sträckte sig det adeliga inflytandet, ty riksrådet var rikets högsta domstol och de särskilda landsdelarnes högsta dömande myndigheter, landsdomarne, kunde endast tagas ur adeln, medan derjemte innehafvarne af de lägre domareplatsarne, tingsfogdarne i häraderna och birkefogdarne i de kungliga birkerna, utnämndes af de adeliga länsmännen. Till städerna och kyrkan sträckte den sitt inflytande derigenom, att länsmännen deltog i utnämmandet af städernas embetsmän och att adeln i allmänhet var i besittning af ett vidt utsträckt kyrkligt patronat, som satte den i besittning af kungs- och kyrkotionde och rätt att utnämna kyrkoherdar.

Om sålunda denna adel intog en ställning inom staten, som gjorde den så att säga till det egentliga till deltagande i statslifvet berättigade folket, det fria i motsats till "de Ufrie", såsom den gerna benämnde öfriga samhällsmedlemmar, så var den tillika utrustad med motsvarande förrättigheter såsom ett särskilt, från de andra på det skarpaste afgränsadt stånd. Ej blott var adeln i besittning af den fullkomligaste skattefrihet för sina personer och sina underhafvande; om den beviljade ett statsbidrag, egde den själf att påbjuda skatten och fördela den på sina underhafvande, utan att de kungliga fogdarne vid dess indrivandeingo inblanda sig på det adeliga området. Äfven ur andra synpunkter var detta ett slutet och förhållsvis själfständigt. Adeln utövade nämligen egen domsrätt öfver sina närmaste tjenare enligt gårdsrätten och hade i de adliga birkerna rätt att utnämna domare; den var på sitt område i besittning af, som det i handfästningarne heter, "Sigt och Sagfald, Hals og Haand, alle kongelige Sager og al anden Herlighed og Rettighed, som Vi og vore Forfædre, Konger udi Danmark, over Vore og Cronens Tienere og Gods have" d. v. s. utöfvare af allmänna åklagaremakten, uppbärare af alla dess underhafvande ådömda böter och innehafvare af executionsrätten äfven om det gällde att straffa till lifvet¹⁾. Sådan var adelns

¹⁾ Adeln begagnade ofta dessa lagskipningsrättigheter till penningförvärf, så att den mot vissa summor läto äfven lifdömda lösa sig från straffet. Här emot ifrade presterna, som ofta i sina likpredikningar visste att säga dryga san-

ställning inom detta samfund, att till adelsmannens enskilda boning, bor- gen, hvilken han enligt statens lagar var berättigad att befästa, liksom han egde rätt att till en ståndbroder sända fejdebref, äfven hörde fän- gelset för de underhafvande. Att erlægga en pålaga till staten be- traktade denna adel som en förminskning af ståndets frihet och ett per- sonligt slafveri ¹⁾, att i egen person infinna sig inför en kunglig domstol som en skymf ²⁾: det var ännu en adel, hvars förnämste man kunde vid åsynen af Frankrikes församlade hofadel utbrista: "hvad er det for Adel- skab, som Kongen, naar han finder for godt, kan lade sætte i Bastillen; nei, udi Danmark ere de rette Adelsmænd, som Kongen ikke engang kan tvinge at gaa ud af deres egne Huuse ³⁾".

Naturligt var, att en samhällsklass, af staten så rikt utrustad med för- rättigheter som denna adel var, inom alla folklifvets områden skulle intaga den främsta platsen. Hos adeln var det som samhällets rikedom hopat sig, så att mer än två femtedelar af hela landet (250000 t:r hartkorn af hela landets till 570000 t:r hartkorn uppgående område) hade öfvergått under dess egovälde, medan de öfriga sjelfegarnes område slutat med att omfatta 5291 gårdar (2484 i det egentliga Skåne, Bleking och på Born- holm). Äfven ur kronans, den återstående delen omfattande, landområde drog adeln genom länsförfattningen, som lade hela den inre förvaltningen i dess händer, mycket betydliga inkomster, medan den för åtnjutandet af alla dessa förrättigheter | endast var förpligtigad till en ringa rusttjänst, utgörande för 312 t:r hartkorn en fullt munderad häst och karl, med hvilka den tjenade inom riket på egen bekostnad, men utom riket på konungens och kronans. Sålunda i besittning af samhällets alla förmåner, kunde denna adel ostörd egna sin tid åt statens tjänst eller åt den lugna

ningar. Så biskopen af Skåne Mads Jensen Medelfar i sin predikan vid Anne Brahe Sehesteds graf (1635), der han säger, att hon ej var såsom andra, som för snöda blodspenningar sälja rättvisan.

¹⁾ Se följande framställning.

²⁾ Fru Ide Skeel Rantzow, 1658 stämd inför svensk domstol, vägrade att personligen svara, under förklaring, att hon var en af Danmarks förnämsta da- mer och att hon höll sin ära och reputation kärare än gods och egendom. Hon ville skriftligen inlägga svaromål; då det vägrades henne, gick hon heldre i fän- gelse och lät sin egendom läggas i beslag. Grefvinnan Leonore Christine, Cor- fitz Ulfelds gemål, uppförde sig 1659 på samma sätt, men fogade sig omsider i att i sitt eget hus i närvaro af 5 danska adelsmän möta den kunglige åkla- garen. Handfästningarne stadgade, att en adelsman endast inför konungen och riksrådet tillsammans kunde ställas till rätta i saker å lif och ära och ej fängslas utan å bar gerning gripen eller lagligen förvunnen.

³⁾ Corfitz Ulfelds ord.

njutningen af allt det lifvets goda, som stod den till buds. Det saknas ej prof på en högsinnad uppfattning af adelsmannens ställning inom detta samfund, hans kall och hans pligter. "Vide I" sade Herluf Trolle från Lillö, Herlufsholm stiftare, till Niels Hemmingsen några dagar innan han gick ut i det sjötåg, i hvilket han lät sitt lif för fosterlandet "vide I, hvorfor vi hedde Herremænd, hvi vi bære Guldkjæder og have Jordegods og ville være yppermere og höiere agtet end Andre? Derfor have vi denne Ære fremfor Andre, at, naar vor Konge og Herre, naar Land og Rige have det behov, da skulle vi Rigens Fjender afværge, beskytte og beskjærme med Magt og al vor Formue vort Fædrenelige, at vore Undersaater maae boe og være udi Fred og Rolighed". Liksom Herluf Trolle, så tänkte och handlade äfven mången annan af Skånes riddersmän, såsom Christian Barnekow till Widtsköfle, den ädle riddaren, som på Frägneryds gårde lät sitt lif för konung Christian IV eller de båda Sten Rosensparre till Skarhult, farfader och sonson, af hvilka den sednare, ombedd att skona sitt lif såsom den siste Rosensparre, störtade in i fiendens leder och på samma fält som farfadren stupade under utropet: "et godt Navn gaar fremfor alt!" Och ej blott med vapen i hand offrade mången sitt lif och sina krafter för konung och fosterland.

Men å andra sidan saknas ej heller intyg derom, att adeln missbrukade sin utomordentliga samhällsställning endast till egen själfvisk lifsnjutning. Mången förtärde i sus och dus sina med underhafvandes svett och mödor förvärfvade inkomster och brydde sig föga om dem eller land och rike. Den skildring Tyge Brahe gifvit af sina ståndsröder i den latinska dikt, som följer afhandlingen *De nova stella* ¹⁾, egde säkert sin tillämpning på de flesta af dem och i långt sednare tider än hans egen. De bilder af adelns hvardagslif på hans tid, hvilka Esge Brock i sina dagböcker gifver oss, förråda ej i allmänhet mycken högre lyftning. Mångens lif förgick sålunda utan gagn och betydelse för det allmänna i det enskilda lifvets små omsorger och dess många förströelser. Till dessa hörde de täta gästbesöken, de stora gästabuden med åtföljande omätlighet i mat och dryck helst vid slagthögtider, såsom i synnerhet vid de

¹⁾ Tyge Brahe utbrister efter en liflig skildring af en resas behag i andra fremmande länder:

Tandem tempus erit gelidam remeare sub Arcton
 Trita exempla seqvi, cyathis, canibusque, caballis,
 Et fastu et luxu (quid enim, si talia desint,
 Denique nobilitas poterit sensisse beatum)
 Perdere cum reliqvis reliquos inglorius annos
 Me nisi (ut opto) Deus fata ad meliora reservet.

långvariga bröllopen och begrafningarne, hvilka ibland för utrymmets skull måste firas i städerna på rådhusen, vidare jagtens nöjen, som med så mycken ifver söktes och aldrig slogo fel, enär vildtet öfver hela landet var fredadt till konungens och adels förlustelse, så att ingen bonde, borgare, prest eller embetsman fick hålla hund eller låta skjuta vildt. Fullständigt afskild från de öfriga stånden genom sina fördomar och äfven genom lagarne, utan att såsom den samtida svenska adeln ständigt utvidga sig med folkets bästa krafter, utvecklade denna adel under de sista tiderna af sitt envælde inom staten hos många af sina medlemmar en inskränkt ståndanda, som bragte samhällets öfriga makter i harnesk och om jemte de yttre händelserna bidrog till dess fall. Skånes biskop Peder Winstrup gifver i den likpredikan han några månader efter Roeskildefreden höll öfver en adelsman af gammaldags sed, den ädle Tage Thott till Eriksholm, för sin rikedom och det stora anseende han åtnjöt kallad "Kongen i Skaane", ett lifligt uttryck af den förbittrade stämning emot den adliga högfärdsandan och öfvermodet, som i verklighe- en ej så ringa bidrog till att straxt någorlunda fästa de öfriga klasserna i de skånska landskapen och särskilt presterskapet vid Sverige. "Hand var icke", säger Peder Winstrup om Tage Thott, "stolt oc hoffærdig, som en deel Herremænd, der ere ringere end hand oc mod hannem intet haffve at betyde; hvilcke naar een fattig Præstmand eller Borgere kommer til deres Gaard oc vil tale med dem, da lade de dem længe staa for Porten som Hunde Dreng. De anstille sig mod den nedrig Stands Personer som en tid lang ere bleffne kalled *ufri Folck* ligesom de kunde være Potentater, Pfalzgreffver eller Churførster, ja Grotførsten self af Muschow; men denne salig Herre i hvor høy oc myndig hand var, saa var hand dog ydmyg mod Præster oc Borgere, hvilcke, naar de komme till hans Port, da icke alleniste strax maatte komme ind til hannem self, men endoc saa maatte sidde paa Benck eller Stoel hos hannem, medens de forrettede deres Ærinde". Huru vidt dock svalget emellan adeln och de öfriga klasserna var, visar emellertid sjelfva berömmet ¹⁾.

Det kan ej förnekas, att denna adel genom det hämmande inflytande den utöfvade på hela statsutvecklingen, genom den ensidiga riktning den gaf åt samhällskrafterna till sitt stånds enskilda och ej till det helas förmån, i ej oväsentlig mån bidragit till den vändning i sitt fosterlands öden, hvilken för de yttre förhållandena betecknas af freden i Roeskilde 1658,

¹⁾ "Enddog han var een aff Guderne oc een af den Höiestis Börn" uttrycker sig Winstrup på ett annat ställe. De Gudfryetiges Död, likpredikan hållen i Malmö öfver Tage Thott Ottessen 3 april 1658 af P. Winstrup.

Adeln hade blifvit kallad att i Malmö den 16 april jemte presterskap, borgerskap och allmoge aflägga sin hyllningsed till den svenska kronan. Dessförinnan har emellertid detta stånd samlat sig till en sammankomst i sin fordna hufvudstad och under den 2:re i samma månad från Köbenhavn utfärdat en gemensamt undertecknad, till de kungl. svenska kommissarierna i Skåne, Corfitz Ulfeld, Gustaf Otto Stenbock och Johan Gyl-denstierna, ställd handling, af hvilken framgår, att adeln vid sin hyllningseds afläggande gjorde fordran på en motsvarande kunglig försäkran om bevarande vid sina häfdvunna privilegier. Den har ansett en sådan så mycket nödigare som den allmänna försäkran om alla ständs bevarande vid sina fri- och rättigheter, hvilken fredsslutets nionde artikel innehöll i en viss grad blifvit oviss genom det från svensk sida gjorda förbehållet: så vidt de ej strida emot Sveriges rikets fundamentallagar.

Denna märkliga handling, hvilken blifvit i Malmö arkivet bevarad, har följande lydelse:

Eftersom Hans Kongl: Mayt: udi Suerige haffuer udi fridstractaternis 9 artichel Naadigst beloffuet och tilsagt at holde den schonische, bleginssche och hallandsche Adel wid deris wanlige Rette, Louge och gamle privilegier;

Saa ville de formode och hermed Underdanigst begiere, at deris gamle Friheder och wel her bragte heffd och brug maatte dennem Naadigst confirmeris saa som ved alle hyldinger sædwanlig haffuer werit, som mesten bestaar derudij:

Att Adeln nyder hals och hand offuer deres egne tienere lige med Kongen,

Att deres bönder maa were frij for skatte, udschriff, arbeide och anden kongelige tyngte paa samme maade, som de haffuer weret under den danske krone,

Att de maatte were frij för Told och Accisse ligesom under den danske krone,

Att de maa frij handle med Udlendische,

Att de maa vere nembst at leye Kongens och Kirchiers tiender udi deris hoffuitsogner och annexer, hvor deris hoffuitgaarder udi liger, for nogen anden, for sædwanlige affgift, med huiss mere som wijttlöftigere udi handfestningerne, gaardesretten, kongelige Recesser och Mandater om meldes och ellers efter loulig gamell brug och sedvane dem fult haffuer.

Och efterdi en deel af Adelen, som ere udi kongen aff Danmarkis tieniste och derforre med Eed och plicht icke kunde dem forbinde til Hans Kgl. May:t udi Sverige,

Och de dog haffue deris gaarde och gods udi forbe:te provinser och der aff ere Hans Kongl. May:t udi Sverige forplichtede med ross tieniste aff samme deres gods;

Saa wille de haffue Hans Kongelig May:t aff Sverige underdanigst ombedet, at de samme deres gods maa nyde udi frides och feide tid saa fritt som de der i landet boede, ald den stund de der aff giöre den Rosstieniste de plichtige ere och bemechtiged were det at selge och afhende som til forn til hvem de wille,

Och at dennem naadl. bewilgis maa, at huis de fra deres gaarde och gods i Halland, Blegind eller Schone til deres egen Nödtorfft lader affhente, det maate dennem naadigst uformeent forundis uden told och tunge.

Dette ere de punchter, som udi en hast ere betenchte fornemeligen for nöden at were| underd. at tale om, med huis mere Commissarierne selfue och de andre gode mend udi Schaane, som nu tilsammenkomme, selfue wijtlöfftigere kunde dertil sætte, den adelig stand nöttelig och gaffulig kunde were; formodendis at Hans Kongl. May:t aff Suerigs wel forordnede Commissarier, wel höywisseligen och fornuftigen betencher, at wij och wores börn och efterkommere her efter kunde foraarsagis at bygge och bo iblant hin Anden och derforre wel forhielper till wore frijheders confirmation och forbedring saawit muligt kand were.

Actum Kiöbenhaffn den 2 Aprilis A:o 1658.

J. Gerstorff ¹⁾.

Axel Urop ³⁾.

Paa *H Hendrich Lindenows* ⁵⁾

Wegne efter fuldmacht

Niels Krabbe.

J. Grubbe ⁷⁾.

Erick Quitzow ¹⁰⁾.

Margrette Skeel Sal. Henrich

Ramelles ¹¹⁾.

Sten Brahe ¹²⁾.

Ehandt.

Christian Barnekow ¹⁵⁾.

Magnus Rosenkrantz ¹⁷⁾.

O. Giedde ²⁾.

Niels Krabbe ⁴⁾.

H. Bielcke ⁶⁾.

Paa min kiere Faders Herr

Iffuer Krabbis ⁸⁾ Weigne

Kield Kragh ⁹⁾.

Palle Urne ¹³⁾.

Ehandt.

K. Urne Axelsen ¹⁴⁾.

Inppria.

Christian Urne Jörgensen ¹⁶⁾.

Paa *Steen Hohendorphis* ¹⁸⁾

och min egen Weyne

<i>Niels Kruse</i> ¹⁹).	<i>Axel Sehested</i> ²⁰).
Egen haand.	<i>Corfitz Trolle</i> ²²).
<i>Ove Tott</i> ²¹).	<i>Dorette Rosenkrands</i> S.
<i>Ebbe Rosenkrandtz</i> ²³).	<i>Otte Tottes</i> ²⁴).
Ehaandt.	<i>Sthen Holck</i> ²⁶).
<i>Sthen Reedtz</i> ²⁵)	Egen handt
Mpp.	<i>Paa Holger Winds</i> ²⁸),
<i>Law. Bille</i> ²⁷).	<i>Jf. Kare Bechs</i> ²⁹)
<i>Erich Hardenberigh Gyldenstierna</i> ³¹). mpp.	och mine egne Wegne
<i>Paa Jomfru Margrette</i>	<i>Christoffer Walchendorff</i> ³⁰).
<i>Bechs</i> ³²) wegne,	<i>Claus Sparre</i> ³⁶).
paa min faders <i>Knud Gabriels</i> ³³)	<i>Paa Hendrick Tottis</i> ³⁷) oc
wegne <i>Claus Sparre</i> ³⁴).	<i>Jomfrue Lene Gyldenstierns</i> ³⁸)
<i>Peder Bille</i> ³⁵)	wegne efter fulmagt
mpp.	<i>Magnus Rosenkrantz</i> ³⁹).
	<i>Lauritz Galtung</i> ⁴⁰).

De svenska kommissarierna lemnade intet afseende på denna skrifvelse, då det långt ifrån var styrelsens afsigt att åt adeln inrymma så vidsträckta fri- och rättigheter. Å sin sida åter vägrade större delen af dem som undertecknat — 21 af de manliga undertecknarne — att aflägga sin ed till den svenska kronan vid hyllningen i Malmö, de flesta uppgifvande, att de ännu stodo i den danska kronans tjänst.

Aldrig hade kanske adeln i landskapen norr om Öresund utöfvat ett större inflytande på den danska statens styrelse än just vid tidpunkten af Roeskildefreden och under de år, som närmast föregingo denna händelse. Möjligt är till och med, att denna omständighet ej varit utan betydelse för utbrottet af 1657 års krig, ty det glödde hos denna adel en lefvande hämndkänsla mot Sverige för den gruffliga förödelse Skåne i hela sitt omfång under 1643-45 års krig måst undergå, en förödelse, om hvilken det ännu 1657 i riksrådets rådslag om rustning heter, att "Skaane, efter som det ähr landtfast med Sverrig, haffwer Fienden dedt gansche offverstrippet, udført deraff baade Sölff, Penge, Klæder, Kaaber, uthalige Hester, Hopper, Fää med allt andet Landzens inbyggeris boeschaps ware, thi alt det dem offverkom war dem nytteligt, och hvis ringe træware der ikke kunde bortföris, hafuer de i sønder huggit, opbrendt, saa at dette gansche Landh er ännu udi grunde ruineret och forarmet, saa at dhe neppe udi deris tidh som nu leffuer kand komme igien i deris esse

och wellstand¹⁾. Liffigare än någon annan del af riket måste äfven det öfriga Skåne hafva känt förlusten af det i följd af detta krig afträdde Halland. Bittrare än någon annan del hade det känt, hvad hela Danmark kände, att det efter freden i Brömsebro lefde så att säga på Sveriges "discretion", och så hade under den dunkla känslan af att sakerna äfven med vedervågande af det yttersta måste bringas till ett ändtligt afgörande den ödesdigra kamp med Sverige börjat, som medförde afgörandet genom Roeskildefreden. Af de män, hvilka framför andra spelat en rol vid framkallandet af dessa händelser, finna vi bland ofvanstående handlings undertecknare de två höga danska riksembetsmännen Jochum Gersdorf och Ove Giedde och de fyra riksråden Axel Urup, Henrik Bielke, Nils och Iver Krabbe²⁾. Dessa voro de förnämsta af Skånes adel vid denna tid, sedan döden några dagar före fredens afslutande borttryckt "Kongen i Skaane", det gamla riksrådet Tage Thott³⁾, och hans son

¹⁾ Becker, Samlinger till Danmarks hist. under Fredrik III, I, 147. Fyens och Sjællands adel var deremot obenägen för kriget ib. 145.

²⁾ Bland dessa nämner Durell särskilt Jochum Gersdorf, Axel Urup och Iver Krabbe såsom de ifrigaste. Becker, Samlinger till Danmarks hist. I, 163.

³⁾ Tage Thott Ottessen dog den $1\frac{1}{2}$ 1658 och jordfästes $\frac{3}{4}$ s. å. "udi mange Adels oc Uedels, Svenskes oc Danskes fornemme Forsamling" i Malmö. Det var vid hans graf som en annan dansk adelsman, hofmästaren på Sorøe Jörgen Rosenkrands, gaf ett uttryck åt den samtida smärtan öfver skilsmessan mellan länderna norr om Öresund och det öfriga Danmark i följande ord:

Hans fulde Forsæt før var slet
 Fra Land og Godz at viige
 End, saasom mange gjorde det,
 Sin gamle Eed opsiige.
 Ney, var hans Ord, ieg heller gjør,
 Det ingen dog afværger,
 Som dødlig er: ieg heller døer
 End fremmed Herskab sværger.
 Gud dertil og strax Middel fand,
 Loed Jorden Kroppen giemme,
 Tog Siælen i dens Fædern'land,
 Hvor den ret havde hiemme.
 Nu lever han til evig Tid
 I Glæde blandt de Fromme:
 Ach, ach! Os andre længes did
 Til hannem snart at komme!

(C. P. Rothe, Brave Danske Mænds og Qvinders Berømmelige Eftermæle 40) Det är ett uttryck af smärta, som ställer sig vid sidan af det svar Vitus Bering gaf Carl X Gustaf, då han sökte bibehålla honom under sin spira och erbjöd honom plats i Sverige såsom sin rikshistoriograf. Vitus Bering svarade: Naturen self haffver bøyet sig under E. May:tis Regiering og alle Elementer

riksrådet Otte Thott samt riksrådet Henrik Ramel några år förut bortgått. Jörgen Brahe, "Kongen i Fyen", tillhörde icke mera landskapen norr om Öresund, sedan han öfverlemnade sitt fädernegods Knutstorp åt sin son Sten Brahe.

Jochum Gersdorf var efter Corfitz Ulfelds fall 1651 Danmarks ledande statsman; sedan nämnde år var han dess rikshofmästare, den siste af denna värdighet. Han hade varit en af dem som ifrigast drifvit till kriget, och det hade kommit på hans lott att jemte Christen Skeel, som af sorg öfver utgången säges hafva grämt sig till döds, underteckna freden. Med bortvändt ansigte under utropet: vellem me nescire literas, hade Jochum Gersdorf tecknat sitt namn under urkunden. Ehuru icke född i Skåne eller af skånsk släkt, kunde han dock räknas såsom dithörande på grund af sina stora besittningar inom detta landskap och såsom Bornholms länsherre.

Ove Giedde var sedan 1644 Danmarks riksamiral, den siste, äfven han, af sin värdighet. Det var han, som 1618, 24 år gammal, utgått med en liten flotta till Ostindien och derifrån, efter mer än tre års frånvaro, återkommit såsom grundläggaren af de nybyggen, hvilka Danmark in emot våra dagar bevarat. Han var vid denna tid en gammal och bräcklig man, som redan uppbyggt åt sig sitt sista lägerställe, den präktiga Gieddegraven i Helsingborg: öderna ville att der, i hans fädernelandskap, hans ben ej skulle finna sin hvila.

Axel Urup, genralfältmarskalk, i danska väldets sista tider länsherre öfver Malmöhus och genralguvernör öfver Skåne och Bleking, var otvifvelaktigt den som, ifall det gamla statsskicket kommit att ega bestånd, skulle hafva varit närmast att intaga den siste riksmarsken Anders Billes plats. Han var född 1601 på Wapnö i Halland inom en af Skånes äldsta infödda släkter, hvars siste ättling han blef. Vid 20 års ålder hade han gått ut i spansk-holländska kriget och gjort sin krigsskola under Moritz af Oranien. Han hade äfven under Christian IV kämpat i slaget vid Lutter, der han blef fången. Vid utbrottet af kriget med Sverige 1657 hade han blifvit ställd i spetsen för hären i landskapen norr om Öresund och under fälttåget 1657 tvungit den svenska hären att

haffve brutt deris ellers ubevegelig Løb til at føye sig efter E. May:is Seyervindinger, men som E. May:is Seyervindinger føre fornemmelig med sig Danemarckis Riges merkelig Afgang och Undertvingelse, holder jeg saa for dennem af ingen dansk mand saa fornøyelig vel at kunne skrives som fornøden er, saa visselig jeg skulde ønske af Gud at bliffue under den Herre, som naturen missundede mig at fødis under. (Sven Bring, Handlingar och Påminnelser i Sv. hist. III, 304—09).

draga sig tillbaka utom deras gränser och hade då äfven ånyo besatt Halland. Efter försvaret af de skånska landskapen hade han gått öfver Öresund med denna här och beredt sig till hufvudstadens försvar, då freden i Roeskilde plötsligt gjorde ett slut på kriget och lemnade hans fädernelandskap i Sveriges händer. Han hade varit en af de ifrigaste för kriget, var en af förbundsunderhandlarne 1658 och en af Kjöbenhavns hjeltomodigaste försvarare vid utbrottet af det nya kriget samt under hela dess belägring.

Henrik Bielke, Islands länsherre, var Danmarks vice riksamiral och hade under Ove Gieddes sjuklighet ej utan berömmelse fört befalet öfver flottan under kriget, så att efter slaget vid Falsterbo i september 1659 den svenska flottan ej mera visat sig i de danska farvattnen. Hans ifver för kriget hade måhända sin rot äfven i hans ifver för en statsförändring: af riksrådet var han 1660 dess ifrigaste befrämjare och förblef till sin död 1683 en af det nya statsskickets nitiska tjenare.

De båda bröderna Nils och Iver Krabbe, ättlingar af riksmarsken Tyge Krabbe, hvars släkt alltsedan hans tid varit bofast norr om Öresund, tillhörde båda sin samtids mest framstående män i Danmark. — Nils Krabbe till Skillinge var en man af en lärd uppfostran. Han hade uppvuxit hos biskop Brochmand i Sorøe och utbildat sig genom vidsträckta studieresor till de södra ländernas universiteter; han hade till och med varit syndicus för den germaniska nationen i Padua. Efter att hafva tjenat i den spanska hären i Nederländerna och deltagit i Danmarks försvar 1643-45 blef han länsherre på Sølvesborg, ett län, som han ännu vid öfvergången innehade. Sedan 1647 var han en af Skånes landkommisariier. Under kriget hade han varit skånska härens generalkommisarie. — Iver Krabbe till Jordberga, länsherre på Bohus, var genom sina personliga egenskaper den mest betydande mannen inom de skånska landskapen; hans rikedomar och släktförbindelser ökade denna betydighet, så att Magnus Durell om honom några månader efter freden yttrade, att han ingenting fruktade af Skånes adel, så framt den icke uti Iver Krabbe finge ett hufvud; ty hans betydighet var sådan, att han lättare än den svenska konungens män kunde vinna adel och oadel i landskapen för sig och i händelse af krig eller missnöje skulle hela landet i honom finna "ett hufvud att se uppå". På samma gång som han rådde till att i landskapen heldre behålla de enfaldigaste än de klokaste, ansåg han det nödvändigt, att på Iver Krabbe hålla ett mera vakande öga än på hela det öfriga landet ¹⁾. Iver Krabbe hade varit en af dem som i riksrådet häftigast ro-

¹⁾ Cronholm, Skånes politiska historia II, 34-35.

pat på krig men såsom fältherre i Bohus län varit olycklig. Hans hat mot Sverige var känt: folksägnen erinrar sig ännu drag deraf¹⁾. Likväl synes han, när det ändtliga afgörandet var träffadt, hafva varit benägnare att följa sitt fädernelandskap, der större delen af hans gods voro belägna, under Sveriges spira än mången aman af hans ståndsbröder.

Af öfriga i de skånska landskapen födda eller besutna medlemmar af Danmarks rikets råd saknar urkunden underskrifter af de båda inom literaturen bekanta riksråden Gunde och Oluf Rosenkrands²⁾, de båda sedan så ryktbara offren för enväldets hat och misstro till den gamla adeln. Kanske har medvetandet om de förolämpningar han i sina skrifter utslungat emot Sverige, föranlett Gunde Rosenkrands att ej på något sätt inlåta sig med dess styrelse. Det behöfdes landsflykt från det egna fosterlandet för att han skulle vända sig till Sverige. Bland de öfriga då ännu mindre betydande undertecknarne märka vi Holger Wind, som under enväldet steg till Danmarks högsta embeten och vid denna tid var länsherre öfver Landskrona och Helsingborgs län, Christian Barnekow, som vid upprättandet af det svenska väldet inom landskapen framför andra utmärktes och som var utnämnd till v. president i göta hofrätt då han hastigt borttrycktes af döden samt Christopher Walkendorf, hvilken äfven utmärktes af den svenska styrelsen och hade en andel i upprättandet af Lunds universitet till hvars förste kurator han jemte Magnus Durell 1666 utnämndes.

De i Skåne besutna adliga slägter hvilkas namn saknas bland undertecknarne, voro följande: Banner⁴¹⁾, Mormand⁴²⁾, Svab⁴³⁾, Marsviin⁴⁴⁾, Ulfeld⁴⁵⁾, Mackabæus⁴⁶⁾, Rantzow⁴⁷⁾, Dumbartz⁴⁸⁾, Kaas⁴⁹⁾, Lycke⁵⁰⁾, Bülow⁵¹⁾, Gagge⁵²⁾, Hvitfeld⁵³⁾ och Brockenhuus⁵⁴⁾.

Af de 132 i ungefär 600 hushåll delade slägter, hvilka vid medlet af det 17de århundradet utgjorde Danmarks adel³⁾, voro sålunda öfver

¹⁾ När han efter kriget 1643-45, hvarunder hans stamgods Jordberga blifvit ödelagd, uppbyggde dess fasta stenbyggnader, säges han hafva yttrat: dessa murar skola väl trotsa de svenska hundarne.

²⁾ Gunde Rosenkrands af Rosenholmslinjen, författare af bland annat flera bittra stridsskrifter mot Sverige, såsom *Dania ad exteros de perfidia Svecorum*, 1644, *Speculum fidei Danicæ et perfidei Svecorum* 1659, *Tela Svecici Aranei disrupta* e. a.; Olof Rosenkrands af Glimmingelinjen författare af *Apologia nobilitatis Danicæ* och försvarsskrifter för Jörgen Krabbe.

³⁾ Beräkningar efter i Suhms Samlinger till Danmarks historie, II, 2, meddelade handlingar. Någon af lagarne upprättad skillnad emellan dessa slägter fans icke, utan liksom den samtida polska skröt denna adel af allas jemlikhet och föraktade de titlar, genom hvilka konungamakten inom andra länder förstätt att splittra adeln och fästa den närmare vid thronerna. Dock erkän-

40 besutna i den norr om Öresund belägna nu afsöndrade delen af riket. Det var en mäktig och lysande adel, full af anspråk icke blott genom samhällsställningens, rikedomens och bördens företräden utan äfven genom de personliga gåfvornas. Som ett åkslag plötsligt och bedöfvande hade budskapet kommit öfver de skånska landskapen att de upphört att vara danska, och det var naturligt, att den del af deras befolkning, som deraf känt sig djupast berörd, just skulle vara adeln, den mest bildade delen och den som för sin ställning som stånd af förändringen mest hade att förlora. Att i dessa tider af folkets splittring i stånd ståndsbegreppet ställdes lika högt, ja ofta högre än folk begreppet är oförnekligt: här skulle nu intrycket af den stora förändringen blifva dubbelt bittert, ty den medförde angrepp på beggedera.

Till alla dem af denna adel, hvilka, inneslutande sig i sin aflemnade skrifvelse, uraktlätit att den 16 april jemte de öfriga stånden aflägga sin hyllning, utfärdades af de tre kungliga svenska kommissarierna, genralguvernören Gustaf Otto Stenbock, Corfitz Ulfeld, numera svensk greve af Sölvesborg, och friherre Erik Sparre, som ersatt den sjuk blefne Johan Gyldenstierna, en förnyad kallelse att den 15 maj infinna sig i Malmö för att, såvida de ville följa sina gods under Sveriges spira, då fullgöra sin hyllningspligt. Arkivet i Malmö förvarar de svar, som blefvo afgifna och vi meddela här några i deras ordalydelse.

Riksrådet Nils Krabbe till Skillinge svarade sålunda:

Edle och Welbaarne Herrer, Hans Kongl. May:tz udi Suerrige Höytbetroede Commissarier,

Deris Excell:s Excell:s skriffuelse, daterit Malmöe dend 22 April 1658, er mig tilhendiget; skulle mig och intet verre kierrere end at kunde med schiuldige hørsomhed efterkomme deris begiering mig at indstille udi Malmöe til dend 15 May, huis ieg icke forhindredis ved min Naadigste Herris och Kongis befahling om afregning at giøre med office-
 rerne til hest och foedtz formoder der forre denne min undskiuldning vorder optagit udi beste mening. Ellers undergiffues Deris Excell:sExcell:s Excell:s høifornunfftige betenkende, huorledis ieg, som allerede thil Hans

des af allmänna meningen en skillnad emellan de slægter, som gåfvo medlemmar åt riksrådet och de öfriga. De förras antal var sedan reformationen 64; slägtböckerna gifva åt dessa hvar sitt binamn, ibland elakt nog, än betecknande hvad man ansåg vara slägtkarakteren såsom Ulfelderne "de kloge", Urnerne "de stille", Barnekowerne "de svage", Ramelerne "de stormodige", Walkendorferne "de taabelige", eller någon särskilt omständighet såsom Thotterne "de prægtige" Trollerne "de foragtede", Marsviinerne "de smukke", Bannerne "de fordruckne".

Kongl. May:tz och Cronne Danmarek haffver aflagt hyldnings eed och mig thil homagio forpligtet af det goedtz, som ieg her udi Riiget haffuer, huilcket sig till høyere Summa udi hartkorn andrager end det ieg haffuer udi Skaane, skulde nu med hederlige och en af adel vel andstaaende maner mig derfra emancipere, effterdi saadan lettsindighed huerchen herre eller knegt ville verre befällig. Mens huis angaar mit Goedtz udi Skaane, saa vil ieg hermed haffue det pro qvota undergiffuit ald den Tienniste, som paa H:s Kongl. May:tz och Suerriges Cronnes Vegne kand begieris aff itt frit adeligt goedtz effter Danske ret och louffue, saa vel som och pro qvota forpligtet thil ald den landehielp, som de fleeste aff adel i Provincerne worder af deris goedtz bevilgendis: Leffuer udi den wisse forhaabning, at H:s Kongl. May:tz udi Suerrige af Kongl. medfödde mildhed Naadigst thillader, at ieg saasom ringeste Tiennere maa under H:s Kongl. May:tz Naadigste protection nyde bemelte mit goedtz udi Skaane med lige friheder, privilegier, immuniteter, exemptions, som andre aff adel, Höystbemelte Kongl. May:tz och Suerriges Cronne med hylding och homagie forbundne, nyde och mue besidde deris goedtz udi Danmarek. Beder tiennistvilligt deris Excell. Excell. Excell. vilde lade sig dette mit velmeente suar welfefalle och dem æhre vederfaris at verre annammit saasom ringeste Tiennere under deris gunst och velbevaagenhed. Jeg forblifver derimod nest at ynsche deres Excell. Excell. Excell. udi all prosperitet bestandige sundhed och velstand thil all schyldige ære och behagelige tienniste

Köbenhavn

den 11 May Anno 1658.

beredwilligster

Niels Krabbe.

Palle Urne till Gyllebo gaf följande svar:

Edle Velbaarne Herrer,

Efttersom ieg underskreffne haffver bekommet deres missive till dend 15 May förstkommendis mig fullkommelig att erklere anlangende H. K. M:t aff Suerrig att hylde och da till de gode herrer min Eede att afflegge, da er derpaa min korte Suar saaledes, att ieg endnu er udi min Herre och Konges tienniste aff Danemark och Norge, hvorföre ieg forarsagis ved den Eede och pligt, ieg H. K. M:t haffver soret, frandelis att forblifve och saa lenge icke hylding eller Eede till nogen anden herre eller potentat kand afflegge; hvilket ieg de gode Herrer saa venlig till

giensvar paa deris skriffuelse vill forstendige och befaller dem under den Høyestes protection till ald velgaaende, forbliffuendes de gode herrers
Haffn. 7 May A:o 1658.

Palle Urne
egen hand.

Det svar, Lauritz Galtung till Björnstorp gaf, hade denna lydelse:

Høyvelborne Herre och Sueriges Høyviise Raad,

Efttersom ieg medt ald ydmyghed haffver annamit och bekommit Ed. Exc:s skriffvelse, at ieg mig d. 15 May udi Malmöe skulde indstille hylling och eed dij Velborne Herrer paa H. Kongl. M:t och Suerrigis Chronis vegne at afflegge och forbinde, da efttersom ieg nu ved atten aar haffver tjent H. Kongl. M:t i Dannemark for een capten och min beste tijd dermed offuerleffuet, och H. Kongl. M:t endnu naadigst er sindet mig lenger i sin tienniste at ville beholde, hvorfor ieg och schyldig er H. Kongl. M:t all troschab och huldhed, som ieg hannem soret haffuer; Er derfor gandsche ydmygeligen och tjenstvilligen begierende, at dij Velborne Herrer mig icke fortencher, men denne min erklering i bedste maader optager. I hvis maader ieg kand tiene dij höye och velborne Herrer till störste ære och velbefald gör ieg det altid gandsche gierne, saa och stedse forblifver,

Høy- och Velborne Herrer,

Ed. Exc:s

Malmöe den 15 May 1658.

Ydmyg- och beredvilligster tienare
Lauritz Galtung.

Holger Wind ursäktade sig såsom ombetrodd förvaltningen af Helsingborgs och Landskrona län samt län i Norge och tillade: "hvorfor ieg efter saadanne omstændigheder vill haffve henstillet til E. H. Exc:s egen fornufftige betenkende, om ieg icke billigen och med störste raison kand undskulde mig for Eeds affleggelse til nogen anden Herre end den, som ieg virkeligen tiener; befryctendis, at om ieg end saadant ubetenckeligen vilde forrette det allerförest aff H. K. M:t aff Suerrig mig til onde skulde vorde tilregnit" ¹⁾).

I samma anda äro de flesta öfrigas svar affattade. För sina gods i de från deras fädernesland skilda landskapen vilja de stå under Sveriges krona, "hvilken de nu ere efter gudommelig providentz underlagte" ²⁾); de

¹⁾ Holger Wind till kommissarierne 1658 ¹¹/₅ M. L. A.

²⁾ Jochum Gersdorfs ord. Bref af 1658 ¹³/₅ M. L. A.

vilja bo under turken än under oss, hvarest en sådan likhet iakttages i detta regalis exercitio, ställe Vi det till sin ort". Angående adeln yttrade han, "att de danska af adel hafva orsak att gratulera sig, det de få njuta samma vilkor som andra Sveriges ledamöter, hvilket Vi hafva non ex contractu sed sponte nostra offererat dem, som qvitterandes Danmark ville sig på vår sida rangera; ej vore det heller tillbörligt, att de, som jure belli äre vunne eller ock för andra cederade land vårt rike incorpore-rade, skulle vara meliore conditione än victores". Ändtligen emotsåg konungen med köld faran för ett uppror af adeln: "om så är", slutar han, "att skåningarne och blekingarne vilja till buller sig skicka, kunna de så gerna nu det göra, som en annan gång, och vilje Vi vara betänkte huru Vi det kunne förekomma och styra" ¹⁾.

När det nu omsider kom till den förnyade brytningen med Danmark, gick emellertid hans hämnd öfver denna tredskande och motvilliga adel. På väg till Sjælland, ombord på skeppet Draken, gaf konungen genralguvernören den befallning, "att hvad dem beträffar, som valt att hålla med Danmark, måste den skillnad från de öfriga iakttagas, att Vi dem, som på vedersidan hafva opiniastrerat och ändtligen velat blifva på den danska sidan och det danska partiet, icke annorledes än som våre fiender kunna låta tractera, och fördenskull hafven i deras gårdar, hof och egen-dom, såsom ock säden på marken och denna årsvesten att nyttja och betjena till garnizonernas underhåll och magaziners upprättande" ²⁾. Några dagar derefter befalltes tillfångatagandet af alla i dansk tjänst an-ställda och den öfriga adelns bevakande på sina gods" ³⁾.

I sjelfva verket gick nu en aktförklaring öfver den skånska adeln, och det försöktes en egendomsförändring i stor skala, hvarigenom de gamla danska slägterna, som ej velat svärja trohet till Sverige, skulle ersättas af svenska adelslägter. Det finnes en samtidig handling, som härom lemna fullständiga upplysningar, nämligen den, som blifvit känd under titel "Fortegnelse paa Herregaardene og deres Gods i Skaane med deres Indkomme og Werdi samt dessen Eiermænd og de Svenske, som

¹⁾ Kgl. bref Flensburg 1658 ²⁵/₆ M. L. A.

²⁾ Kgl. bref Skeppet Draken 1658 ⁶/₈ M. L. A.

³⁾ Kgl. bref Högqvarteret vid Kjöbenhavn 1658 ¹¹/₈. En och annan, såsom Henrik Lindenow, skyndade då att tillbjuda sig till trohetseds afläggande. Bland de tillfångatagna märkas riksamiralen Ove Giedde, riksrådet Jörgen Brahe och Christian Urne till Dybeck, hvilka sedermera utvexlades mot det i Kjöbenhavn kvarhållna svenska sändebudet Sten Bielke.

giensvar paa deris skriffuelse vill forstendige och befaller dem under den Høyestes protection till ald velgaaende, forbliffuendes de gode herrers

Haffn. 7 May A:o 1658.

Palle Urne
egen hand.

Det svar, Lauritz Galtung till Björnstorp gaf, hade denna lydelse:

Høyvelborne Herre och Sueriges Høyviise Raad,

Efttersom ieg medt ald ydmyghed haffver annamit och bekommit Ed. Exc:s skriffvelse, at ieg mig d. 15 May udi Malmöe skulde indstille hylling och eed dij Velborne Herrer paa H. Kongl. M:t och Suerrigis Chronis vegne at afflegge och forbinde, da efttersom ieg nu ved atten aar haffver tjent H. Kongl. M:t i Dannemark for een capten och min beste tijd dermed offuerleffuet, och H. Kongl. M:t endnu naadigst er sindet mig lenger i sin tienniste at ville beholde, hvorfor ieg och schyldig er H. Kongl. M:t all troschab och huldhed, som ieg hannem soret haffuer; Er derfor gandsche ydmygeligen och tjenstvilligen begierende, at dij Velborne Herrer mig icke fortencher, men denne min erklering i bedste maader optager. I hvis maader ieg kand tiene dij höye och velborne Herrer till störste ære och velbefald giör ieg det altid gandsche gierne, saa och stedse forbliffver,

Høy- och Velborne Herrer,

Ed. Exc:s

Malmöe den 15 May 1658.

Ydmyg- och beredvilligster tienare
Lauritz Galtung.

Holger Wind ursäktade sig såsom ombetrodd förvaltningen af Helsingborgs och Landskrona län samt län i Norge och tillade: "hvorfor ieg efter saadanne omstændigheder vill haffve henstillet til E. H. Exc:s egen fornufftige betenkende, om ieg icke billigen och med störste raison kand undskulde mig for Eeds afleggelse til nogen anden Herre end den, som ieg virkeligen tiener; befryctendis, at om ieg end saadant ubetenckeligen vilde forrette det allerförest aff H. K. M:t aff Suerrig mig til onde skulde vorde tilregnit" ¹⁾).

I samma anda äro de flesta öfrigas svar affattade. För sina gods i de från deras fädernesland skilda landskapen vilja de stå under Sveriges krona, "hvilken de nu ere efter gudommelig providentz underlagte" ²⁾; de

¹⁾ Holger Wind till kommissarierne 1658 ¹¹/₅ M. L. A.

²⁾ Jochum Gersdorfs ord. Bref af 1658 ¹³/₅ M. L. A.

vilja tillhålla sina fogdar och bönder till lydnad mot Sverige, men för sina personer vilja de tillhöra Danmark. Riksamiralen Ove Giedde ursäktar sig sjelf, men ser gerna, att hans fogdar svärja trohet, och glömmmer dervid ej att inlägga en förbön för sitt stånd, i det han försäkrar, att allt å hans sida skall blifva utgjordt af godset "udi den forhaabning, at Ed. Exc. godvilligen ville betencke det, som til den adelige stands fremtarff kunde geraade, som den stand, der høyest bemelte H. M:t och Suerrigs chrone kand haffue sin største troschab, bistannd och tieniste aff, och Ed. Exc. derfor gierne skulde vilde hielpe at erholde os ved vore gamle privilegier och friheder" ¹⁾). Somliga, såsom Ove Thott och de båda Lindenowerne, begärde uppskof: L. Bille ville ha betänketid.

I denna ställning stod den skånska adeln till Sverige, då i Augusti 1658 kriget emellan de båda nordiska kronorna ånyo utbröt. Det var blott ett ringa antal godsegare, som då ännu hade förmått sig att å svenska kronan gifva sin trohetsed. Dessa voro Christian Barnekow, Christopher Walkendorf, Iver Tagesen och Mogensen Krabbe, Sten Holck, Knud Urne, Johan Urne, Erik Hardenberg Gyldenstjerne, Claus Sparre, Peder Bille, Mogens Svab, Hack Mormand samt enkefruarne Ramel, Kaas, Lycke, v. Krafse, Dumbartz och fröken Rosenkrands. Ej underligt då, om under dessa omständigheter hela ståndet af konung Carl X Gustaf blifvit behandladt med det största misstroende, helst det under loppet af förhandlingarne visat sig, att, när det gällde upprätthållandet af adliga företrädesrättigheter, Sverige ej engång kunde lita på den danske adelsman, Corfitz Ulfeld, som engång följt dess fanor på segertåget öfver Belt och ledt fredsunderhandlingarne i Roeskilde till dess fördel.

Så hade konungen på generalguvernörens förfrågan, om ej några skånska adelsmän skulle kunna anställas vid de i landskapen nyupprättade regimenterna svarat, "att han icke höll tjenligt, att någre andre derunder blefve brukade än de, som äre af vår nation; dock, på det att de icke skulle synas uteslutna, kunde en eller två på hvarje regemente anställas; öfrige, som ville gå i svensk tjenst, skulle på svenska regementen accomoderas" ²⁾). När de kungliga kommissarierna försökte att inleda en ytterligare underhandling med de tredskande eller tvekande, hade han uttryckeligen förbjudit det. "Den convocation af adeln", säger han, "som I skrifven afeder skola anställas och nu skall vara under händer, kunna Vi intet veta till hvad ända, efter Vi intet vilja tractera med dem, som icke äre våre undersåtare och icke hafva velat kvarblifva och göra sin ed. Hvarföre Vi

¹⁾ Ove Giedde till kommissarierna 1658 ^{13/}, M. L. A.

²⁾ Kgl. bref Göteborg 1658 ^{12/}, M. L. A.

ock icke heller vilje, att I någon af dem, som således tergiverserat hafva, härefter antagen till ed eller annan communion af våre undersåtares vilkor utan vårt särdeles och particuliere tillstånd dertill" ¹⁾). Likväl var han icke heller benägen att tåla deras utflyttning till Danmark utan befäller "att der de det på motvilligt vis skulle försöka, kunnen I dem antasta och under soldaterna ställa" ²⁾).

En hufvudanledning till denna spänning var, såsom det under loppet af sommaren 1658 allt starkare visade sig, just frågan om de adliga privilegierna. Vid hyllningen i Malmö ännu oafgjord, hade den snart derefter genom kungligt maktspråk blifvit löst på ett sätt, som högeligen upprörde adeln. Den svenske konungen hade nämligen förklaradt, att i det nya samhälle, i hvilket dessa landskap nu inträdde, endast sådana friheter kunde åt adelståndet medgifvas, som voro fästade vid det adliga godset och som stodo i samklang med den svenska statens öfriga grundförhållanden. I följd deraf hade han till en början upphäft den förrättighet af tullfrihet för såväl in- som utgående varor, af hvilken den danska adeln ännu vid denna tid var i besittning. Ej blott hade ståndets retliga sjelfständighetsanda, under så många århundraden klemigt närd, härvid kommit i häftig rörelse; äfven viktiga materiella intressen hade blifvit kännbart berörda, när nu en tullgräns skulle upprättas i Öresund och äfven på detta sätt delar af ett genom naturliga och historiska förhållanden sammanhängande helt skulle slitas från hvarandra. Det missnöje, hvarmed adeln mottog de kungliga förordningarne angående detta, hade till och med uti en af de kungliga svenska kommissarierna funnit sin tolk.

Corfitz Ulfeld är nämligen den som nu uppträdte såsom målsman för sina ståndsbröder. Sjelf hade han följt den svenska konungens segertåg in i hjertat af sitt fädernesland och å hans vägnar tecknat sitt namn under det fredslut, i hvilket hans egen återupprättelse och hans fäderneslands förluster stå tecknade vid sidan af hvarandra; nu, när han åter stod midt ibland de sina, vaknade med nytt lif gamla böjelser, gamla minnen hos honom, och när han för dem uppoffrat den ställning han hos seg-raren vunnit, har han dermed visat att, huru nyckfull och ostadig hans bana än i öfrigt kan hafva varit, han dock alltid i grunden förblifvit mannen af denna gamla danska adel, som högre än allt annat satte ståndets frihet och derigenom beredde sitt fosterland dess olycka, en adel, hvars urbildigaste statsmannarepresentant han är och hvars fall och undergång han genom sina öden äfven personligen framställer. Ännu så-

¹⁾ Kgl. bref Flensburg 1658 ²⁵/₆ M. L. A.

²⁾ Kgl. bref Flensburg 1658 ²⁵/₆ M. L. A.

som Carl X Gustafs genalkommissarie i Skåne, höljd af hans tack-samhetsbevis, förblef han i sin uppfattning af staten densamme som då han lemnade sitt fosterland för att gå i landsflykt, densamme som då han i en fiendtlig här åter nalkades dess gränser och i dess fiendes intresse tillropade sina ståndsbröder: "lader Eder ikke længre fixere af nogle faa, som intet andet hafver eftersøgt og endnu dagligen søger end at hielpe til at spende Kieden eller Lenken om Födderne og efterhaanden hielpe at betage Eder alle Eders Friheder og paa sidsten reducere Eder lige ved Skattebönderne" ¹⁾. Han förblef ännu densamme, när han utgick ur sitt svenska statsfångelse på Malmöhus, ur det danska på Hammershus, när han ånyo irrade landsflyktig kring Europa, en statsman, kanske mera förunderlig genom den inre hårdnackethet, med hvilken han fasthållit en ensidig politisk tro, än genom de yttre vexlingarne i sin lefnads bana, hvilka dock alla, närmare besedda, visa sig såsom följder af den förra.

Denna adel — sådana voro Corfitz Ulfelds ord — hade hittills varit ett fritt folk; men nu ville man af den göra slafvar och bönder. Med lämpa och genom underhandling hade man bort söka adelns fria medgifvande; men på det sätt som fredstraktaten nu tolkades, skulle allting kunna lämpas till Sveriges lag och stadgar. För sin del ville han hellre bo under turken, än vara någon tullnär undergifven, och hvad adeln i sin helhet anginge, torde den förr vedervåga det yttersta, än på sådant sätt undergå tullen. Han förespår ett uppror från dess sida. En herreman — yttrade han — hade redan vid förändringens begynnelse varit så otålig, att han låtit sig förljuda, att han heldre ville bränna af sitt gods, än lyda under ett främmande herrskap: hvad skulle icke adeln nu göra, när den såge sig så handterad? ... Han hade så länge handterat "desse skånske", att han väl visste, att det ej stode till att aftvinga dem något, och man skulle betänka hvad tvång uträttat i Nederländerna, i Spanien och England. Adeln är mäktig och rik, — tillade han — här stort anhang i Danmark, och det sår Danmark fått är ännu icke läkt: alla förbanna der freden och skulle gerna vilja vara af med den igen ²⁾.

¹⁾ Corfitz Ulfelds öppna bref, Langvedel 1657 ²/₅, till landsdomare och landkommissarier i Jylland.

²⁾ Cronholm, Skånes politiska historia II, 38. Frågan om adelns tullfrihet hade redan varit bragt å bane vid sjelfva fredsunderhandlingen, enligt Carl X Gustafs uppgift i bref till Christer Bonde 1658 ²/₇. Konungen yttrar: "Det är intet utan, att de danske hafva vid denna conferencen hos Gersdorf mentionerat och begärt och, som Secr. Ehrensten berättar, derpå stått, att de måtte blifva vid sin förriga tullerläggning eller som deras formalier voro, att tullen blefve i landet, som han tillförene hafver varit van och brukelig. Men så är dem af

För Carl X Gustaf inneburo icke Corfitz Ulfelds ord något hotande. Maktvilkoren voro för olika, och han trodde sig kunna fortskrida på sin bana, utan att fästa någon synnerlig uppmärksamhet vid dem. Han gaf Corfitz Ulfeld ett onådigt afsked från den förtroendepost vid det svenska väldets upprättande, som han straxt efter freden lemnat honom, och utnämnde i stället Christer Bonde till kunglig kommissarie. Genralguvernören fick befallning att noga bevaka hans steg, "efter som han icke allenast sjelf opponerar utan ock styrker adeln i sin hårdhet, beropandes sig derpå, att han än till ingen tull hafver beviljat, likasom vore det en essential nödvändighet att hafva hans consens"²⁾. Om honom sjelf tillägger konungen ej utan bitterhet, "att om grefve Ulfeld heldre skulle

den svenska sidan igen remonstrerat, huru det icke kunde angå, i anseende att nu en stor åtskillnad blefve emellan Skånes förre och närvarande conditioner, i det att det förr hafver varit en provincie af Danmark, men nu Sverige incorporerat, så att gränsmärket af Sverige i sjön på denna sidan constituerades; och att konungen af Sverige och Sveriges krona måtte med tullen hafva så fri disposition som annorstädes . . . När de danske härmed icke fortkommo, förmente de frihet kunna erhålla på ved och andra varor, som de af deras gods i Skåne in på Seland måtte föra till deras hushåll, hvilket blef dem ock afslaget: så beropade de sig på Dr. Christinas concession på sådant, att hon hafver dem förundt att föra ur Halland tullfritt hvad de behöft hafva till deras hus. Det blef dem frågad igen, om sådant var skedt vi pactorum eller med en particulier concession; de kunde intet annat än bejaka, att det vore en particulier. Så blef dem svaradt, att hvad de kunde af oss erhålla på sådant sätt det stode derhän, men vid tractaten kunde de intet hafva att erhålla. Vid sådane discurser blef dem ock förehållet hvad de mente med de privilegier, som de syntes något vilja aggrandera; hvarpå de i förstone icke annars än generaliter svarade sig hafva på deras gods någon större frihet än en svensk adelsman. När man än mera tryckte på dem, att de skulle dem låta produceras, på det man visste hvad de mente med sina privilegier, sade H. Skeel sådant besynnerligen bestå i hals och hand-rättighet, så att både af detta svaret så väl som articulen sjelf nog-samt skönjas sådane friheter limiteras ad substratam materiam, som är deras gods, och icke extenderas till tullens disposition, som är ett högt regale och constitution, som icke får turberas af någon adelsmans pretenderade eller ogrundade frihet". M. L. A.

Corfitz Ulfeld tyckes hafva haft en annan uppfattning om förloppet och förnekade sig hafva kännedom om hela denna förhandling. Han fällde i sammanhang med denna sak några ord som antyda, att i hans planer ingått att genom gynnandet af adelsväldet vinna Danmark kanske till och med under den svenska konungens spira. "Värst är" säger han "att den bekanta desseinen i Danmark nu lärer härigenom helt falla i brunnen och icke vara att göra sig något hopp om; utan de danske skola fast heldre slå sig till Holland och göra ett med dem". Cronholm, ib.

²⁾ Kgl. bref Flensburg 1658 ²⁸/₆ M. L. A.

vilja bo under turken än under oss, hvarest en sådan likhet iakttagas i detta regalis exercitio, ställe Vi det till sin ort". Angående adeln yttrade han, "att de danska af adel hafva orsak att gratulera sig, det de få njuta samma vilkor som andra Sveriges ledamöter, hvilket Vi hafva non ex contractu sed sponte nostra offererat dem, som qvitterandes Danmark ville sig på vår sida rangera; ej vore det heller tillbörligt, att de, som jure belli äre vunne eller ock för andra cederade land vårt rike incorpore-rade, skulle vara meliore conditione än victores". Ändtligen emotsåg konungen med köld faran för ett uppror af adeln: "om så är", slutar han, "att skåningarne och blekingarne vilja till buller sig skicka, kunna de så gerna nu det göra, som en annan gång, och vilje Vi vara betänkte huru Vi det kunne förekomma och styra" ¹⁾.

När det nu omsider kom till den förnyade brytningen med Danmark, gick emellertid hans hämnd öfver denna tredskande och motvilliga adel. På väg till Sjælland, ombord på skeppet Draken, gaf konungen generalguvernören den befallning, "att hvad dem beträffar, som valt att hålla med Danmark, måste den skillnad från de öfriga iakttagas, att Vi dem, som på vedersidan hafva opiniastrerat och ändtligen velat blifva på den danska sidan och det danska partiet, icke annorledes än som våre fiender kunna låta tractera, och fördenskull hafven I deras gårdar, hof och egen-dom, såsom ock säden på marken och denna årsvexten att nyttja och betjena till garnizonernas underhåll och magaziners upprättande" ²⁾. Några dagar derefter befalltes tillfångatagandet af alla i dansk tjänst an-ställda och den öfriga adelns bevakande på sina gods" ³⁾.

I sjelfva verket gick nu en aktförklaring öfver den skånska adeln, och det försöktes en egendomsförändring i stor skala, hvarigenom de gamla danska slägterna, som ej velat svärja trohet till Sverige, skulle ersättas af svenska adelslägter. Det finnes en samtidig handling, som häröfver lemna fullständiga upplysningar, nämligen den, som blifvit känd under titel "Fortegnelse paa Herregaardene og deres Gods i Skaane med deres Indkomme og Werdi samt dessen Eiermænd og de Svenske, som

¹⁾ Kgl. bref Flensburg 1658 ²⁵/₆ M. L. A.

²⁾ Kgl. bref Skeppet Draken 1658 ⁶/₈ M. L. A.

³⁾ Kgl. bref Högqvarteret vid Kjöbenhavn 1658 ¹¹/₈. En och annan, såsom Henrik Lindenow, skyndade då att tillbjuda sig till trohetseds afläggande. Bland de tillfångatagna märkas riksamiralen Ove Giedde, riksrådet Jörgen Brahe och Christian Urne till Dybeck, hvilka sedermera utveklades mot det i Kjöbenhavn qvarhållna svenska sändebudet Sten Bielke.

indtog dem Anno 1661 ¹⁾). Detta aktstycke har icke blifvit uppskattadt till sin fulla historiska betydelse. Den förste, som bedömt det, J. C. Barfod (i Märkvärdigheter rörande skånska adeln) har nämligen på grund af årtalet 1661 antagit, att det endast skulle angifva en plan att vid denna tidpunkt genom en försäljning till ett visst åsatt värde låta godsen öfvergå från danska egare till svenska, ett antagande, som äfven öfvergått i sednare arbeten rörande Skånes historia. Redan en första granskning af sjelfva handlingen visar emellertid, att årtalet 1661 är ett sednare tillsatt datum ²⁾, och andra handlingar såväl i Malmöarkivet som annorstädes visa tillräckligt, att nämnde förteckning är aktförklaringslistan mot den trotsande adeln af åren 1658-59 ³⁾. Med samma frikostiga hand, hvarmed den svenske konungen utdelade de från de danska innehafvarne tagna Lunds domkapitels prelaturer, prebender och vicarier samt kronoegendomarne, bortskänkte han äfven dessa adliga slägters gods. Den sydliga besegrade skandinaviska grenens stora slægter måste nu för den nordliga segrande grenens vika tillbaka från sin fädernejord i öfvergångslandet emellan dem båda. Så såg man i den urgamla slägten Thotts besittningar inträda såsom nya egare den svenska grenen af samma släkt och medlemmar af slägterna Stenbock, De la Gardie, Bjelke, Lewenhaupt, Sparre, Bonde samt Erik Dahlberg. I Lindenöwernas ställe inträdde slägterna Brahe, Bååt och Banér. En Oxenstierna ersatte slägterna Trolle och Kruse, en svensk Bjelke de skånska Bannérerna och Billerne. På Rantzowerna följde Horn och Rosenhane; efter Bielke Fleming; efter Grubbe Posse och Rålamb. Den gren af slägten Krabbe, som ej svurit trohet, Nils Krabbe till Skillinge, och den siste Urup ersattes af Hård, Banér och Wittenberg. Till Rosenkrandsernas stamgods Örup och Glimminge blefvo Joel Örnstedt och en Soop egare. Jochum Gersdorfs och Ove Gieddes vidsträckta besittningar samt alla de öfriga oedsvurnas gods öfvergingo till svenska egare. Det kungliga kansliets embetsmän och härens officerare hade äfven fått sin lott vid fördelningen, och indragningen hade ej blott gällt godsen utan

¹⁾ Tryckt i sin helhet, men ej utan fel, i Suhms Saml. till Danmarks Hist., i Sjöborgs Samlingar till Skånes historia I, 39—44, i utdrag af J. Barfod, Märkvärdigheter rörande skånska adeln 95—96 och i en jemnförande öfversigt af Cronholm, Skånes politiska historia II, 32—33 not.

²⁾ Så nämnes t. ex. Schlippenbach vid Ove Gieddes gods Dragsholm och Tommerup, men Schlippenbach var redan 1660 död och Ove Gieddes gods vid denna tid svensk statsegendom. Vid Tosterup nämnes "konungens" syster: handlingen måste således beröra förhållanden under Carl X Gustafs lifstid.

³⁾ Också äro från denna lista undantagna de gods, som tillhörde den del af adeln, hvilken aflagt sin trohetsed till Sverige.

också den lösa egendomen, af hvad slag den än var. De af de fordna egarne, som ej medan tid var räddat sig öfver Öresund, fördes jemte öfriga danska fångar till Jönköping, der de höllos i förvar ¹⁾. De flesta hade emellertid redan satt sig i säkerhet på andra sidan Öresund och förhöllo sig ej overksamma i den kamp på lif och död emellan de båda folken, som nu upplågade vid Kjöbenhavns murar. Der kämpade då vid sidan af Axel Urup den tappra Niels Rosenkrands från Glimminge i spetsen för Fredrik III:s livvakt af göingar, medan Ove Thott och Corfitz Trolle underhöllo de afskilda landskapens förbindelse med det fordna moderlandet och försökte, ehuru förgäfvets, att der tända upprorsfacklan.

¹⁾ Kgl. bref 1659 ²³/₁₁ Nykjöbing. Det undantogs derifrån endast de omyndiga Rantzowerna, fru Ide Skeel Rantzows söner.

Adelsmän, adliga släkter och gods i Skåne vid tidpunkten af freden i Roeskilde 1658.

¹⁾ Jochum Gersdorf till Lillö, Tunbyholm, Smedstorp (Smidstrup), Ingelstad, Udderup, Billesholm, Onslunda ladugård och Hörbygodset i Bleking. Se om honom texten. Släkten Gersdorf var en tysk, under tidernas lopp i många olika grenar inflyttad släkt. Jochum Gersdorfs gren utdog snart i Danmark. Sina gods i Skåne, hvilka han alla lemnade till Bornholms vederlag, innehade han till största delen genom gifte inom släkten Hvitfeld. Gersdorfernes binamn var "de smaae".

²⁾ Ove Giedde till Tommerup, St. Olufsgård, Dragsholm, Maglö, Hofdala, Lövestad, Hellerup i Halland och del i Gyllebo. Assartorp innehades af hans syster. Se om honom texten. Släkten Giedde var en gammal nordisk släkt, som redan i det 14de århundradet nämnes i Sverige och i det följande århundradet i Danmark. På svenska sidan utdog den 1705 med öfverste Christoffer Giedde till Wrams Gunnarstorp, Ove Gieddes son. Öfriga grenar stadnade i Danmark och äro der nu utslucknade. Gieddernes binamn var "de friske".

³⁾ Axel Urop till Belteberga (Beltebjerg). Se om honom texten. Släkten Urop var en infödd skånsk släkt, som bar sitt namn af stamgodset Ugerup i norra Skåne. Släktens öfriga egendomar hade genom gifte öfvergått till Ulfelderna; den utdog 1671 i Danmark med Axel Urop. Uropernes binamn var "de stærke".

⁴⁾ Nils Krabbe till Skillinge (Skieldinge), Össjö, Ryssjöholm och Hvideröra. Det fans i de östdanska landskapen tvenne Krabbesläkter, den ena till Ölmenäs i Halland, som förde i vapnet ett rött hjerta i silfverfält (löjt. Peder Krabbe till Ölmenäs och Olsnäs i Norge af denna släkt † 1667) och den stora Krabbesläkten med en silfverhjelke i rött fält, som ansåg sig härstamma från erkehertigarna af Österrike och förde deras vapen. Dennas manliga medlemmar voro 1658 i Skåne trenne, nämligen de båda Tagesönerna Niels och Iver (se om dem texten) och Iver Mogensen Krabbe till Wegeholm. Denna Krabbesläkt utdog på svenska sidan med Jörgen Iversen Krabbe (skjuten i Malmö 1678) och på den danska i slutet af 18de århundradet. Krabbernes binamn var "de gierrige".

⁵⁾ Henrik Lindenow till Öfvedskloster och Wolsjö; hans broder Otte innehade Borreby och Klågerup. Släkten Lindenow hade inkommit till Danmark med Christoffer af Bayern och var sedan 1587 innehafvare af Borreby i Skåne. Klågerup, de skånska Sparrarnes stamgods, tillhörde egentligen Ottes hustru Else Juel. Henrik Lindenow, som var Kgl. befallningsman i Christianstad län, sålde sina gods och öfvergick till Danmark. Otte Lindenow tog 1664 inträde på svenska riddarhuset (30), men gick till Danmark 1681, lemnande godsen genom sin dotter till släkten Ramel. Lindenowernes binamn var "de sagtmodige".

⁶⁾ Henrik Bielke till Hanaskog, Wankifva och Mölleröd, hvilka gods han ärt genom gifte inom släkten Ulfeld. Bielke är namnet på en för de tre nordiska rikena gemensam släkt, den svenska hufvudgrenen förande till vapen en hjelke i guld, den dansk-norska i silfverfält. I Norge besatt denna släkt Österraad i Thronthiems stift, hvarifrån denne var, en son af den norska kanslern Jens Bielke. Se om honom vidare texten. Binamnet var "de lattermilde".

⁷⁾ Jacob Grubbe till Rögge och Katsegård, länsman i Christianopels län. Släkten Grubbe utdog i Danmark 1721. Jacob Grubbe dog 1687 på Axelväld, sedan han längesedan afhändt sig sina gods, den siste af släktens skånska gren. Binamnet var "de gode".

⁸⁾ Iver Krabbe till Krageholm (Krogholm), Högstad, Jordberga och Fulltofta, af hvilka han bekommit flera och bland dem Krogholm, Krognosernas gamla stamgods, med sin hustru Karen Marsvin.

⁹⁾ Kield Kragh till Truidsholm på Jylland. Hans släkt var icke besuten norr om Öresund; sjelf var han landsdomare i Skåne och såsom sådan innehafvare af Helene kyrkas län. Kraghernes binamn var de "flyvende".

¹⁰⁾ Erik Qvitzow. Ovisst hvad gods han i Skåne besatt, troligen dock Lerkesholm. Släkten Qvitzow till Sandagergaard på Fyen, urspr. brandenburgsk, var känd i Danmark sedan 1307 och fortlefde der intill slutet af 17de århundradet. Qvitzowernes binamn var "de slemme".

¹¹⁾ Henrik Ramels enkefru till Beckaskog (Beckeskouff), Löberöd, Widerup och Ugerup, hvilka gods hon förvaltade för sina båda omyndiga söner Hans och Ove Ramel. Fröken Lene Ramel innehade Osbyholm; fru Anne Ramel Juul Maltesholm och Westerstad, fru Sophie Ramel v. Krafse Zireköping och Duege, hvilka samtliga gods utom Beckaskog, som lades i beslag när Ove 1677 öfvergick till Danmark, gingo öfver till släktens förste svenske hufvudman Hans Ramel. Släkten Ramel var en pomersk släkt, som i slutet af 16 seklet inkommit till Danmark med Christian IV:s guvernör riksrådet Henrik Ramel till Wusterwitz på Rügen. 1584 blef den först besuten, då Beckaskog utbyttes mot rügenska gods. Det yngre riksrådet Henrik Ramel hade dött 1653. Binamnet var "de stormodige" eller "de stormunnede".

¹²⁾ Palle Urne till en del af Gyllebo; hans broder Johan innehade Wanstadtorp och Claus Tulllesbo. Släkten Urne, en af Danmarks äldsta adelsslägter, införd på svenska riddarhuset 1664 (22), utdog i Sverige på manssidan i 17de och på qvinnosidan i början af 18de århundradet; men fortlefde då ännu i Danmark. Palle Urne hade varit i krigstjenst; lefde ännu 1671 i Skåne, såsom synes af en handling i Malmö arkiv, i hvilken han uppträder såsom lagvårje för Laurids Galtungens dotter Maria; från Johan och Claus öfvergingo Wanstadtorp till biskop Winstrup och Tulllesbo till Johan Palm-Gyldenpalm. Ätten slutade i Sverige i elände. Urnernes binamn var "de stolte" eller "de stille".

¹³⁾ Sten Brahe till Knutstorp (Knudstrup), det sista af Braheslägtens gods i Skåne, hvilket blifvit honom öfverlätet af hans fader, riksrådet Jörgen Brahe, den s. k. kungen på Fyen; öfriga Brahegods hade genom giften öfvergått till släakterna Ramel och Barnekow. Släkten Brahe, en af de ryktbaraste i Skåne, hade kanske inkommit från Holstein, der en Brahe nämnes 1226 i handlingen rörande Preetzerklostrets stiftelse. Hvitfeld nämner en Brahe i Jylland under 1375; från den danska anses den svenska Brahesläkten härstamma på modernet, men förer ett annat vapen. Sten Brahe var den siste af namnet i Skåne; på danska sidan utslöcknade släkten med Preben Brahe till Hvedholm 1786. Brahernes binamn var "de lystige".

¹⁴⁾ Knud Urne Axelsen till Axelvåld och Möllerup; var ryttmästare vid rytteriet i Skåne, nämnes af M. Durell 1657 öfverste för ett kavalleriregemente.

¹⁵⁾ Christian Barnekow till Widtsköffe och Örtöfte i Skåne, Ralsvik och Strey på Rügen. Han var sålunda på visst sätt redan svensk undersäte. Släkten Barnekow är pomersk, men sedan 1543 bosatt i Skåne. Christian Barnekow införde den 1664 på svenska riddarhuset (23). Barnekowernes binamn var "de svage" eller "de syge".

¹⁶⁾ Christian Urne Jörgensen till Marsvinsholm, som han ärft efter modren Margrete Marsvin. Christian Urne var öfverste i dansk tjenst, införde Urnesläkten på svenska riddarhuset och dog såsom öfverste för Westerbottens regemente 1667, slutande sin ättegren. Han var en son af marsken Jörgen Urne till Alslev.

¹⁷⁾ Magnus Rosenkrantz till Glimminge, en af den rike Holgers till Glimminge söner; hans bröder voro Ebbe till Skotterup och Oluf till Dömestorp (Dömestrup). Oluf Rosenkrands, som äfven skref sig till Eegholm, var den inom litteraturen bekante geh. statsrådet och baron Rosenkrands, som 1681 störtades för sin Apologia nobilitatis danicæ. Fjerde brodern var den tappre Niels Rosenkrands. Deras styfmoder fru Karen Krabbe Rosenkrands innehade Heckeberga och Toppeladugård. Den andra i Skåne besutna grenen af Rosenkrandserna var den ännu fortlefvande till Örup, som då derjemte innehade Sannerup i Halland (fru Wibecke Thott Rosenkrands af Hjulobergs-Thottarne och hennes söner Corfitz och Börje). Fröken Margrete Rosenkrands innehade Kulla-Gundestrup; en af den lärde Holgers till Rosenholm söner, det bekanta riksrådet Gunde Rosenkrands, innehade äfven gods i Skåne, som han såsom kantor vid Lunds domkapitel tillbytt sig emot Alnarp (Allerup); han skref sig äfven en tid till Boserup. Släkten Rosenkrands är en af de mest framträdande i Danmarks adelshistoria. Säggen låter den härstamma från grefvarne af Eberstein; den äldst kände är riddar Erik till Hefringsholm i Jylland. Genom gifte kom den i besittning af den i Kalmarföreningens historia beryktade Jes Eriksen Banners

(Jösse Eriksons) gods Asdal och Landting på Jylland och den skånska Ulfstandsläkten; gods Glimminge och Örup. Den jylländska grenen till Rosenholm, vid denna tid representerad af den lärde Holgers tre lärda söner Gunde, Jörgen och Erik, var äfven starkt besuten. Vid denna tid bildade Rosenkrandserna det sammanhållande släktbandet inom kretsen af Danmarks stora släkter. Glimmingegrenen är nu utslocknad; Örupsgrenen, införd på svenska riddarhuset 1756 (1967), och äfven den jylländska fortleva. Rosenkrandsernes binamn var "de storhovede".

¹⁸⁾ Sten Hohendorph till Rönneholm. Släkten Hohendorph (Hundorp) hade 1594 inkommit från Tyskland med Christian IVs hofjägmästare Jörgen Hohendorph; Sten Hohendorph var kunglig dansk räntmästare, öfverlät vid förändringen godset till sin syster Margrete och förblef på andra sidan Öresund, der släkten utdog 1786. Hohendorphernes binamn var "de sagtferdige".

¹⁹⁾ Niels Kruse till Engeltofte. Släkten Kruse nämnes 1405 hos Hvitfelt. N. Kruse var öfverste i dansk tjänst, förblef i Danmark, der släkten ännu i förra århundradet fortlevde. Krusernes binamn var "de trofaste".

²⁰⁾ Axel Sehested till Fliinge. Släkten Sehested var en gammal dansk släkt, som mera sällan egt gods i Skåne. Fliinge öfverläts af Axel Sehested till Bornholms vederlags gods; själf valde han Danmark, der ätten fortlever. Binamnet var "de stortalende".

²¹⁾ Ove Thott till Skabersjö, Biersjöholm, Markie, Snogeholm och Herrestad samt strögods i Bleking. Ove Thott var öfverste i dansk tjänst och är den i skånska adelshistorien för sitt slöseri beryktade herr Ove. Hans broders, riksrådet Otte Tagesen Thotts, enka, fru Dorette Rosenkrands Thott, en dotter af den lärde Holger till Rosenholm, och hennes barn, de tre i kriget 1676—79 landsflyktiga Knud, Holger och Tage samt Jytte, Jörgen Krabbes hustru, innehade af släkten Thotts ofantliga jordegendom Trollenäs och Trolleholm (Näs och Eriks-holm) Barsebeck, Söfdeborg, Rydsgård, Månstorp (Mogenstrup), Werpinge (Trolleberg) och Brodda. I Norge egde denna släkt vid Sognefjord Loesnegard. Släkten Thott, som under Kalmarföreningens tider genom de mäktiga Äxelsönerna från Lillö spelat en så betydande rol i de nordiska rikenas historia var en af Skånes äldsta och betydligaste infödda släkter. Släktböckerna och genealogerna ha täflat att föra dess ålder långt bort i tiden: en låter den blomstra 290 år efter frälsarens födelse, en annan uppgifver som dess äldsta kände stamfar Thor Thott, som i slutet af 1000 talet skulle låtit sig begravas i sina hedniska förfäders graf; en tredje härleder den från Thord Gjelkere, som med erkebiskop Eskil i Lund stadfästade den skånske kirkelov 1162 och som upprättade Bosjökloster. Troligt synes, att släkten haft en graf, prydd med runstenar, hvilka Tage Thott, då han byggde Eriksholm, lät insätta i stamgodsets byggnad. Vid denna tid blomstrade släkten inom de skånska landskapen i tvenne grenar: den ofvannämnda till Eriksholm och Näs, som härstammade från Äxelsönernas syskonbarn, riddar Erik till Näs, och Hiulebergsgrenen, som härstammade från Ivar och Erik Axelsons ena broder Åge, hvars dotter var Ingeborg Thott Sture, Sten Sture den äldres hustru, och från hvars ene son tillika de båda svenska släktgrenarne, Tott till Skedbo och den stora svenska Totte-släkten, som utdog med riksrådet Clas Tott, härledde sig. Äldsta ledet af Hiulebergsgrenen slocknade med fru Anne Thott Brockenhus till Hiuleberg och fru Wibecke Thott Rosenkrands till Sannerup, hvilka vid denna tid ännu lefde. Af samma grens yngre led var Henrik Thott till Glad sax och Svineberga, som äfven förekommer bland skrivelsens undertecknare. Dennes syster var den lärda fru Birgitte Thott Giöe; hans dotter den lärda Elisabeth Thott. På andra sidan Öresund utslocknade Eriksholms-grenen med grefve Otte Thott 1785; införd på svenska riddarhuset 1664 (26) och 1756, fortlever den på den svenska sidan genom Ove Thotts ättlingar. Binamnet var "de prägtige" eller "de prästerlige".

²²⁾ Corfitz Trolle till Skarhult, en son af ståthållaren i Norge Niels Trolle; han var vid denna tid kammarjunkare i danska hofvet och innehafvare af Böfling län på Jylland; dog 1684 såsom geh. etatsraad. Släkten Trolle, ursprungligen svensk (Ulf), är äfven en af de för de nordiska rikena gemensamma släkter. På den danska sidan utdog den 1721 och dess gods öfvergingo till Revten-owerna; på den svenska fortlever den danska grenen genom ättlingarna af en

broder till Corfitz, herr Arvid Trolle, som 1682 tillbytte sig de då till Danmark utflyttande Thottegrenarnes stamgods Näs och Eriksholm (sedan 1770. Trollenäs och Trolleholm) och 1689 införde släkten på svenska riddarhuset (36). Den äldre svenska grenen utdog med Thure Trolle till Bergqvara, erkebiskop Gustaf Trolles farbroder. Binamnet var "de foragtede" eller "de forædte".

²³⁾ Se noten 17.

²⁴⁾ Se noten 21.

²⁵⁾ Sten Reedtz till Wanås (Wandaas), som han innehade genom gifte med Maren Juel; var vid denna tid dansk höfjunkare; hans broder var kanslern Peder Reedtz. Släkten Reedtz var 1572 inkommen till Danmark med drottning Sophia, Fredrik II:s gemål. Sten Reedtz förblef i Danmark, uppträder åter i Skåne under kriget 1676-79 såsom upprättare af snapphanepartier i Göinge härader. Reedtzernes binamn var "skiefbenede".

²⁶⁾ Sten Holck till Gedsholm, Fröllinge och Bårarp, som han innehade jemte modren fru Riborg Bille Holck. Släkten Holck, en gammal dansk släkt, hade genom hans faders gifte blifvit besuten på denna sidan af Öresund. Herr Sten hade varit öfverste i fransk tjänst, införde släkten på svenska riddarhuset 1664 (20) och dog 1704; släkten utslocknade i Sverige med hans söner, fortlevver i Danmark. Binamnet var "de hofferdige".

²⁷⁾ Lauritz Bille till Dybeck, som dock snarast tillhörde hans barn såsom modernearf. Hans egentliga gods var Billeshauge i Danmark. Släkten Bille, kanske ursprungligen tysk, var en då mer än 400-årig dansk släkt, som egt många gods i Skåne. Den infördes på svenska riddarhuset 1664 (28) af Lauritz Billes son Christian, som under Carl XII:s krig öfvergick till Danmark och der slöt den skånsk-svenska grenen. På andra sidan Öresund fortlevver den. Billernes binamn var "de sledske".

²⁸⁾ Holger Wind till Wrams Gunnarstorp (Gundestrup), en son af amiral Wind och dåvarande länsherre till Helsingborgs och Landskrona län, blef sedan v. kansler och geh. etatsråd i Danmark. Då han lemnade Skåne, öfverlät han godset till sin syster, Christ. Gieddes husfru. Släkten Wind var en gammal dansk släkt, som under 1313 förekommer hos Hvitfelt; dess namn och gods äro i Danmark förenade med andra hos släkten Kragh-Juel-Wind-Ahrenfelt-Friis. Binamnet var "de kiekke".

²⁹⁾ De båda här nämnda adeliga jungfrur Beck voro förmodligen halfsyster till Axel Urup och systrar till fru Anne Beck Bülow till Wappö (Waabnö) och Rosenlund och herr Jochum Beck till Andrarum, Torup och Bosjökloster. Denne sednare, ättens dåvarande hufvudman, befann sig troligen vid denna tid på resa i Holland. Han hade nu i sin anläggningsifver förstört den stora jordegendom, som varit hopad på honom, så att då han 1658 ^{2/2}, till Corfitz Ulfeld sålde Torup och Bosjökloster endast Andrarum, som medfört alla hans förluster, återstod. Släkten Beck med lilja i blått fält till vapen nämnes 1450. Den infördes först 1723 med hans sonson på svenska riddarhuset (800) och fortlevver under namnet Beck-Friis, sedan den 1732 med stamhuset Hefringsholm på Jylland ärfv schacktafle-Friisernas namn och vapen. Svenska staten återställde 1735 de från Corfitz Ulfeld indragna godsen Bosjökloster och Torup åt denna släkt, som på qvinnosidan härstammar från honom och grefvinnan Eleonore Christine. Beckarnes binamn var "de södt talende"; eller "de smaatalende" Friisernes "de troe".

³¹⁾ Erik Hardenberg Gyldenstjerne till Svanholm, Karsholm och Thorsjö; anslöt sig straxt oförbehållsamt till Sverige. Hans ättegren, upptagen på svenska riddarhuset 1664 (29), utdog 1705 med sonen Axel Gyldenstjerne. Fröken Lene Gyldenstjerne egde Bjersgård; fru Öllegård Gyldenstjerne Lycke, Kay Lyckes husfru, Ljungby. Släkten är en af de nordiska rikenas gemensamma adelssläkter. Den härstammar från Jylland, der dess äldsta kända stamgods Aagaard var beläget. Den utdog i Danmark 1729 med Laurids Ulfeld Gyldenstjerne. Endast den svenska grenen, som genom testamente af den dansk-skånska grenens sista qvinliga ättling 1740 blifvit innehafvare af Bjersgård såsom fideikommiss, fortlevver ännu. Gyldenstjernernes binamn var "de rige".

³⁰⁾ Christoffer Walkendorf till Ellinge, Hesselholm och Holma. Han införde ätten 1664 på svenska riddarhuset (25). Släkten Walkendorf, med en röd

ros i silfverfält till vapen, inkom i de nordiska rikena med Christoffer af Bayern och blef i det 16de århundradet en af Danmarks förnämsta släkter. Den utdog i Danmark 1742 med Börje Walkendorf till Billeshauge. På svensk sida fortlev den ännu i Uppland, men har, sedan den i början af 18de seklet förlorat sin jordegendom, mer än någon annan af de gamla danska släkterna i Skåne, hvilket den ensam lemnat, aflägsnat sig från sin fordna samhällsställning. Binamnet var "de taabelige".

³²⁾ Se noten 29.

³³⁾ Knut Gabrielsen Ackeleye till Hjularöd, landsdomare i Halland. Släkten Acheleye hade tagit namn af vapnet, som var en grön ackeleya med 4 hvita blommor i blått fält. Den fortlevde ännu 1749 i Norge, der i Lombs prestegäll i Guldrandsdalen funnos bönder af denna släkt. På svenska riddarhuset tog den aldrig inträde, men förblef i Skåne och på Bornholm ända till 1680:talet. Troligen har den skånska grenen utdött med Enevold Fr. Acheleye straxt efter freden i Lund 1679. Binamnet var "de høytelskende" eller "de høynæsedede".

³⁴⁾ Claus Sparre till Södertou, som dog 1679 och slöt den danska Sparresläkten, af hvilken troligen den s. k. skånska Sparresläkten, som Sophia Brahe i sin slägtebok uppgifver vara utdöd med Gabriel Sparre till Svaneholm 1601, var en gren. Binamnet var "de ydmyge".

³⁵⁾ Se om släkten not. 27. Övisst hvad gods han egt. Årup nämnes såsom Billegoods.

³⁶⁾ Se noten 34.

³⁷⁾ Se noten 21.

³⁸⁾ Se noten 31.

³⁹⁾ Se noten 23.

⁴⁰⁾ Lauritz Galtung till Björnstorp (Björnstrup), till hvilket han troligen blifvit egare genom gifte med Barbara Gråbo. Släkten Galtung var en gammal norsk släkt, som för armod uppgifvit sin adel, tills 1648, vid Fredrik III:s närvaro i Norge, Lauritz Galtung bevisat sin härstamning ifrån den och fått vapnet, ett svart svin i silfverfält, förnyadt.

⁴¹⁾ Banner till Boserup. Christian Banner har undertecknat Malmö recess 1662. Släkten Banner (svensk Banér) utdog i Danmark 1742 på qvinnosidan; från Skåne försvann den snart, utan att taga inträde på svenska riddarhuset. Binamnet var "de fordrukkne".

⁴²⁾ Mormand till Esperöd. Släkten förde till vapen att morianhufvud i silfverfält. Den säges vara en halländsk släkt; utdog i Danmark på 1600:talet och är nu äfven i Sverige, der den först 1743 (nr 1868) infördes på riddarhuset, i manliga linjen utdöd. Binamnet var "de treffelige".

⁴³⁾ Svab till Näsbyholm och Svabesholm. Ätten tog aldrig inträde på svenska riddarhuset; men fortlevde i Skåne ännu i slutet af 1600:talet, då de båda bröderna Mogens och Arild Svab, som 1658 gingo under svensk spira, voro i besittning äfven af Lerkesholm, Wankifva, Skeinge, Oretorp och Åraslöf. Släkten hade ej binamn.

⁴⁴⁾ Marsviin till Sinklärsholm och Sandby. Jörgen Marsviin, som egde dessa gods, lemnade Skåne. Ätten, en af de äldsta danska adelsläkter, utdog i Danmark 1768. Binamnet var "de smukke".

⁴⁵⁾ Ulfeld, af hvilken släkt 4 grenar vid denna tid innehade gods i Skåne: 1) Corfitz Ulfeld, genom kgl. svensk förläning grefve af Sölvesborg, herre till Herrevadskloster, genom köp innehafvare af Bosjökloster, Torup och Fogderup; se om honom texten. 2) Ebbe Ulfeld, som genom fredslutet återkom till Skåne, der han hade sitt fädernegods Ovesholm. 3) Christoffer Knudsen Ulfeld till Svenstorp och Boelehn (Pugerup), som i slutet af 1660:talet lemnade släktens skånska gods och öfvergick till Danmark. 4) Christoffer Björnson Ulfeld till Råbelöf och Åraslöf, som snart dog och ärfdes af sin farbror Ebbe Ulfeld. Släkten Ulfeld, känd i Danmark sedan slutet af 14de århundradet, en af dess mest betydande historiska släkter, infördes på svenska riddarhuset 1664 (19) af Ebbe Ulfeld, svenskt riksråd och riksjägmästare, samt utdog i Sverige 1682 med honom. I Danmark utdog den 1762; i Österrike i slutet af 18de århundradet. Binamnet var "de lærde", "de forstandige", "de kloge".

⁴⁶) Maccabæus till Eserup och gods på Bornholm, (har der egt Skovsholm i Ibsker). Ätten hette ursprungligen Mac Alpin och stamfaderen i Danmark var en under reformationsårhundradet från sitt fosterland undanflyktad skottsk adelsman af detta namn, som 1551 dog såsom professor i theologi vid Kjöbenhavns universitet. Malanchton hade åt denne, som var hans lärjunge, gifvit namnet Maccabæus, emedan han fann den landsflyktiges öde likna Maccabeernas. I Skåne bofäste sig släkten med Christian Maccabæus, archidiakonus vid Lunds domkapitel † 1598. Den lemnade Skåne och fortlefde i Danmark ännu på 1690:talet.

⁴⁷) Rantzow till Bollerup och Krapperup. Fru Ide Skeel Rantzow och hennes söner innehade godsen. Släkten var holsteinsk; den lät sig aldrig införa på svenska riddarhuset, utan lemnade Skåne. Binamnet var "de letferdige".

⁴⁸) Dumbartz till Spannerup (Spannarup). Fru Anne Höegh Dumbartz och hennes söner innehade godset. Släkten var skottsk och hette ursprungligen Dumbar. Sönerna dröjde qvar i Skåne intill kriget 1675-79, men togo ej inträde på svenska riddarhuset.

⁴⁹) Kaas till Rosendal. Fru Rigitze Bilde Kaas innehade detta gods. Hon var barnlös och lemnade det till sin systems arvingar, släkten Barnekow. Släkten utdog i Danmark 1778. Binamnet var "de grimme".

⁵⁰) Lycke till Gärsnäs, Kronovall och Snelleröd. Fru Karin Rantzow Lycke innehade dessa gods. Hon var barnlös. Binamnet var "de sindige".

⁵¹) Bülow till Wapnö (Waabnö) och Rosenlund. Fru Anne Beck Bülow innehade dessa gods. Hon var barnlös. Se släkten Beck. Binamnet var "de sindige".

⁵²) Gagge till Bultofta och gods på Bornholm; (har der egt Lehnsgaard, Myregaard och Söndergaard). Försvinner vid denna tid ur Skåne; utdog på Bornholm 1762.

⁵³) Hvitfeld till gods i Halland. Genom gifte med en Rosenkrands öfvergick Sannerup till Tönne Hvitfeld, som qvarblef, men ej lät ätten införas på svenska riddarhuset. Hans söner sålde denna gård. Hufvudgrenens skånska gods hade öfvergått till J. Gersdorf. I Bohuslän innehade fru Margr. Hvitfeld Dyre de betydande gods, som hon sedan skänkte till Göteborgs gymnasium. Binamnet var "de smale".

⁵⁴) Brockenhuus till Hjuleberg. Fru Aune Thott Brockenhuus torde vid denna tid hafva innehaft detta gamla Thottegods, som straxt derpå befinnes vara i ego af den svenska släkten Lilliehöök, som sedan i nära två århundraden innehade det.

Utom dessa adeliga släkter torde här äfven böra nämnas de båda släkterna Kofod och Bonde.

Släkten Kofod, Bornholms mäktigaste släkt, var adelig, men ej af kunglig adel. Den hade sitt bref af den lundensiske erkebiskopen Birger (dat. 1514) och blomstrade i tvenne linjer: den kyndegaardske och den almegaardske. Den innehade en stor del af Bornholms bästa gods och landets embeten. Af den kyndegaardske grenen var Bornholms frihetskjelte Jens Pedersen Kofod (född 1628, död 1691) till Maglegaard, som skänktes honom till belöning för hans uppförande 1658. Släkten fortlefver ännu; men namnet bäres af ännu flera.

Släkten Bonde var en gren af den svenska släkten af samma namn och troligen ej naturaliserad dansk. Den egde Pilegården i Tygelsjö och flera af de gods, som nämnas under släkten Svab. Mogens Svab blef genom gifte egare af dem: de återgingo efter hans död till släkten Bonde.

Ann. Till grund för denna förteckning på adliga släkter, personer och gods vid tidpunkten af Roeskildefreden ligger dithörande dansk och svensk litteratur samt arkivhandlingar. Binamnen äro upptagna efter M. Podebusks på Boller'slägtbok, med de olika uppgifter, som förefinnas dels i Follins handskrift dels i Samlinger til Danmarks Historie af Suhm. Follins läsning är den sist anförda och troligen den bästa.

S:t Knuts Gillet i Lund.

Kulturhistorisk teckning
af
Gustaf Ljunggren.

I.

S:t Knutsgillen.

Knuts gillet

Redan hos grekerna finner man brödraskap, hvilka hafva en märkvärdig likhet med medeltidens gillen. Sådana voro under de närmaste århundraden före vår tideräkning Eranerna eller Thiaserna i Athen, på Rhodos och på Archipelagens öar. Dessa sällskap voro helgade åt någon gud, till hvars ära fester firades, men de voro dessutom välgörande samfund för ömsesidigt understöd, för penningelån, för assurans mot eldsfara, hvarjemte medlemmarne emellanåt sammanträdde till gästabud, der glädje och hjertlighet herrskade ¹⁾. Vi våga icke påstå, att dessa tjenat som förebilder för de kristna brödraskapen, om än något af tradition beroende sammanhang dem emellan icke är otänkbart. Bäst är dock att icke dervid fästa för mycken vikt, särdeles som i kristendomens lära om det andliga brödraskapet ligger egentliga fröet till bildande af dylika föreningar. Idén om broderlig kärlek var grundvalen för de äldsta kristnas samlif, och denna tanke sökte man upplifva i de brödraskap, som längre fram af de andlige ingingos. Presterna inom ett visst distrikt sammanträdde den förste i hvarje månad till öfverläggningar och gemensam gudstjenst och efter dessas slut höllo de gemensamma gästabud; anskaffandet af nödiga medel till offer och kyrkornas underhåll, omsorgen om de dödas högtidliga begrafning samt messor och böner för deras sjäalars frälsning, understöd åt fattiga, hjälp åt bröder, som råkat i olycka, voro föremålen för deras omsorger ²⁾. Så småningom upptogos äfven lekmän i dylika sällskaper och uppmuntrades derigenom sjelfve

¹⁾ *Renan*. Apostlarne. s. 332-5.

²⁾ Sådana af andliga ingångna brödraskap kallades på några ställen *Kaland-gillen*, emedan de höllos *singulis Calendis* eller först i månaden. Ett sådant består ännu i Lund, men kallas nu *Calente-* eller *Galte-gillet*.

att stifta sjelfständiga föreningar. Men icke ensamt i sådana andliga brödraskap hafva vi att söka gillenas ursprung. Ännu en annan källa är här att påakta. Hos de germaniska stammarna voro, som bekant, gudstjänst och festliga lag med hvarandra nära förbundna, och det både vid offentliga och vid enskilda tillfällen, både vid de allmänna offersammankomsterna och vid bröllop, vid graföl, vid afgörandet af viktiga familjeangelägenheter. De kristna lärarne skonade så mycket som möjligt de bestående bruken, sökande endast lämpa dem efter den nya läran. De fordna offermåltiderna kvarlefde derföre långt efter kristendomens införande med den förändring, att i stället för offer trädde kristligt religiösa handlingar, och hade man förut druckit till Odins, Freyas och Niords ära, så drack man nu, och det icke mindre, till Kristi, Marias och Helgonens ära. Ja, dessa dryckeslag ansågos till och med gagneliga för uppehållande och befastande af den kristna tron, hvarföre äfven de styrande uppmuntrade anläggandet af gillestugor i städerna, der man kunde hålla gemensam gudstjänst samt förlusta sig med mat och dryck.

Föreningen af dessa båda elementer, det kristliga och det hedniskt germaniska, är för gillena betecknande: till formen hafva de mera af det sednare, till andan mera af det förre.

Sannolikt hafva de första Gillen uppkommit i England och det straxt efter Kristendomens införande genom de anglosaxiska eröfrarne. De äldsta gillesstatuter äro de engelska. Der synes ock benämningen Gille ¹⁾ först hafva begagnats. Redan i 8de århundradet voro gillena allmänt utbredda. I Danmark hörer man dock icke talas om gillen före Knut den stores tid. Då han 1019 återvände från England till Danmark, medförde han engelska andliga, hvilka antagas hafva bidragit till bildande af gillen derstädes efter engelskt mönster.

I de äldsta kända gillen förbundo sig medlemmarna med ed att dels i allmänhet gifva hvarandra broderligt bistånd, dels utöfva vissa derur härflytande pligter, hvilka voro hufvudsakligast af kyrklig och religiös natur. Lekmännen gäfvo gillena en annan rigtning: den allmänna kristna brödräkärleken blef af dem något sammankrympt. Staten kunde nemligen under dessa oroliga tider icke alltid lemna den enskilde skydd mot de storas öfvermod. Man hänvisades allt för ofta till den egna kraften, för att man icke skulle komma till insigt af dess otillräcklighet: deraf tanken att förena sig till ömsesidigt skydd. Så uppkommo dessa gillen, hvilkas hufvudsyftemål

¹⁾ Ordet kommer af det anglosachsiska *geldan*, betala, erlägga, och *gild* förekommer i betydelsen af frivillig tribut, hvadan *gille* är ett genom sammanskott föranstaltadt lag.

just var skydd och hjälp inbördes och mot andra, och hvilka man därför kallat skyddsgillen. Medlemmarne svuro vid relikerna att göra hvarandra bistånd i såväl världsliga som andliga saker, och hela gillet skulle bistå den, som hade den rättvisaste sak. Gillena kallas därför äfven *convivium conjuratum*, ett lag af ed- eller sammansvurna ¹⁾). Med tillbakaträngande af det religiösa blefvo dessa gillen mera ett slags politiskt-juridiska institutioner. Sådana gillen funnos i England redan före 9:de och 10:de århundraden; och sådana äro de äldsta danska gillen vi känna. Den första historiska underrättelse om ett danskt gille visar just huru strängt man höll på hufvudgrundsatsen i skyddsgillena. Hertig Knut Lavard, hvilken under lifstiden varit ålderman och beskyddare af det förnämsta gillet i Slesvig, hade blifvit mördad af Magnus, danske konungen Nils son. När tre år derefter, år 1134, konung Nils kom till Slesvig, varnades han att icke gå in i staden, men föraktade varningen. Knappt hade han dock dit inkommit, förr än stadsportarna stängdes, gillesklockan kallade borgarne tillsammans och Konungen dödades jemte alla de af hans män, hvilka satte sig till motvärn.

Gillena utvalde sig vanligen ett helgon till skyddspatron och togo namn efter detta, dock icke så att förstå som vore detta helgons dyrkan gillet hufvudändamål. De äldsta efter ett helgon namngifna gillen i Danmark äro *S:t Knutsgillen*, så benämnde efter Konung *Knut den helige*, hvilken den 10 Juli 1086 mördades af sina upproriska undersåtar i S:t Albans kyrkan i Odense. Hans broder Erik Ejegod utverkade hans kanonisering 1101. Han blef Danmarks skyddshelgon, och hans dyrkan utbredde sig med hastighet ej blott öfver hela Danmark utan äfven utöfver dess gränser. Odense blef dock hufvudsätet för denna dyrkan, och der stiftades det första Knutsgillet, vare sig detta nystiftades eller endast ett der redan förut varande "högsta gille" ²⁾ ställde sig under det nya, för staden så dyrbara helgonets beskydd. Ur Odense-gillet stadgar eller "skrå" synes, att en Konung Erik stadfäst Knutsgillet ej blott i Fyen, utan i hela Danmarks rike, samt tagit dess bröder och systrar i

¹⁾ Sedan bildade sig föreningar till ömsesidigt skydd för vissa yrkens och näringsars bedrivande: *köpmansgillen*, *handtverksgillen*.

²⁾ *Wilda* anser, att de äldsta gillen i städerna bestått endast af de grundegande borgarna, icke af handtverkare; och att då sedan andra gillen uppkommo de förra voro de, som kallats "högsta gillet" (*summum convivium*). Ett sådant gille var det Sleswigska, som haft Knud Lavard till ålderman, och sådana tror han hafva funnits i flera danska städer. (*Wilda*. "Das Gildenwesen im Mittelalter", ur hvilket arbete större delen af denna öfversigt är hämtad: jfr. med *Kofod-Ancher* "Om de gamle danske Gilder" i "Samlede skrifter" Del. III och Art. *Gilde af Høseman* i *Ersch* und *Gruber*: Allg. Encyklopedie.)

sitt hägn och hotat med sin hämnd dem, som dessa förorättade. Denne Erik är sannolikt Erik Ejegod, och man ser deraf, att gillet af regeringen ansetts som en för landet väl behöflig förening till upprätthållande af rätt, säkerhet och ordning ¹⁾). Knutsgillen stiftades sedan i många danska städer: Flensburg, der gillet stadfästades af en Konung Knut (förmodligen Knut V eller VI), Svendborg, Aabenraa, Haderslev, Ribe, Kolding, Wiborg äfvensom flera skånska städer. Af konung Knuts-gilles statuter äro följande tre de märkligaste: *Flensburgergillet*s statuter, som af dessa tre synes vara det äldsta och är författadt på danska; *Odensegillet*s skråordning likaledes på danska, samt *Malmögillet*s skråordning på latin, yngst och troligen från 13:de årh. Men ej ens det Flensburgska skråt är ett ursprungligt, utan hänvisar på ett äldre, hvilket, såsom det i Malmö skrå heter, varit mera kort och i få ord affattadt. Ännu omtalas tvenne skrån, med Malmö skrå lika lydande.

Snart erhöill dock Danmark ett nytt Knutshelgon. Den ofvannämnde hertig *Knut Lavard*, som mördades 1131 uti Haraldsted skog, vid Ringsted på Seland, och hvars lik hvilar i sistnämnde stad, blef genom sin sons, konung Waldemar I:s, bemedling af påfven kanoniserad 1170. Liksom konung Knut blifvit hela Danmarks skyddspatron, så blef hertigen dyrkad som Seland's skyddspatron samt gillen till hans ära stiftade, förmodligen först i Ringsted samt sedan på andra ställen. Skyddsgillen, som haft det hertiglga helgonet till patron, lära funnits i Ringsted, Skanör och Stora Heddinge. Äfven skall i Wisby funnits ett hertigit S:t Knutsgille, hvilket konung Waldemar I redan kring 1177 tagit i sitt beskydd, hvarjemte han uppmanat bröderna att bygga ett gilleshus, hålla sina fester utan att bekymra sig om sina afundsmän, samt sända inflytande allmosor till Ringsted ²⁾).

På grund af denna de båda helgonens namngemensamhet är det svårt att bestämma hvilket helgon, som varit patron för hvarje särskildt

---

¹⁾ *Brunius* (Lunds Domkyrka s. 169) berättar efter Hamsfort. Chronol. i Script. Rer. Dan. I p. 273, 278, att vid kyrkomötet i Lund 1139 fingo Knutsbröderna i Odense stadfästelse på sina privilegier samt erhöillo tillstånd att välja biskop och prior, samt att 1171 på påfven Alexander III:s befallning bekräftades deras privilegier. *Kofod Ancher* (s. o. s. 150-1) visar att på detta ställe med Knutsbröderna i Odense menas icke gillesbröderna utan benedictiner munkarne i S:t Knuts kloster i Odense. — Här må vi ock anmärka, att äfven köpmans- och handtverksgillen tagit sig konung Knut till patron; men sådana få ej förblandas med de här ifrågavarande skyddsgillena.

²⁾ Så *Wilda* efter *Suhm D. Hist. B. 7. s. 502.*

Knutsgille. De skrån, som äro skrifna för Knuts af Ringsted eller hertig Knuts gillen, hafva stor likhet med skråna för konung Knuts gillen och skilja sig derifrån endast i hänseende till straffbestämmelserna och några andra artiklar. Detta är så mycket mindre underligt, som bådas ändamål varit det samma och derföre samma lagar för båda tillämpliga: lätt kunde också då det äldre gillet stadgar tjena till förebild för det yngre. Oss synes också troligast, att båda gillena under tidernas lopp upptagit så mycket af hvarandra, att till slut ingen synnerlig skillnad dem emellan egt rum, hvilket synes bäst deraf, att man i samma gillen festlighållit bådas namnsdagar, både den 7 Januari, som är hertig Knuts dödsdag, och den 10 Juli, som var konung Knuts festdag. Så var förhållandet inom Malmögillet. Af hertig Knuts gilles skrå finnes ett, som anses hafva tillhört Stora Heddinge gille, ett, som uppgifves vara i Ringsted uppgjort och sammandraget 1251, samt ett i Skanör uppgjort och sammandraget af 18 äldsta, som kallas äldermän, d. 7 Sept. 1256. Ännu en skråordning, hvilken har samma början som den förstnämnda samt samma slut som den sistnämnda af 1256, har funnits i Malmö Knutsgilles arkiv och är tryckt af Bartholin.

Ytterligare ett furstligt helgon har gifvit namn åt skyddsgillen, hvilka haft närmaste likhet med S:t Knutsgillen. Konung *Erik Plogpenning*, som 1250 dog en våldsam död, mördad på sin broder Abels föranstaltande, och hvars lik Christoffer I lät 1257 föra till Ringsted, blef af folket dyrkad som helgon, men aldrig kanoniserad af påfven. De till hans minne stiftade Eriksgillena äro sålunda mycket yngre än Knutsgillena, och hafva väl icke varit så talrika. Sådana lära funnits i Köpenhamn, Nestved, Rödunge, på Möen samt i Skanör. Den enda befintliga skråordning för Eriksgillen är en från Skanör, hvilken på två artiklar när är en ordagrann afskrift af hertig Knuts gilles skrå derstädes. I stället för Knuts namn står Eriks och i slutet säges detta skrå, liksom Knuts skrå, vara uppgjort af 18 äldermän i Skanör d. 7 Sept. år 1266 ¹⁾).

Vända vi oss till *Skåne*, så är bekant, att Knutsgillen funnits i städerna Skanör, Falsterbo, Landskrona, Tomarp, Malmö, Lund och Ystad. I de trenne sistnämnde städerna finnas Knutsgillen ännu kvar, men af Falsterbos, Tomarps, och Landskronas gillen återstå endast sigillen. — Tvenne antaganden hafva i alla hittills gjorda framställningar af de skånska gillenas historia verkat förvillande, och båda bero på den i vår tanke fullkomligt grundlösa förutsättning, att ett gille öfverflyttats från en stad

¹⁾ Denna bokstafliga öfverensstämmelse på årtalet när, deri blott en zifra varierar, gör att man misstänker någon förvexling.

till en annan. På grund deraf, att Lunds S:t Knutsgille är i besittning af Tomarpsgillet sigill, antager Sjöborg, att Tomarps S:t Knutsgille har vid stadens förstöring 1520 blifvit förenadt med Lunds; och detta förbättras af Wilda så, att Lund ej haft något gille förrän Tomarpsgillet blifvit ditflyttadt ¹⁾). Men af Lunds Knutsgilles protokoller synes, att 1716 har dåvarande äldermannen, borgmästare Nordsten, skänkt till gillet nämnde sigill, hvilket han sade sig hafva *tillfälligtvis kommit öfver*. Sålunda förfaller hela denna gissning. Det andra antagandet, som hvilar på icke mycket fastare grunder, är det, knappt af någon i tvifvel dragna, påståendet, att Knutsgillet i Skanör blifvit flyttadt till Malmö, då Skanör förlorade sitt gamla anseende ²⁾). Det förnämsta skäl vi funnit anfördt för denna öfverflyttning — ty att numera intet spår efter ett Knutsgille finnes i Skanör, bevisar icke att det fordna flyttats till Malmö — är att i Malmö Knutsgilles arkiv finnes eller har funnits den ofvannämnda i Skanör uppgjorda skråordning af 1256; men hur litet detta bevisar, synes redan af det nyssnämnda exemplet med Tomarps gillet signet. Flensburgs mening är emellertid ingalunda, att Malmö först genom denna öfverflyttning af Skanörsgillet erhållit ett Knutsgille; tvärtom anser han "ganska sannolikt", att Malmö redan förut haft ett sådant. Han vill endast genom denna gissning göra troligt, att Skanörsgillet förmåner och anseende som det förnämsta genom flyttning gått öfver till Malmögillet. Men Ancher, Wilda m. fl. hafva gifvit hans ord förstnämnde tydning ³⁾), och derföre må vi anföra några bevis för ett äldre gilles tillvaro i Malmö.

I Waldemar den IV:s privilegier för Malmö af år 1360 nämnes uttryckligen dervarande S:t Knutsgille, och enligt *Suhm* kan Malmö kungl. Knutsgilles skrå icke vara yngre än från 13:de seklet; men under detta sekel florerade, som vi sett, ännu gillena i Skanör, och äfven under 14:de seklet var staden icke så sjunken, att något dess gille behöfde rädda sig till Malmö ⁴⁾). Sjelfva detta nämnda skrå — om det verkligen var gällande för Malmö, hvarom ingenting i detsamma förekommer, — är uti ifrågavarande fall bevisande. Vål öfverensstämmer det i många delar med hertig Knuts gilles skrå från Skanör af år 1256, men har andra

¹⁾ *Sjöborg*. Anteckningar om S:t Knuts Gillet s. 15. *Wilda* s. o. s. 106.

²⁾ Rådman *Flensburg* i "Kort berättelse om det s. k. S:t Knuts Gildet" s. 67 o. följ.

³⁾ Ett annat misstag, hvartill dessa förf. göra sig skyldiga, är att icke hafva sett, det Flensburg talar om två skråordningar: den ena den hertigluga Skanörska af 1256, den andra den kungliga, som af Lagerbring är tryckt i *Mon. Scanensia*. Äfven detta vållar oreda i deras uppfattning af Malmös och Skanörs gillen.

⁴⁾ Se *Cronholm*. Skånes Politiska Historia I s. 337-338.

straffbestämmelser och några tillagda artiklar i början och slutet ¹⁾). Man kan visserligen säga, att dessa kunna tillkommit efter föreningen; men just i en af dess artiklar (art. 8) omtalas gillenas generalsynod i Skanör, hvadan sålunda samtidigt måste hafva funnits gillen i Skanör och i Malmö.

Skanör har spelat en märkelig roll i de skånska skyddsgillenas historia. Vi hafva förut sett, huru skrán för hertig Knuts och kung Eriks gillen uppgjorts i Skanör af 18 åldermän, och i Malmö Knutsgilles skrå föreskrifves, att den ledamot i ett Knutsgille, hvar helst detta än måtte vara, som blifvit lagligen instämd inför General-Synoden i Skanör och icke der svarar för sig, skall uteslutas ur det gille, han tillhör. Detta stadgande häntyder på en egen organisation för de skånska Knutsgillena. Då eljest i danska riket hvarje stadgille var oberoende af de andra, så synes denna bestämmelse tyda derpå, att de skånska gillena stått i nära förbindelse med hvarandra och haft en gemensam öfverstyrelse. Huru har denna varit beskaffad? Och, då man från Skanör endast känner till hertigligen Knutsgillens skrán, hur kunde ett hertigt gille hafva öfverstyrelsen öfver de kungliga gillena i Malmö och i Lund? Först är att anmärka, att fastän intet skrå för det kungliga Knutsgillet från Skanör är oss bekant, hindrar detta icke att ett sådant gille derstädes kan hafva funnits vid sidan om det hertigligen gillet och Eriks-gillet. Men äfven om icke så skulle hafva varit, hafva ju dock båda Knutsgillena allt mer smält samman och båda helgonen dyrkats i samma gille, hvarom just, som ofvan är visadt, den urkund bär vittne, i hvilken generalsynoden i Skanör omtalas. Slutligen förtjenar anmärkas, att det visserligen talas om en generalsynod i Skanör, men att deraf icke följer, det något Skanörgille varit förmer än alla andra Knutsgillen; troligt är väl, att denna synod bildats af ombud från samtliga Knutsgillen i provinsen, hvilka sammanträd i Skanör, såsom den mest betydande handelsstaden och den, i hvilken de flesta skyddsgillen funnits. Orsaken hvarföre denna sammanslutning emellan gillena egt rum, om af politiska eller kommersiella skäl, känner man icke.

En egenhet, som utmärker de skrán, hvilka i Skanör uppgjorts, är ett förbud, att ingen *bagare* får i gillet upptagas, ja i S:t Eriks-skrå heter det, att de bagare, som redan voro upptagna, skulle derur uteslutas. Äfven i Malmö skråordning har förbudet mot bagares reception

¹⁾ *Kofod Ancher* säger, att af Malmöskråets 51 artiklar äro 9-45 nästan lika med hertig Knutsgillet, fastän de i en annan ordning förekomma; men äfven bland dessa finnes ett par, som ej förekomma i Skanörsskrå, liksom i detta sådana finnas, som icke äro i Malmöskrå upptagna.

influtit. Orsaken till detta förbud är för oss numera svårt att fatta. Möjligen ansåg man, att bagare af sin handtering starkt frestades till afsteg från den ärlighet, som af gillet bröder kräfdes. Man finner också i gamla stadsrätter vid förbrytelser mot öfverhetens bud strängare straff bestämda för bagare än för andra medborgare.

Att *Malmö* redan tidigt och icke långt efter stadens grundläggning haft ett Knutsgille, är af hvad vi redan anfört ganska troligt. Detta gille, som ännu finnes till, var efter reformationen det mest ansedda i provinsen; men detta anseende behöfver icke, som Flensburg förmenar, vara ett arf efter det utgångna Skanörsgillet, utan kommer sig helt enkelt deraf, att, när Lund och Skanör sjönko från sin fordna höjd, Malmö blef provinsens mest betydande stad. Konungarna Fredrik II och Fredrik III samt jemte dem flera furstliga personer och större delen af skånska adeln hafva i gillet låtit upptaga sig. Likaledes hafva Carl XI och Hedvig Eleonora, Carl XII, Fredrik I och Ulrika Eleonora, samt en mängd af Sverges förnämste män under förra århundradet varit medlemmar af Knutsgillet i Malmö. På sednaste tiden har dock detta gille föga låtit höra af sig. Deremot florerar ännu Knutsgillet i *Ystad*, om hvars äldsta öden vi dock föga känna. *Tomarps* gille, som äfven var ett kungligt, upphörde med denna stads förstöring. Likaså har *Landskrona* Knutsgille dött ut, utan att man om dess lif eller afsomnande har någon kännedom. Om Lunds gille skola vi i nästa kapitel tala.

Äfven i öfra Sverge lära S:t Knutsgillen funnits, såsom i Sigtuna, Upsala och Stegeborg ¹⁾. I Wisby fanns, som ofvan nämndes, ett hertigit Knutsgille; Brunius beskriver detta gilles ännu kvarvarande sigill ²⁾. Äfven ett annat vittnesbörd om detta gille finnes till. I en Wisby tidning 1867 omtalas att stadens äldste till antiqvitetssamlingen vid elementarläroverket derstädes skänkt bland annat "en fågel af silfver hängande vid en grof massiv kedja af silfver". Om denna säges det i samma tidning, att den "troligen i gamla tider burits af ordföranden vid de "äldstes" sammankomster och högtidligare tillfällen". Men ännu troligare, ja ganska säkert är, att den tillhört det gamla S:t Knutsgillet och varit stora Ordens dekorationen.

Innan vi öfvergå till vårt egentliga ämne, framställningen af Lunds S:t Knutsgilles öden, måste vi lemna en öfversigt af de äldsta skydds-

¹⁾ Se *Joh. Enbergs* Berättelse om Upsala stads märkvärdigheter p. 236 och *Oligeri Jacobæi* Museum Regium P. II. Sectio III. § 97.

²⁾ *Brunius*. Gottlands Konsthistoria I. s. 129.

gilleskrånas innehåll; ty först genom dem kan man rörande dessa gillens ändamål och betydelse vinna full klarhet.

I gillena deltog icke allenast män, utan äfven deras hustrur och döttrar, dock hade de sednare blott tillträde till festlagen och religionsöfningarna, men icke till rådplägingarna. För upptagande i gillet fordrades blott att föra en ren vandel och ega ett obefläckadt rykte; äfven handverkare upptogos, hvilket just af bagarnes ofvanomtalta uteslutande bestyrkes. Gillet i dess helhet bestämde öfver en persons upptagande, och den nye medlemmen skulle edligen förpligta sig att hålla gillet stadgar. I spetsen för gillet stod en *Alderman* — namnet kommet af det anglosachsiska *ealdorman* —, hvilken ledde gillet alla angelägenheter och derföre äfven hade ersättning: i Odense en skilling af hvarje inträdande samt en half mark vid hvarje festförsamling. Vid hans sida stodo tvenne *Stolsbröder*, hvilka hade sitt namn deraf, att de voro bisittare i gillesrätten och som sådana hade egna stolar eller bänkar. Stundom tillsattes särskilda *gærdemæn* (*preparatores*) för anordnande af gilleslagen. Vid dessa gilleslag rådslogs om lagets angelägenheter, upptogos nya medlemmar, upplästes skråordningen samt firades en gemensam gudstjänst. Vid bordet sjöngos sånger till Guds och helgonens ära; messor höllos för afidne bröder, och de, som ärnade sig på pilgrimsfärder, erhöilo understöd. Många voro föreskrifterna för iakttagande af tukt och ordning vid dessa lag: ingen fick sofva i lagshus, ingen taga för mycket till bästa, ingen slå sönder fat och dryckeskärl, ingen förolämpa en broder, än mindre tillfoga honom skada. Brott häremot belades med böter, hvilka dels utgingo i penningar, dels ock i honing och vax. Honingen användes till mjöd och vaxet till ljus, hvilka på gemensam bekostnad underhöllos i kyrkorna och i alla gillen spela en stor roll.

Det bistånd, bröderna skulle lemna hvarandra, var noga bestämdt: var en broder sjuk, måste andra vaka öfver honom; dog han, beledsagade honom alla till grafven och läto anordna själamessor; förlorade han sin förmögenhet, var hvarje broder förpligtad att gifva honom understöd; vid händelse af brandskada eller skeppsbrott fick den lidande ett bestämdt bidrag af sina lagsbröder; blef han oförmögen till arbete, fick han underhåll; råkade han i lifsfara på hafvet eller i fångenskap, var den broder, som derom erhöil kunskap, förpligtad att med uppoffring af sin egendom hjälpa honom, men fick sedan ersättning af laget.

Den första lag i dessa skyddsgillen var dock att *skydda en gillesbroders lif*; de derur härflytande bestämmelser låta oss i gillet se en rättsinstitution, framgången ur ett i bildning stadt, bristfälligt och ofull-

komligt rättstillstånd. Man har i dessa gillen trott sig finna korporationer, hvilka, obekymrade om andras rätt, endast traktade att taga sig rätt sjelfva. Som bevis derpå har man anført, att gillet tog äfven en brottslig broder i sitt skydd. Väl stadgas, att om en broder dödar en person utom laget, skola de tillstädesvarande bröderna förhjelpa honom på flykten och gifva honom båt eller häst m. m. Men gillesbröderna togo honom icke i försvar mot staten, hvilken då ännu icke kräfdde hans lif, utan mot den dödades anförvandter, mot blodshämnden, och flykten var ett slags landsförvisning. Begicks mordet under förmildrande omständigheter, såsom af nödvärn, och kunde det med böter försonas, gingo gillesbröderna i borgen för böternas erläggande, samt betalte dem, om gerningsmannen ej sjelf kunde göra det; denna afgift kallades *stuth*. Mördades en gillesbroder af en fremling, då trädde gillet på den mördades anförvandters sida för att tvinga mördaren att ställa borgen för böterna; kunde han icke detta, gjorde han bäst uti att sätta sig i säkerhet. Dödade en gillesbroder en annan, erlade han pligt till den dödes arvingar såväl som till gillet, men blef derjemte som "niding" ur gillet utesluten; endast om dråpet skett af våda eller nödvärn kunde han få kvarstå. Ingen broder fick tåla en ärekränkelse, utan måste för den skaffa sig upprättelse; skedde icke detta, blef han ur gillet utesluten.

Ständes gillesbroder inför rätta af någon mächtig man och i vigtig sak, skulle alla bröderna, vid böter för uteblifvande, beledsaga honom till tinget och några genom lottkastning utses till edsvittnen (edgiärdsmän). Var domstolen belägen på annan ort — hos kung eller biskop —, så beledsagades den anklagade på gillet bekostnad af 12 bröder, utsedde af åldersmannen. Man besinne härvid, att stadgarna utgingo från den förutsättning, att i gillet endast funnos rättskaffens och oförvitliga män, hvarföre ock den, som upphörde att sådan vara, blef ur gillet utesluten. Knutsbröders ed hade också den vikt, att en broders ed ansågs lika med tre andras; ja, i Waldemars privilegier för Malmö stadgas, att sex af S:t Knutsgille gällde lika mycket som tre tolfte eder, d. v. s. en man lika med sex. I Flensburgs stadsrätt kunde den gröfsta förbrytare frias, om högsta gillet (troligen Knutsgillet) gick ed för honom. Sådana lagbestämmelser hade varit omöjliga, derest icke gillet åtnjutit anseende för stor redbarhet, så att Knutsbroder varit liktydigt med en man af heder och ära.

Gillet hade derjemte sin egen jurisdiktion, dock sträckte den sig endast öfver gillet egna medlemmar. Alla stridigheter dem emellan, ehvad det gällde egendomsrätt eller personlig säkerhet, skulle dragas under

lagets dom. Vål kunde gillesbroder draga saken inför laga domstol, men i de äldsta statuterna synes man med misstroende betraktat den offentliga lagskipningen, så att böter utsattes för den, som sökte dess skydd. De brott, som i skrán nämnas, äro: att mörda eller såra en gillesbroder, intränga beväpnad i hans hus, förolämpa honom med ord eller gerning, idka röfveri till lands eller sjös, våldföra qvinna med gillesbroder beslägtad, hafva straffbart umgänge med hans hustru. Härtill komma alla brott mot disciplinärlagarna, från och med förbrytelser mot skick och anständighet till underlåtenhet att uppfylla de ömsesidiga broderspligterna. Straffen bestodo i skadeersättning samt böter till den förörättade, till gillet och stundom derjemte till äldermannen; högsta straffet var uteslutande ur gillet som "niding". Intet kroppsstraff, intet straff till lifvet förekommer¹⁾, utan synes dessa straffbestämmelser hafva ansetts ligga inom den offentliga rättens område.

Sådan är till sina grunddrag den gamla gillesförfattningen.

II.

Lunds S:t Knutsgille.

(. . . —1676.)

Tidpunkten för stiftandet af Lunds S:t Knutsgille är lika litet bekant, som tiden för stiftandet af öfriga Knutsgillen. Men erinrar man sig, att under Knut den helige fullbordades Lunds Domkyrka, hvadan han äfven kallas denna kyrkas "uppbyggare, fader och beskyddare", att samme konung 1085 till denna kyrka donerat icke mindre än 52 $\frac{1}{2}$ hemman tillika med ett jordstycke och 27 mark uti årliga räntor af några lägenheter, samt att han i Lund grundat ett nytt Laurentiuskloster: så torde man med all sannolikhet kunna antaga, att Lunds stad eller åtminstone Lunds kapitel skulle draga försorg om inrättandet af ett gille derstädes, så att i detta fall staden icke stode tillbaka för andra städer af danska monarkien, hvilka icke till konung Knut egde så stora förbindelser som Lund. Det är dock i 14:de århundradet man första gången finner Lunds Knutsgille omnämndt, och det rent tillfälligtvis, i det att en kyrkoherde vid

¹⁾ *Kofod Ancher* anser, att gillena äfven kunde ålägga dödsstraff, men vederlägges af *Wilda* s. o. s. 141.

S:t Petri församling i Lund, *Nils Åkesson*, som dog 1379, säges i *Liber Daticus* hafva varit *sekreterare i S:t Knutsgillet*.

Att Tomarpsgillet blifvit flyttadt till Lund hafva vi redan visat vara ett misstag¹⁾. Ett annat misstag — åtminstone efter vårt förmenande — är den föreställning, att Lunds S:t Knuts gille varit ett hertigtligt. Denna föreställning grundar sig endast derpå, att i gillesordningen af 1586 stadgas att allmän stämma skall hållas på hertig Knuts dödsdag eller, som det heter, "Sancte Knuds dag, som är nästa dag efter de hellige tre Kongers dag" (7 Jan.). Men detta bevisar ingenting. Af Malmö skråordning känna vi, att dervarande kungliga gille äfven firade hertig Knuts dag, och mot slutet af medeltiden har det nog varit det vanliga inom alla gillen att fira båda helgonadagarna. När nu ett halft sekel efter reformationen Lunds gilles stadgar skulle omskrivas, utvalde man bland de gamla festdagarna till allmän stämmas hållande helt naturligt den, som dertill ansågs lämpligast. Och då ältermannen vid denna stämma hade att framlägga räkenskaperna för förra året, så lämpade sig dertill vida bättre den dag, som inföll i Januari, än den, som inföll i Juli; och så firar Lunds Knutsgille ännu i dag sin årshögtid på den dag, som bär hertig Knuts namn, numera d. 13 Januari. Man besinne derjemte, att vid tiden för stadgarnas omskrivande betydde för gillesbröderna konung Knut och hertig Knut ungefär lika mycket d. v. s. lika litet.

Sakna vi alla underrättelser om Lunds S:t Knutsgille under dess blomstrings tid, så ega vi dock i *Gillesordningen af år 1586* ett märkligt historiskt dokument, så mycket märkligare, som det sprider något ljus öfver det andra skedet af Knutsgillenas historia eller den tid, då Knutsgillena, efter förlusten af sin fordna betydelse, antingen upplöstes eller omgestaltades, men äfven i sednare fallet nedsattes till en skugga af sin fordna härlighet.

Skyddsgillena hade uppstått under en tid, då rättstillståndet ännu icke var stadgat, och detta hade bestämmande inverkat på deras karakter. Men i den mån den offentliga rätten vann mera fasthet, blef gillenas egen jurisdiktion öfverflödigt och föranledde troligen ofta missbruk. Väl aktade man länge gillenas religiösa ändamål högt; ty enligt den katolska läran om öfverflödsgerningar ansågs den enskilde vinna delaktighet af allt det, som inom gillet blifvit gjordt till befordrande af salighetens sak. Men det mot statens fördel stridande inom gillena sökte man efterhand att inskränka. Redan drottning Margaretha påbjöd, att icke något nytt gille fick i en stad stiftas utan tillåtelse af kungens fogde, borgmästare

¹⁾ Se ofvan s. 6.

och råd, och Christoffer III gaf sistnämnde myndigheter rätt att upphäffa sådana gillen, som voro onyttiga eller staden till skada. Förmodligen afsågs härmed närmast handverksgillan; men skyddsgillena delade säkert lika lott med dem. — Den gamla andan, som sammanhållit dessa föreningar, hade försvunnit, tiderna hade förändrat sig. Med läran, att saligheten icke förvärfvas genom egna eller medmänniskors förtjenster, var gillenas religiösa grund undergräfd. Så finna vi, att vid reformationstiden det ena gillet efter det andra upphör, utan att något upplösningspåbud finnes vara utfärdadt. Möjligen kan dock en sådan åtgärd sägas hafva legat i det mångenstädes i Danmark vidtagna förfogande, att gillenas stora räntor och egendomar indrogos och användes till fattiga, kyrkor, skolor eller andra allmänna nyttiga ändamål. Sådana indragningar hafva skett icke blott med upplösta utan äfven med bestående gillens egendom ¹⁾; och få hafva väl också de gillen varit, som haft nog kraft att öfverleva en sådan åderlätning. Wilda omförmäler, att det mäktiga S:t Knutsgillet i Flensburg, som kraftigt gripit in i stadens styrelse, varit bland de gillen, som vid denna tid upphörde; men att 1575 tillåtelse begärdes att få återupprätta gillet, hvilket af magistraten för tillfället afslogs. År 1582 befinnes dock gillet vara konstitueradt; och ett hufvudföremål för dess verksamhet på samma gång som dess förnämsta lustbarhet var en årlig fågelskjutning. Vi anföra detta, emedan det är ungefär vid samma tid Lunds Knutsgille får sin nya skråordning och äfven det visar sig då i icke ringa mån vara ett skyttegille. Det vill sålunda synes som hade kring 1580 på flera ställen de gamla Knutsgillena lefvat upp igen i form af skyttegillen. Dock hafva vi intet skäl att antaga, det Lunds Knutsgille någon tid legat nere och särskildt från 1559 hafva vi oss en lifsyttning bekant: det lät då stöpa den ännu befintliga Knutsklockan. Uti den vidlyftiga inledningen till 1586 års skråordning säges, att ännu som förr söker sig till detta ärliga samqväm "mången fri ärlig mans och qvinnsperson, välbördiga riddare och riddersmän, välbördiga fruar och jungfrur, prelater, kaniker, prester och andre klerker, förståndige borgmästare och råd, mången ärlig och uppriktig borgare och utombys man, många ärliga och höfviska danneqvinnor". Skälet till skråordningens "förnyande och förbättrande" uppgifves vara följande: "Efter "det ondska och otukt äro i dessa sista dagar uppvuxna så högt bland "menniskor framför i våra förfäders tider, så att man vill icke så låta sig "regera och tukta genom ringa straff och åtvarning eller sig sjelf ära, "som de gamle förfäder gjort hafva, för hvilken saks skull de icke heller "hafva haft i de gamla skrän mycken lag och mycket straff upptecknad,

¹⁾ Flensburg s. o. s. 83.

"men rättat dem sjelfva vid ringa åtvarning. Derföre liksom till en "ond ny tillkommen sjukdom hörer en ny skarp läkedom, så hörer det ock "till att man nu i denna vår tid skärper straffen desto hårdare för olydiga "i detta skrå, på det de genstridiga öldårar, som icke sjelfva vilja tukta "sig, kunna derigenom spåkas och tvingas, och de fromma och spakfärdiga "kunna dess bättre frid och rolighet i vårt lagshus njuta och bekomma".

Samma inledning säger väl icke uttryckligen, hvad man dock af sjelfva skråordningen ser, att nemligen allt, som om katolicismen påminner, är ur den utgallradt; men den visar sitt protestantiska lynne deruti, att den börjar med erinran att Christus kallar oss bröder och systrar för Gudi och anförer sedan apostlen Petri ord i hans första epistel 3 Cap. 8-11 v. Den angifver derjemte som enda orsaken, hvarföre förfäderna stiftat sådana gillen, den, att förnya och föröka broderlig kärlek och enighet efter Guds befallning; hvaraf redan man ser att det egentligt sociala elementet i gillena nu blifvit det hufvudsakliga. Denna inledning lemnar derjemte tvenne upplysningar till gillet historia. Den ena, att gillet blifvit i fordomtid af den mäktige konung Waldemar stadfästadt; sålunda samma uppgift, som i Malmö skrå förekommer, utan att man derföre blir mera klok på hvilken denne Waldemar varit. Den andra upplysningen består deri, att "vår allernådigste herre och högborne Konung, Kung Fredrik II" förärat gillet accisfrihet för de dryckesvaror, det behöfde. Af andra under rättelser veta vi, att denna accisfrihet gällde 6 läster Rostocker öl samt var gifven 1578 ¹⁾. Då, som Flensburg i sin berättelse om Malmö Knutsgille förtäljer, nämnde gille erhållit en dylik frihet för samma lästantal öl året förut d. 16 Juni 1577, och detta som ersättning för indragna gods och gårdar; så är väl sannolikt, att Lunds gille af samma anledning erhållit denna kungliga skänk. Knutsgillena voro bland de rikaste gillen i danska monarkien och troligen har väl icke Knutsgillet i den mäktiga Metropolitanstaden varit sämre lottadt än gillen på andra ställen. Men en stor del af denna härlighet försvann med reformationen. Äfven Lunds gille har väl mistat något af sin rikedom. Men alldeles utblottadt blef det icke; ty enär detsamma ända intill sednare tider uppburit jordskyld af flera tomter i staden, så kan man deraf sluta, att dessa tomter af gammalt varit lagets egendom, men att de, blifna öde, upplåtits till byggnadsplatser mot erläggande af tomtören.

Slutligen framgår af denna inledning, att den förnyade skråordningen är "samtyckt och stadfästad af ålderman och stolsbröder i detta St Knuts lag", hvaraf synes, att dessa hafva beslutat med hela gillet rätt.

¹⁾ Cronholm s. o. s. 93.

Wilja vi närmare lära känna den förändring, som Knutsgillena vid reformationstiden undergingo, så må vi vända oss till sjelfva skråordningen. Den har icke mindre än 130 artiklar och är tryckt i Lagerbring's Monumenta Scanensia.

Laget styrdes af en ålderman och två stolsbröder, hvilka sednare voro ordnings- och uppbördsmän. Dessa utsågos af 12 elektorer och måste tjenstgöra minst tre år. Den, der icke ville emottaga kallelsen, måste till laget betala en tunna tyskt öl. Allmän stämma hölls på den S:t Knutsdag, som infaller näst efter trettondedag, och den broder, som utan laga förfall derifrån uteblef eller kom försent, skulle böta till laget $\frac{1}{2}$ mark. På denna stämma skulle ålderman och stolsbröder framlägga räkenskaperna, försummelse häri kostade åldermannen 1 daler ¹⁾. De bröder, som hade något till låns af laget, skulle till den dagen hafva det samma inbetaldt. Vid denna stämma skulle äfven de brödrar eller systrar, mellan hvilka någon oenighet uppkommit, framlägga saken för åldermannen och laget, hvilka hade att söka förlika parterna. Den, som tilltalad ej mötte, skulle böta 1 mark, och den, som mötte och ej ville svara, utan väddade till annan verldslig dom, skulle böta 2 mark. Den, som var skyldig sin medbroder pengar och erkände sin skuld, skulle inom af åldermannen bestämd tid betala; underlät han det, betalte han till laget 1 mark. Om en Knutsbroder af en medbroder stämdes till ting, då fick han medtaga som edsgärdsman lagsbröder, och gällde enhvar af dem som tre män. Men nöjde sig icke anklagaren dermed, gällde den, som var inom och utom laget, lika mycket, men anklagaren, som föraktade lagsbröder och gillet, vardt ur gillet utesluten och kunde aldrig komma in igen.

Annandag pingst skulle bröderna samlas till "rätt lagsdrick" och dermed fortfara så många dagar, som åldermannen bestämde. Då skulle åldermannen låta "maja" rådhuset och beströ det med blommor, och stolsbröderna skulle anskaffa godt Rostockeröl i fulla tunnor för brödernas pengar; var ölet icke godt, skulle annat skaffas och stolsbröderna böta 1 daler. Bröder och systrar kallades samman genom ringning med knutsklockan och intogo sina platser i den ordning de anlände. Åldermannen, stolsbröderna, sockneherren och kapellänen skulle dricka fritt, men de öfriga betala; dock kunde fattiga bröder på begäran blifva befriade från all afgift och få njuta fri dryck. Det var strängligen förbjudet bröderna att hålla sig undan från "lagsdrick"; den det gjorde, utan att vara sjuk eller hafva laga förfall, måste ändock betala sin afgift; men den, som betalt afgiften och sedan fick laga förfall, egde rätt att antingen återfå sina penningar eller få hem

¹⁾ En daler = 4 mark = 64 sk.

till sig fyra potter öl för hvar dag, som lagsdryck hölls. Vid dessa tillfällen var det, som nya medlemmar upptogos. För att blifva upptagen i gillet måste den anmälde icke blott vara en ärlig och oberyktad person, utan äfven icke vara bekant som drinkare ("öldaare") eller grålmakare ("klammershoffuidt"). Var den anmälde icke tillräckligt känd eller af tvetydigt rykte, uppsköts upptagandet till annat tillfälle, och emellertid utsågos sex eller åtta bröder, hvilka skulle pröfva om han var värdig att i laget upptagas eller ej; dessa beslöto sedan med hela lagets rätt. Den, som i laget blef emottagen, skulle aflägga eden och betala 1 mark uti ingångspenningar samt skriftligen utfästa sig att antingen medan han lefde eller efter sin död till laget utbetala 1, 2 eller 3 daler. Eden hade följande lydelse:

"Jag N. N., Broder i detta Sancte Knuts lag, lofvar och tillsäger med uppräckt finger, att jag skall skicka mig (eller min hustru) tillbörliga i detta lag och gille, med ord och gerningar, mot alla mina lagsbröder och systrar i all kärlek och samdrägt, efter Skråstadgarnes lydelse och bröders tillsägelse, och skall jag icke förnedra detta lag, utan hellre styrka och förbättra det af min förmåga, så sant mig hjelpe Gud och hans heliga ord. Amen."

Det var vid böter af 1 mark förbjudet att öfvertala någon att ingå i gillet; man ville icke, som tillförene skett, att någon skulle säga sig vara mot sin vilja nödgad in i laget. Den, som flyttade till annan ort, kunde, allt efter sin önskan, få stå qvar i laget eller gå ut ur detsamma; men skulle i sednare fallet dessförinnan betala till laget den summa, till hvilken han vid inträdet utfäst sig. Vilde någon utan orsak lemna laget, skulle han betala en tunna Rostockeröl och med bref och sigill be-tyga, att han om laget icke visste annat, än det, som ärligt var. Till pingstlaget kunde enskilde knutsbröder inbjuda gäster, men skulle dertill hafva äldermannens tillåtelse och ansvara för dessas ord och gerning. Den, som inbjöd, betalte 1 mark för en mansperson och för en qvinna 4 sk. Betalning för laget skulle erläggas vid tredje dagens gille; den, som undandrog sig, skulle böta en mark. Hade han icke inom tre dagar derefter betalt, utsåg äldermannen åtta bröder att hos honom göra utmätning. Satte han sig då till motvärn, skulle han böta 4 mark. Dock fingo icke utpantarne gå annat än lagligt tillväga, vid en marks böter. Panten öfverlemnades till äldermannen, som skulle för den ansvara; blef den icke inlöst inom 14 dagar, skulle dubbel betalning erläggas.

Ett tredje sammanträde hade gillet på Valborgsdag eller hvilken annan dag äldermannen ville bestämma. Då skulle alla vid utsatta böter

infinna sig för att välja tvenne Majgrefvar. Dessa utsågos dock efter ålder i laget, och den, som var i tur, fick ej afsäga sig hedren, men kunde af artighet afstå majkransen åt en adelsperson eller "annat aktadt folk". Om han eljest undandrog sig, skulle han böta en tunna tyskt öl och nästa år emottaga kransen. Majgrefvarne hade att bestå laget 5 tunnor tyskt öl, för hvilkas införande de dock kunde få begagna lagets privilegium på accisfrihet för dryckesvaror. Deremot voro majgrefvarne för året fria från afgift till lagsdryck.

Slutligen egde åldermannen att "efter gammal sedvana" engång om året sammankalla bröderna till målskjutning på Papegojan¹⁾). De skulle alla inställa sig med rör eller båge, och en hvar skulle skjuta minst fyra skott på papegojan. Den, som nedskjöt papegojan, behängdes med silfverfåglen, och fördes, eskorterad af lagsbröderna, in i staden till rådhuset, der alla honom till ära afsköto sina bössor. Derpå skulle han på lagshuset traktera bröderna med så mycket Rostocker-öl, som de den dagen kunde dricka; dock fick han som bidrag till omkostnaderna fyra skilling af hvarje broder. Han hade äfven vid nästa års målskjutning rätt till tre fria skott före någon annan; och om någon tre år i rad skjutit ned papegojan, erhöll han silfverfåglen, och laget måste af honom åter lösa sig till den.

Förlustelser och dryckeslag voro dock icke Knutsgilletts enda ändamål. Bröderna skulle på allahanda sätt inbördes hjälpa och understödja hvarandra. Så var föreskrifvet, att den, som fann sin broder på väg eller stig i nöd stadd, skulle hjälpa honom; vid brandskador skulle bröderna sammanskjuta medel till skadans betäckande. Den, som hade brottsligt umgänge med annans hustru, skulle böta två daler och blef ur laget utstött, till dess det "gjordes bön för honom". Åldermannen skulle efter lagsbroders död vara hans enka och barns verge hos borgmästare och råd. Blevne någon broder så fattig eller gammal, att han icke kunde sjelf försörja sig, skulle han på lagets bekostnad hafva fritt husrum och "gå omkring" eller hämta hos hvarje broder en måltid mat och en skilling hvarvart halfår. Blevne någon broder undantagshjon, "fledföring (det Gud bedre)", då skulle hvar broder föda honom i dag och natt och skicka honom från sig till nästa lagsbroder. Vid pingstgillet skulle stolsbröderna gå omkring med de fattigas skål, och i den skulle hvarje broder lägga minst en skilling; om någon broder led af smittosam sjukdom, så att han icke kunde sitta till bords med de andra, skulle han hafva än större

¹⁾ Benämningen *papegoja* för målskjutningsfögel är en förvrängning af *Papegai* eller *Papegaid*, som i Frankrike, derifrån troligen fågelskjutningen kommit, var namnet på de vid dessa tillfällen begagnade fågelbilder.

almosa. Blev någon broder eller syster sjuk, då skulle, om så begärdes, äldermannen förordna någon broder att vaka vid sjukbädden; likaledes skulle, efter tillsägelse af äldermannen, bröderna vaka vid en afidens Knutsmedlems lik, följa det till grafven och bära det, allt om så af den afidens anhöriga fordrades. Böter från en daler till en skilling voro utsatte för den, som undandrog sig någon af dessa förpligtelser. Laget skulle alltid hålla ett sammets eller siden "pield" att användas vid begrafningar. Vid bröders och systrars begrafning fick det fritt begagnas; men vid begrafning af Knutsbroders barn betaltes för detsamma fyra mark och vid hans tjenstfolks begrafning en mark. Hvarje annan skulle för detsamma betala två mark. Lagets tvenne vaxljus brunno fritt öfver gillesmedlemmars lik: för deras barn och tjenstfolk betaltes så mycket vax, som åtgick, samt dessutom en half mark. Likaledes hade afidens Knutsbroder eller syster fri ringning med Knutsklockan; för barn och tjenstfolk eller någon utom laget betaltes fyra skilling för ringningen.

Den enda kvarleva, som i dessa stadgar återstår af gilletts ursprungliga religiösa betydelse, innehålles i föreskriften, att äldermannen skulle vid dryckeslagen, sedan han påmint bröderna att sitta stilla, med handklappning gifva tecken till att med läsning och sång tacka Gud för hans goda gåfvor; den, som icke vid detta tillfälle, var tillstädes, bötade en sk.

Särskild uppmärksamhet förtjena de i skråordningen införda ordningsreglor. Vål äro flera af dessa upptagna ur den äldre skråordningen; men flera nya äro tillkomna, och då man antagligen förbjudit sådant, som man befarat kunna inträffa, så bevittna dessa regler väl icke huru det tillgick vid lagssammankomsterna, men huru det enligt tidens sed skulle kunnat der tillgå.

Vid dans stadgas, att icke mer än 8 par fingo deltaga uti hvarje dans, och, på det alla måtte få vara med, ingen dansa mer än 3 dansar hvarje afton, såvida han icke blef någon dans tillbjuden med ärlig qvinna eller flicka, eller ock älderman dertill gaf sitt samtycke. Ingen fick taga fördansen för den andre vid en half marks böter, och att dansa obeskedligt med en qvinna eller svänga henne oskickligt om var belagdt med fyra skillings böter. Ingen fick mot en annan föra hänligt eller ohöfviskt tal, men om så skedde, fick icke motparten gå till tings om saken, utan måste underställa laget den, ty, heter det, "mången säger det i ölsmål, hvilket han vill att det vore osagdt, då han blifvit nykter, därför lyder ock kgl. maj:s Recess derom, att inga ord, som talas i kroghus, möllehus, smedhus eller annorstädes i slik församling, skola något gälla". Den fe-lande skulle bedja om förlåtelse och betala till laget en samt i gröfre fall

två mark. Upprepades detta år efter år, skulle han tredje året böta dubbelt eller utvisas. Den, som slog en broder på örat eller drog honom i håret i gilletts hus eller gård, skulle böta två mark; den, som slog honom med käpp eller sten, utan att det blödde, pliktade tre mark, flöt blod, pliktades fyra mark, för sårnad med knif, svärd eller yxa gafs skadeersättning och pliktades fyra mark, hvarjemte den, som fört vapen med till gillet, fick särskildt plikta för detta en mark. Slog någon en broder ihjäl i gilletts hus och gård, pliktade han tjugo mark till laget och blef från gillet utesluten, till dess den dödes slägt bönföll för honom. Den, som utmanade en broder till slagsmål, pliktade fyra mark. Blef en sådan oregerlig, kunde han på äldermannens befallning gripas och öfver natten sättas i "punderen" (vägboden, der förmodligen stadsfängelset varit). Som här af synes, lærer det icke alltid afluppit utan gräl och slagsmål vid gilletts sammankomster. Att bröderna äfven brukat taga bra till bästa synes af andra föreskrifter. Så var det förbjudet att slå i tu kannor och kar, att af oförakt eller i vredesmod spilla öl på golfvet, att stoja och skrika, utbära öl i stop eller kanna ur gillesgården eller räcka ut det genom fönstret vid böter af en mark. En paragraf, som i all sin naivitet är ganska målande, ja, nästan lemnar läsaren en liten genrebild i nederländsk stil, är följande: "Eho, som "sitter och vräflar i lagshus och kan icke få mera i sig och kan dock "likaväl icke minna sig sjelf att gå hem, böte 4 skilling". Den, som blef drucken och föll vare sig i lagshuset eller på hemvägen, skulle plikta fyra skilling. Samma bötessumma var bestämd för den, som insomnade i lagshus. Det var vidare vid en marks böter förbjudet att hafva uppkastning på bord, golf, svale, trappa och gård; men den, som efter ett i dylikt ändamål företaget besök på gården, åter gick upp i lagshuset för att dricka skulle böta två mark. Likaledes fick ingen på svale eller trappa kasta sitt vatten och uttryckligen förbjödes att göra detta på annan person; böterna för denna lagöfverträdelse belöpte sig till en half mark. Äldermannen skulle med handklappning gifva tecken till uppbrott, och den, som derefter begärde mera öl och icke ville gå hem, pliktade en half mark.

Jemföra vi denna skråordning med de äldre, så framträda många märkliga olikheter. Alla de katolska kyrkobrauken, messorna för de afidne, drickandet till helgonens ära, äro afskaffade. Detta är förhållandet äfven i andra skråordningar vid denna tid; i S:t Eriks gille t. ex. var förut föreskrifvet att dricka helgonens skål, men i skråordningen af 1584 påbjödes i stället att läsa Fader vår och sjunga lofsånger till Guds ära¹⁾. I vår

¹⁾ K. Ancher, s. o. s. 210, berättar, att efter reformationen förbjöds i Danmark bruket att dricka Guds och helgonens skål, och att en bonde, som druckit Guds skål, fick undergå kyrkostraff.

skråordning inskränkes det religiösa till bordsböner. Hvad vidare angår rättselementet i gillena, så är just det försvunnet, som för de gamla skyddsgillena var mest betecknande. Att skydda Knutsbroders lif är icke numera högsta lag, och alla de många derur härflytande bestämmelser äro bortfallna. Endast den ringa kvarlevan återstår, att om en Knutsbroder slår en annan broder ihjäl, skall han till gillet böta tjugo mark; men detta är blott att anse som straff för öfverträdandet af gillet bud om broderlig kärlek. Äfven gillet jurisdiktion har blifvit inskränkt. Vål fungerar gillet ännu som förlikningsdomstol; men långt mindre nu än förr behöfde en broder nöja sig med åldermannens och stolsbrödernas utslag; han kunde draga sin sak inför allmän domstol, ja, behöfde icke ens der erkänna de till lagligt biträde förbundne Knutsbrödernes anspråk att i vittnesmål en medlem af gillet skulle få gälla lika mycket som tre andra. Och dervid är dessutom att anmärka, det sådant lagligt biträde kunde endast påräknas i en sak emellan två Knutsbröder, icke när Knutsbroder hade sak med någon utom laget. Endast i frågan om utpantning hos Knutsbroder för dryckeslagsafgiften kan skråordningen sägas gripa in i den allmänna rättvisans gång. Ty att vid alla förbrytelser af en broder böter till gillet skulle utgå, var af hans lagliga straff oberoende och hade sin grund deri, att hvarje öfverträdelse af allmän lag betraktades på samma gång som en öfverträdelse af gillet skrå.

I skyddspligternas ställe hafva nu understödspligterna trädtt, och dessa äro till hufvudsaklig del de samma som i de äldre ordningarne. Men då i det hertiglīga gillet skrå föreskrifterna vid broders sjukdom och död rymmas i en paragraf, upptaga de i denna skråordning ellofva paragrafer. Särskildt är mycken vigt lagd vid begrafning och hvad dertill hörer, äfvensom pligten att på tillsägelse följa liket till grafven är i hela dess skärpa ur de gamla skråna upptagen. De flesta disciplinärstadgarne återfinnas äfven i de äldre ordningarna, dock äro nya tillagde och deribland några af de i våra ögon mest anstötliche. Fullkomligt nya och egnade att visa hvad viktig roll de sällskapliga nöjena nu spela, äro de många bestämmelserna om den ordning, som vid dessa skall iakttagas. Betecknande är äfven den ringa vigt man fästade vid de fornda festdagarna. Vål hölls allmän stämma den 13 Januari, hertig Knutsdagen, men denna var förnämligast en räkenskaps och rättgångsstämma. Den egentliga lagsdrycken hölls annandag pingst, och för andra stämmor var ingen viss tid bestämd. Konung Knuts dag var alldeles förgäten. Men i stället har man som en beståndsdel upptagit de gamla nordiska Majfesterna; äfvensom målskjutningar nu blifvit ett så viktigt ändamål, att gillet sinnebild, silf-

verpapegojan, från dessa hämtades. I statuterna heter det visserligen om målskjutningarna liksom om majfesterna, att de skola anställas "efter gammal sedvana"; och troligt är väl att de gamla skyddsgillena icke försummat att för hufvudändamålet vinnande öfva medlemmarne i vapens bruk, men ingenstädes finnes detta i stadgarna föreskrifvet. Vid gillenas ombildning synes deremot vapenöfningen, näst gemensamt understöd, hafva betraktats som det i dem egentligen praktiska och uppmuntransvärda. Äfven köpmans- och handtverksföreningar förvandlades vid denna tid i skjutsällskaper ¹⁾. Beträffande det omtalade skärpandet af straffen, så har det icke så mycket bestått i höjandet af böterna utan mera deri, att böter för flera fall blifvit stadgade. Af de 130 artiklarne i skråordningen äro de högst få, som icke innehålla bötesbestämmelser.

Hvad angå Lunds Knutsgilles öden ända till den tid, då de nu befintliga protokollerna vidtaga, så är vår kännedom om dem ganska torftig. Gillet har emellertid, efter åtskilliga tecken att sluta, alltjemt hållit sig uppe; ja, omkring trettio år efter Stadgarnes omskrifning synes det hafva haft en lysande period. Det var nemligen vid denna tid det förskaffade sig ett par af de förnämsta "klenodier", hvilka det ännu eger. Troligen år 1618 har den nu befintliga stora silfverpapegojan blifvit förfärdigad; kedjan, hvori den hänger, synes vara äldre, alldenstund en af plåtarna å densamma bär årtalet 1615. År 1616 anskaffades lagetets stora silfverkanna, vägende 115 lod. Och att intresset för gillet icke varit obetydligt synes deraf, att enskilde lemnat frivilliga bidrag till dessa dyrbarheter. Till papegojan har en C. S. 1617 gifvit 6 lod silfver och en J. C. S. 1618 2 lod silfver; till kannan gaf Knut Laveson 40 lod silfver och Glawes Schulte 20 lod silfver. — Den af Fredrik II gifna accisfriheten bekräftades af Fredrik III 1650 äfvensom af svenska kronan d. 13 Sept. 1664, men 1668 klagades öfver, att laget icke fått tillgodonjuta den ²⁾. Ny bekräftelse bekoms d. 17 Sept. 1675.

Tydlig var gillet vid denna tid stadt i sjunkande. Af det fordnå Lunds härlighet återstod också föga. Med reformationen hade dess förnämsta rikedomskällor utsinat, kyrkor och torn nedbrötos, en mängd tomter stodo öde, samma år, skråordningen omskrefs, fingo borgarne kunglig befallning att stensätta sina dåliga gator, krigen under 17:de århundradet bidrogo ännu ytterligare att försämra tillståndet. Troligen har väf Knutsgillet anseende hållit jemna steg med stadens. Då bestämda underrättelser om gillet vidtaga, bestod det af några få borgare. Vi miss-

¹⁾ *Kofod Ancher* s. o. s. 213.

²⁾ *Cronholm* s. II. s. 95.

taga oss säkerligen icke, om vi påstå, att hvad som väsentligast hindrat gillet att dö bort, har varit den gamla Knutsklockan. Ty då afgifter för dess begagnande alltjemt till gillet influtit, har städse någon måst finnas, som haft att uppbära dessa afgifter, och der penningar inflyta, bruka icke saknas personer, som önska göra sig dem till godo. Andra gillet's tillhörigheter kunde, som skett med de äldsta handlingarna, lätt försingras; af privilegiet på accisfrihet kunde man, som fallet var på 1700:talet, icke alltid begagna sig; jordskyldsafgifterna kunde, som nu är förhållandet, råka i förgätenhet; men klockan deruppe i tornet, den räntegifvande klockan, kunde hvarken förkomma eller förgätas. Hon, som ännu i dag kallar gillesbröderna till sammankomster, är väl också den, som under århundraden hållit gillet samman.

III.

Lunds S:t Knutsgille.

(1676—1801.)

Hvad vi här hafva att förtälja hämtar sitt hufvudsakliga intresse af den bild det är egnadt att gifva af tillståndet i en af Sverges mindre städer under 17:de och 18:de seklen. Det är en sedemålning vi med ledning af tillgängliga handlingar nu gå att meddela.

Knutsgillet's äldsta protokollsbok börjar år 1694: men arkivet förvarar räkenskaperna ända från 1676. Troligen är dock denna protokollsbok den första, ty, att dömna af de äldsta förhandenvarande räkenskaper, har man förut brukat att på sista sidan af dem anteckna brödernas beslut för dagen.

Man finner, att vid denna tid gillet's medlemmar varit få, högst 18, och utgjorts af handverkare, en och annan köpman och ett par magistratspersoner. Äldermannen valdes för lifstid, och innehades denna befattning 1676 af rådman *Wilhelm Andersson*. Stolsbroder — ty nu fanns blott en sådan — ombyttes årligen, och gick denna befattning i tur efter inträde i laget. Någon dag i början af Januari samlades bröderna på rådstugan, men längre fram hos afträdande stolsbrodern, hvilken då aflade räkenskap för sin förvaltning. Derpå utsågs den nye stolsbrodern; till hans hem bars "lådan", innehållande gillet's dyrbarheter och handlingar, och derefter hade han att i sitt hus, som orden lyda, "fägna laget".

Till detta kalas hade äfven brödernas familjer tillträde, och skulle lagskassan bestå öl, tobak och bröd (kringlor), men den nyvalde stolsbrodern maten. Denna utgift gjorde att stolsbroderskapet icke var så synnerligen eftersökt; den, som så kunde, undandrog sig detsamma gerna. Vid dessa gillen sparade man sig icke: räkenskaperna för 1678, då brödernas antal utgjorde 11, utvisa att vid gillet den 8 Jan. hos den nya stolsbrodern blef "fördruckat af en del af Knutsbröderne" 90 kannor öl à 6 s. kannan; derjemte åtgick för 2 dussin tobakspipor 3 mark, för tobak 3 mark, och till Per bagare 2 mark 8 s. Hela gillet kostade 10 daler 2 mark 4 sk. Derjemte brukade årligen tre eller fyra af bröderna inspektera Knutsklockan, hvilken förrättning likaledes afslöts med öldruckning på kassans bekostnad.

Inkomsterna utgjordes dels af landgille eller tomtören, som upptogs vid påsk och michaeli, och uppingo 1676 till 7 dal. 3 mk. 4. sk., dels af afgifter för begagnandet af lagets klocka, flöjell, kläder, vaxljus och messingsljusstakar, hvilka vid begrafningar uthyrdes och 1676 inbringade 52 daler 2 mark. Utgifterna samma år voro 30 dal. 1 m. 12 sk.

Under danska kriget 1675-79 led Lund mycket; men största missödet träffade staden då, S:t Laurids dag (d. 10 Aug.) 1678, konung Christian på återtaget från Christianstad lät antända den, hvarvid 163 hus, deribland rådhuset, lades i aska. Dåvarande stolsbroder Christoffer Knutsson räddade räkenskaperna och flydde till Malmö. Lagets kista med inneliggande dyrbarheter samt lagets "Inventarium" hade stadens borgmästare Per Tollsten, "utan lagets samtycke", under krigsoroligheterna tagit under sin vård. Efter fredens afslutande började man spörja efter denna lagets egendom, och efter åtskilliga förfrågningar upplyste borgmästaren slutligen 1683, att han under belägringstiden i Malmö (1677) "uti sin stora trång för sin, sin hustrus och många barns föda och uppehåll" hade pantsatt silfverkannen och silfverpapegojan för 150 dal. smt. samt att kistan med inventarierna blifvit uppbränd, då rådman Thomas Jydhes gård afbrann. Han förklarade sig villig att, när han det förmädde, igenlösa silfversakerna. Bröderna beslöto, att han till nästkommande påsk skulle återställa dem. Så gingo lagets alla äldre handlingar förlorade, och man måste nästan prisa borgmästarens lättvindiga redlighet, ty den förutan hade väl kannan och fåglen delat handlingarnes öde.

Samma dag ofvannämnde sak förhandlades af bröderna, anmälde äldermannen, att lagets kassa utgjordes af 107 dal. smt., och frågade han om någon af bröderna ville mot nödig säkerhets ställande emottaga och för-

ränta denna summa. Ingen af bröderna förklarade sig dertill villig, men deremot beslöto de "enhälligen" att — sinsemellan *dela* kassan. Vid ett nytt sammanträde blef bestämdt, att äfven afidne bröders enkor skulle få vara med om denna delning, och derpå togo 18 Knutsbröder — bland dem borgmästare Tollsten — och 7 enkor hvardera 4 dal. smt. En rest af 7 dal. lemnades i stolsbrodrens förvar.

Emellertid gjorde borgmästaren sig icke brådt med återställande af gillet dyrbarheter, hvilket dock icke hindrade, att han 1684 blef i afidne rådman Anderssons ställe utsedd till ålderman. Han lofvade då att från annat håll skaffa afskrift af lagets skrå och artiklar i de afbrändes ställe, äfvensom återställa papegojan. Kannan hade samma år blifvit inlöst; men papegojan kom icke åter till gillet förr än på 1690-talet, och någon afskrift af skråt ombesörjdes aldrig af Tollsten. Vid lagets gille 1684 bestods icke blott 1 fat Rostockeröl, utan äfven 6 potter vin. Från denna tid finner man alltid vin uppfördt i räkenskaperna äfvensom musik, hvaraf man kan sluta att bröderna till glädjens stegrande tagit sig en svängom.

Protokollsboken af 1694 börjar med en förteckning öfver, dåvarande Knutsbröder, hvilka voro efter den ordning, de i gillet intagits: *Lorentz Scharffenberg* (1656), mästare *Christoffer Knutsson* (1660), borgmästare *Per Tollsten* (1661), rådman *Alexander Leverentz* och *Per Willemssen* (1674), handlanden *Ludolf Liefertz*, *Casten Kock*, *Christen Nilsson*, *Sven Christoffersson*, *Fredrik Lorentzen Scharffenberg* (1692) samt borgmästaren *Per Tollsten* d. y. (1694) Första sammanträdet hölls d. 4 Juli och med brödernas samtycke afträdde borgmästaren *Per Tollsten* d. ä., på grund af ålder och skröplighet, åldermanskapet till sonen, borgmästaren *Per Tollsten* d. y. Vid samma tillfälle beslöts, att en liten kollation skulle hållas nästkommande 12 Augusti, och vid denna skulle tillgå på följande sätt. Sammankomsten skulle hållas i stolsbrodren Chr. Knutssons hus, och skulle kassan bestå öl, vin, brödpenningar och tobak; mästare Christoffer hade att antingen anskaffa godt svenskt öl eller köpa ett fat tyskt öl. Maten skulle bröderna sjelfva ombesörja. Vid det förnämsta bordet, som kunde rymma 14 a 16 personer, skulle begge borgmästarne, rådmannen, stolsbrodren och handlanden Liefertz med deras familjer spisa; om det andra bordet skulle de sex öfriga bröderna med deras familjer förena sig. Vid detta gille har det gått lusteliga till; räkenskaperna upplysa, att vaxljus brunno, Magnus musikant blåste och af dryckesvaror förtärdes 3 potter destilleradt brännvin, 33 potter vin, 1 fat och 1 tunna öl samt "noch 10 kannor öl, när det andra slapp". Ja, nog kunde Knuts-

bröderna dricka lika bra nu som någonsin förut; men i allt annat, hvilken förändring på ett århundrade!

Den fläkt af medeltidens chevalereska anda, som ännu något röjes i 1586 års skrä, är alldeles försvunnen och har lemnat plats för en simpel kalkborgerlighet. Försvunna äro ock de glada och långvariga pingstgillena; om majgrefvar och papegojskjutning hörer man icke längre talas. Brödernas hufvudsakliga intresse synes vara att vid de årliga sammankomsterna röka tobak och dricka öl samt att, då tillfället yppade sig, bereda sig små fördelar, allt på kassans bekostnad. Vi hafva redan sett, huru man i god samsja öfverenskom att dela kassan. Ännu ett par drag! I Jan. 1678, då handlande Liefertz var stolsbroder, hade han begagnat tillfället att sälja åt gillet ett hamprep till Knutsklockan för 14 daler ¹⁾; men, enligt hvad nästa års protokoll utvisar, var repet så dåligt, att det brast redan i Juli månad. Bröderna beslöto att vid första sammanträde "tilltala" brodern Liefertz, hvilken visligen hållit sig undan från detta års möte; men hvad utgång saken fick förmåles icke i protokollerna. Året derpå begärde Sven Christofferson att utan betalning "få behålla den gamla messing, som varit ljusstakar af, emedan den till ingenting nyttig är"; och funno bröderna hans begäran billig samt skänkte honom messingen. Förmodligen var Sven Christofferson gördelmakare. Att likväl Knutsgillet icke endast på nämnde sätt varit en understödsförening, synes deraf, att alltemellanåt hjälp gafs åt behöfvande bröder. Så fick i Juli 1694 Lorentz Scharffenberg i ersättning för liden brandskada 7 dal. smt eller hälften af hvad Liefertzska repet kostade. År 1697 fick en broder, som blifvit enkling, 4 dal. till begrafningshjälp; men vid det sammanträde, som bröderna höllo för att om detta ärende öfverlägga, använde de 3 dal. 18 ören af kassan för att fagna sig med. — Inventarieförteckningarne från denna tid upptaga, utom kannan och papegojan, en beslagen kista, en messings fattigbössa samt fem bärkläden, benämnda: sammetsklädet, bästa, näst bästa, näst ringaste och ringaste klädet; dessa uthyrdes, de två första mot 1 dal., de andra mot 16, 8 och 4 ören. Priset fördubblades, då täckena begagnades utom staden. — 1702 nedlade Borgmästare Tollsten sitt åldermandskap, emedan han fått domsaga och skulle afflytta från staden. Under hans tid hade endast fem nya medlemmar inträdt i gillet, men flera genom döden afgått.

Till älderman utsågs d. 24 jan. 1702 den nye borgmästaren, herr *Olof Nordsten*, en dryg och myndig Östgöthe, i hög grad mån om sin persons och sitt embetes värdighet. Hans första åtgärd var att till or-

¹⁾ 1 tunna råg kostade denna tid 5 a 6 dal.

denskedjan skänka en silfverplåt. Vid den silfverkedja, uti hvilken ordenspapegojan hänger, äro nemligen fästade 7 större och mindre silfverplåtar, å hvilka stå antingen gifvarnes initialer och vapen eller deras namn med årtal. Men Olof Nordsten nöjde sig icke med mindre än en vidlyftig inskrift, såsom synes af den längre fram förekommande beskrifning på ordenskedjan.

Vi vilja här i ett sammanhang anföra ett par prof på Nordstens sätt att uppfatta sitt embetes vigt och värde.

Skräddaren, mäster Knut Rasmussen hade, då han 1704 tillträdde stolsbroderskapet, icke efter borgmästarens mening visat sin ålderman skyldig vördnad. När derfore bröderna följande året voro församlade hos mäster Knut, som då skulle afträda sin värdighet, anlände en skrifvelse från hr borgmästaren, hvori han förklarade, att han icke velat infinna sig på sammanträdet, emedan Knut Rasmussen visat honom "särdeles vedervilja och sidovördnad"; han hade nemligen icke som de förra stolsbröder kommit till honom och underrättat honom om lagets sammankomst, och vidare hade han till den måltid, med hvilken han förra året skulle fågna laget, efter" det lofliga och berömvärda bruk, som vid det hedervärda laget är vanligt", dagen förut inviterat rådmännen Leventz' och Tollstens hustrur, men icke visat hr borgmästaren och hans hustru denna heder, utan först då, när lådan skulle transporteras från afträdande brodern, Christen Arfvidsson, hade master Knut på andras påminnelser "gjort Hr Borgmästaren en compliment"; för hvilket allt hr borgmästaren nu begärde "den satisfaction, som hans embete kompeterar". Protokollerna meddela icke den önskvärda underrättelsen, om hr borgmästaren först nu gaf luft åt ett årsgammalt groll, eller om han strax visat sig stött och icke följt med till mäster Knuts hus. Sannolikt var väl den lockande "fagnaden" för svår att försaka; hvarvid upplysningsvis bör nämnas, att borgmästaren icke genom sin anklagelseskraft stängde för sig möjligheten att deltaga i detta års gille, ty sedan han af Knut fått satisfaction, kunde han infinna sig i den nye stolsbrodrens hus och der njuta af fagnaden. Emellertid måste Knut Rasmussen afgifva en förklaring. Han började med många ursäkter, försäkrande sig icke hafva med vett och vilja visat hr borgmästaren någon sidovördnad; hvad angick första anmärkningen, så refererade han den till förra årets sammanträde och förklarade, att då det är brukligt, att den stolsbroder, som för tillfället innehafver embetet, confererar med åldermannen, så hade han förmodat, att Christen Arfvidsson uppvaktat honom; rörande inbjudningen erinrade han bröderna, att stolsbroder, först efter det han blif-

vit utsedd, inviterar samtliga lagsbröder att följa med sig hem och hålla till godo med hvad huset kan förmå, och hade han inviterat hr borgmästaren på samma gång som de öfrige. Slutligen medgaf han, att han bjudit rådmansfruarna dagen förut; men sade sig icke hafva vågat utsträcka artigheten till fru borgmästarinnan, emedan "hon då låg inom kyrka". Borgmästaren fann sig af denna förklaring blidkad och lugnet återställdes.

Med lika myndighet uppträdde Nordsten vid ett annat tillfälle, och vann då en än fullständigare seger; ty svärligen kan man fritaga sig från den misstanken, att Knut Rasmussen varit en skalk och derigenom gjort borgmästarens triumf mindre lysande ¹⁾.

I April 1716 hade Knutslaget afsatt de gamla ringarne och antagit två nya. Borgmästaren synes varit missbelåten med denna åtgärd, af hvad skäl utvisa icke protokollerna; men att så varit, göres otvivelaktigt af den utgång saken fick. Harmen drabbade stolsbrodern, handelsman Håkan Bagge. För att afleda eller åtminstone mildra den beslöt Bagge att sammankalla bröderna och fann en anledning dertill i den befärade landstigning, hvarmed Skåne hotades från Danmark. Som bekant hade tsar Peter i Juli månad 1716 kommit till Köpenhamn med 20 örlogsfartyg och en armé af nära 40,000 man, för att gemensamt med danskarna besätta Skåne. Handelsman Bagge kunde nu som en rättskaftens stolsbroder taga i öfvervägande den fara, som hotade lagets egendom, och han sammankallade derföre bröderna d. 19 Juli till öfverläggning om bästa sättet att "conservera lagets silfver och andra saker under dessa svåra krigsconjuncturer". Nordsten, fastän kallad, uteblef; bröderna förklarade då, att i en så vigtig sak kunde icke något beslutas utan åldermannens goda råd och bistånd, hvarföre en lagsbroder afsändes till honom med begäran, att han följande dagen ville deltaga i öfverläggningen. Den 20 Juli voro bröderna åter samlade, och till dem frambars då från borgmästaren det svar, att han icke ville sätta sin fot inom Håkan Bagges hus, förr än han fått upprättelse för "den tort Håkan Bagge tillfogat honom medelst sidovördnad mot dess ordres". Om beskaffenheten af dessa "ordres" meddelas ingen upplysning. Då emellertid bröderna icke ville för andra gången med oförrättadt ärende åtskiljas, beslöto de, att lagets egendom skulle nu som förr fötblifva i stolsbrodrens förvar,

¹⁾ Mäster Knut var i öfrigt en fin man, som derjemte med stor frihet behandlade franska språket. På en cirkulerande begäran af en rådmän att få fritt begagna klockan vid sin svärfars begrafning, hafva öfriga bröder i enkla ord skrifvit sitt bifall, men mäster Knut skrifver: "Hr Rådmannens petité hindras alldeles intet af Knut Rasmussen". Han dog 1729; "fattigdom i huset" gjorde att kassan mellankom med 7 dal. till begrafningshjelp.

hvilket beslut tyckes visa, att hela den högvigtiga saken endast begagnats som svepskäl för sammanträdet. Emellertid genomdref Nordsten sin vilja, ty 16 dagar derefter eller d. 5 Aug. var nytt möte, då Nordsten infann sig i Bagges hus — han hade således fått satisfaction — och då de nya ringarne afsattes och de gamle återinsattes.

Så visste den förträfflige mannen att taga vara på sin person och icke efterskänka en hårsman af sin värdighet!

Det är dock icke endast det nu anförda stället ur Knutsgilletts protokoll, som afspeglar det bekymmer, hvilket de hårda krigsåren väckte i Skåne. Ett protokoll af den 2 Maj 1710 börjar sålunda: "Förmedelst fiendens olyckliga infall i landet har laget icke på vanlig tid kunnat samlas"; och att sluta af åtskilliga tecken tyckes välmågan bland Lunds borgerskap hafva varit i starkt fallande. År 1720 hade staden icke mer än 680 invånare.

Vi hafva förut omnämnt, att stolsbroderskapet icke var en heder, som eftersträfvades. År 1707 var en Bengt Marin i tur att blifva stolsbroder, men han utbad sig att för denna gång få slippa, emedan han i några angelägna ärenden och expeditioner var stadd. Följande året var intet sammanträde, och 1709, då Marin skulle tillträda befattningen, höll han sig undan; han blef då ur laget utesluten. En annan historia, som likaledes knyter sig till stolsbroderskapet, bevaras i protokollerna och är för tiden ganska målande.

Remsnidaren mästare Fredrik Lorentzen Scharffenberg hade varit stolsbroder i två år, 1710 och 1711; men han hade icke gjort något kallas, förmodligen på grund af de svåra tiderna. När han d. 19 Jan. 1712 afträdde, lofvade han, att derest "Gud behagar unna oss fred och lifstider ville han vid Midsommarstid göra laget ett litet convent". Två år derefter (d. 12 Mars 1714) klagades öfver, att han ännu icke "presterat" något sådant, och beslöto bröderna, att, derest han icke fullgjorde sin pligt, skulle honom förmenas att åtnjuta lagsförmåner i dylika mål, d. v. s. han skulle icke få taga del i dryckesgillena. Fredrik Lorentzen lofvade då, att han frampå sommaren ville hålla ett konvent, allenast han finge öl och brännvin af lagskassan, hvilket beviljades. I förbigående må anmärkas, att med hänsyftning på det sammanträde, der detta beslöts, man sedan mot stolsbrodrens räkenskaper fann sig föranlåten att göra den anmärkning, att "nog mycket vin är uppfördt att vara förtärdt d. 12 Mars 1714" ¹⁾. Tre år förlupo, utan att Fredrik Lo-

¹⁾ Vid sammanträdet 1716 finnes utgifvet vida mer: till öl, brännvin, tobak ensamt 16 dal. men derjemte bestod kassan 4 stop franskt vin, 4 stop Piccadon samt för herr rådman Leverentz, "som var opasslig", ett stop spanskt vin.

rentzen inlöste sitt löfte; den 23 April 1717 påminntes han åter derom och var genast färdig att lofva ett konvent straxt efter Christi himmelfärds marknad. Men bröderna, som vunnit en obehaglig erfarenhet om halten af Fredrik Lorentzens löften, ville att till yttermera visso en bestämd dag skulle utsättas, och d. 4 Juni utsågs då till konventets hållande. Man erinrade också derom, att nästa år skulle Fr. Lorentzen åter blifva stolsbroder och då gifva det öffiga kalaset, hvarföre det var på hög tid att han skiljde sig från det första, för hvilket han sedan 1710 stod till boks. Men redan 7 dagar derefter inkom Fr. Lorentzen med en skrift till gillet, hvaruti han förklarade, att han af flera orsaker icke d. 4 Juni kunde göra något konvent. Då blefvo bröderna med skäl harmna; de förklarade till protokollet, att de icke voro angelägna om hans konvent, och emedan han "af dessa svåra tider haft sitt besvär", så gäfvode honom hans löfte tillbaka; men alldenstund den 4 Juni redan engång var utsatt till kalasdag, så ville de sjelfva den dagen hålla ett konvent och sammanskjuta penningar till betalande af maten och låta kassan släppa till den öfriga förtäringen. På sagdan dag samlades bröderna, åtta till antalet, i Håkan Bagges bus, och den, som vid tillfället icke saknades, var Fredrik Lorentzen. Kalaset kostade 24 dal. 12 ören.

Från denna tid bör anmärkas, att gillet fick 1710 i gäfvade af Knut Rasmussen en afskrift af lagets skrå af år 1586, hvilken han skaffat från Köpenhamn, och förklarade gifvaren, att han ingenting begärde för den, fastän den kostat honom penningar. År 1716 gaf Nordsten till gillet det kopparsigill, som tillhört det forna Tomarpsgillet.

År 1719 synes man gjort försök att sätta nytt lif i gillet. Två år förut funnos endast 8 bröder, men 1718 intogos fyra och 1719 d. 30 Decemb. intogos icke mindre än ellofva. Vid samma tillfälle företogos inom gillet åtskilliga reformer, och synes den i laget förra året inkomne rådmann Melander hafva genomdrifvit dem. Först beslöts, att votering skulle företagas öfver alla, som anmäldes till inträde; hvaraf följden blef att handverkare började utestängas från gillet. Till sammankomsterna skulle icke som hittills dragarne (ringarne) kalla, utan skulle kallelsen ske af en eller två lagbröder, "allt som saken af vigt finnes". En viktigare reform var den, som afsåg att upphjelpa gilletts affärer. Kassans tillstånd var betänkligt. Från 1714 hade man endast haft sammankomst hvar annat år, ty om man kalasat hvart år, hade brist uppkommit. Vid bokslutet 1717 var kassan 9 dal. 29 ören, och 1719 2 dal. 9 ören. Under åren 1718—1719 hade sammanlagda inkomsten utgjort 88 dal. 9 ören, och deraf hade till kalas användts 37 dal. 16 ören. Nu föreslogs, att

man hädanefter skulle taga betalning för förtäringen *ex proprio* och icke af lagets medel, "särdeles som cassan derigenom alldeles blifver blott". Vidare: såsom det skulle märkligen förkofra lagets inkomster, om laget kunde få några svarta kappor, som vid begrafningar kunde mot en viss afgift utlånas, så beslöt man, att om någon ville låna penningar till detta ändamål, skulle laget gå i borgen för kapital och ränta, och förpligtade sig bröderna, att hvar för sig hvarje jul betala 8 ören smt till räntans betäckande. Handlingarna visa dock, att denna väl uttänkta finansspekulation aldrig blef satt i verket. Slutligen föreslogs, att rådman Melander, som skulle fara till riksdagen, borde söka utverka bekräftelse å lagets gamla privilegier och i stället för tullfriheten på Rostocker öl begära tullfrihet vid andra dryckers och persedlars införande. Herr rådmannen lofvade att åtaga sig saken och "all möda, vigilance och mera annat hafva ospard".

Beslutet om kassans skonande var af en i hög grad genomgripande natur och föranledde, ehuru först småningom, en omstörtning af flera bestående förhållanden. Det var icke så lätt att bryta gamla vanor; både på 1720- och 1730-talet finner man att bröderna för sina nöjen anlitat kassan, och besigtningarne af klockan honorerades alltid med öl och tobak. Men dryckeslagen blifva dock mera sällsynta och upphöra alldeles vid slutet af 30-talet. När nemligen bröderna icke längre fingo dricka fritt på kassans bekostnad, hade de föga intresse af gillenas regelbundna återkommande. Tiden för sammankomsterna blir därför nu i hög grad obestämd; hade förut under oroliga tider ett och annat år förflutit, utan att gilleslag hölls, så kunde nu tre, fyra, ja till och med tolf år gå förbi, utan att bröderna sammanträdde¹⁾. Och då man icke kunde hafva anspråk på stolsbrodern, att denne skulle se bröderna på både mat och dryck, så blef årligt ombyte af stolsbroder icke längre nödigt, och från denna tid börjar bruket att fortfarande bibehålla engång utsedd stolsbroder, hvilket framdeles förde till mycken oreda. Ja, mången gång, när en person länge tjenstgjort som stolsbroder, fick han af laget en liten gratifikation²⁾.

Efter reformmötet 1719 hvilade laget sig i tre år, och först 1723 d. 24 Jan. voro bröderna åter tillsamman. Rådman Melander redogjorde då för sitt uppdrag. Han meddelade, att Konungen hade d. 19 Aug.

¹⁾ Af de 70 år, som ligga emellan 1729 och 1800, har Knutsgillet endast de 28 åren haft sammanträde; längsta uppehållen voro emellan åren 1776—1783 samt 1786—1798.

²⁾ 1725 fick Christian Brandenburg, som fem år varit stolsbroder, 4 dal.'s.mt.

1720 bekräftat Konung Fredrik III:s bref, dat. Köpenhamn d. 22 Mars 1650, angående tullfrihet på några främmande drycker, hvilket bref redan tillförene genom kgl. resolutioner af d. 13 Sept. 1664 och de 17. Sept. 1675 blifvit bekräftadt. Enär dock laget icke egde eller hade tillgång till det ifrågavarande kgl. bref, hvarpå privilegiet grundade sig, beslöts, att från Köpenhamn förskaffa sig en bestyrkt afskrift af detsamma, och som det upplystes, att prosten Quiding från Landskrona skulle med det första resa till Köpenhamn, så öfverenskom man att lemna åt honom uppdraget att skaffa nämnde afskrift mot det, att han erhöll 12 dal. smt. Tre år derefter upplyses det, att prosten Quiding icke kommit att resa till Köpenhamn, hvarföre 10 R:dr anslogos till den, som kunde anskaffa kopia af det kungliga brefvet. — Vid samma tillfälle höjdes afgiften för begagnande af Knutsklockan från 20 ören till 1 daler, förutom 12 ören till ringarne.

År 1728 blef *Z. Melander* efter Nordstens död borgmästare och följaktligen älderman. Det var genom Melanders inflytande, som 1719 års reformer blifvit genomdrifna, hvilka afsågo kassans forkofran. Händelsevis blef hans första åtgärd som älderman att quittera 12 dal. smt, hvilka laget beviljat honom för liden förlust genom eldsvåda. Det var icke enda gången han anlitade kassan. 1738, samma år han dog, anhöll han om byggnadshjelp för att reparera en gård han köpt, och fick då 20 dal. smt. Två år efter hans död anhöll hans fattiga enka om hjelp, hvilken beviljades med 12 dal. smt, och då hon dog 1742, fick sterbhuset 25 dal. smt till begrafning. Men behöfde borgmästaren kassans hjelp, sökte han sjelf i sin ordning att hjelpa kassan. Knutslagets förnämsta inkomster hade hittills varit betalningen för likringningen och begravningskläderna; Melander fann att åt detta håll borde uppmärksamheten rigtas, och att gillet genom att utvidga sin begravningsapparat kunde skaffa sig goda inkomster. Förslaget om de svarta kappornas anskaffande syftade redan ditåt. Nu upplifvades ett af gillet gamla ändamål att biträda vid bröders och systrars jordande, och under hela detta århundrade är gillet verksamhet så godt som uteslutande deraf bestämd. *Tuneld* hade icke så alldeles orätt, då han i sin *Geographie öfver Sverige* (1783) säger vid beskrifningen om Lund: "Det fordom härvarande Knutsgillet är nu förvandladt i ett likbärelag".

Första planen var verkligen att af Knutsgillet göra ett likbärelag. Vid sammanträdet d. 30 Jan. 1732 beslöto bröderna, att de skulle icke allenest efter gammal plägsed, som orden lyda, "inbördes bortbära hvarandra", hvartill sedan lades Knutsbröders hustrur och barn, utan skulle

de äfven bära förnäma personers lik till grafven mot ersättning af minst 40 dal. smt, men väl mer allt efter sterbhusets förmögenhet eller den aflidnes stånd och värde under lifstiden. Det var emellertid att förutse, att detta åtagande skulle för många falla sig besvärligt. Också uppträdde redan i September s. å. rådman Gustaf Sommelius och förklarade högtidligen, att han af sina embetssysslor var förhindrad såväl att bortbära sina bröder af Knutslaget som ock att bevista deras begrafning. Dock tyckes man ännu en tid velat hålla fast vid det första beslutet, ehuru icke räkenskaperna utvisa, att någon "förnäm persons" arfvingar tagit Knutsbrödernas krafter i anspråk. År 1733 anskaffades en vacker och "lätt" likbår, prydd med St. Knuts bild, och var den till storlek och tyngd så afpassad att den kunde bäras af 24 personer. Kostnaden uppgick till 55 dal. Men intresset aftog snart. År 1737 dog rådman Westmans maka, och åtskilliga af bröderna vägrade att bära; tvenne sammankomster höllos med anledning af denna sak, och på den sista skred man till formlig votering öfver frågan som principfrågan. Man anförde, att numera var det enhvar tillåtet att genom vänner bortbära sina döda, att somliga af bröderna voro ålderstigna och sålunda odugliga till bärare, hvaremot andra voro af publika sysslor eller af enskilda angelägenheter hindrade. En medlem förklarade, att han hellre ville uteslutas ur laget än bära lik. Pluraliteten instämde dock i det yttrande, att de "ville bära hvarandra, men inga flera". Således hade 1732 års beslut blifvit i en väsentlig punkt modifieradt. — Likbåren uthyrdes från och med år 1741 och inbragte åtskilliga daler.

Men äfven beslutet att "bortbära hvarandra" kunde icke utan besvär genomföras. År 1748 behöfde beslutet förnyas och då tillades, att det sterbhus efter Knutsbröder, som åstundade lagets hjälp, skulle derom hos stolsbrodern göra anmälan, hvarpå denne skulle kalla bröderna, och den, som var hindrad, skulle skaffa annan i sitt ställe. Återigen 1756 förnyades öfverenskommelsen och det af följande besynnerliga anledning. I Lund hade 1727 upprättats ett bärarelag, som blifvit bekräftadt af magistrat och Kon. befallningshafvande. Likväl hade detta icke gjort anspråk på uteslutande rätt att bära lik — "stadsens hederligaste invånare" buros vanligen till grafven af studenter — förr än år 1754. Knutslagets stolsbroder, handl. N. Burdahl, hade i Jan. 1754 mistat sin hustru, och henne ville bärarlaget nödvändigt föra till grafven. Burdahl klagade d. 3 Febr. hos landshöfdingeembetet, förklarande, att han lofvat sin hustru att bortbäras antingen af studenter eller af Knutslaget, hvilket af sina stadgar var förbundet att bära bröders och systrars lik, ehuruval på grund af

"för kort tid sedan afstannad god ordning detta åsidosättes." B. anhöll derföre, att bärarelagets anspråk skulle afvisas samt att Knutslaget skulle tillhållas att iakttaga sina stadgar eller ock som onödigt upphävas. Landshöfdingen resolverade, att bärarelagets privilegier icke gjorde intrång på Knutsgilletts rätt att bära sina medlemmar till jorden, men anbefallte båda parternas hörande. Åldermannen sammankallade gillet d. 19 Febr., och bröderna förklarade, att de icke hade sig bekant hvarken någon oordning inom laget eller någon oenighet med likbärarelaget. Dermed stannade tvisten denna gång. Hür Burdals salig hustru kom i jorden, veta vi icke: hon begrofs d. 8 Febr. Men 1758 upplågde striden pånytt detta år dog åldermannen borgmästare *Gustaf Sommelius*, och om hans lik, liksom fordom om Patrokliis, utbröt en väl mindre blodig, men lika häftig kamp. Likbärarelaget ville "par force" bortbära det; Knutslaget satte sig deremot; likbärarelaget klagade hos landshöfdingeembetet d. 9 Febr., åberopande såväl sin lagliga rätt, som herr borgmästarens i listiden uttryckta önskan; Knutslaget svarade d. 11 Febr., åberopande sina urgamla privilegier samt förklarade, att hr. borgmästaren aldrig yttrat någon önskan att blifva bortburen af likbärarelaget. Samma dag resolverade landshöfdingeembetet, att Knutslaget hade rätt i den omtvistade frågan. Rivaliteten med likbärarelaget synes hafva äggat Knutsbröderna att bättre iakttaga sina skyldigheter, och det är en lust och glädje att se med hvilken beredvillighet de under närmast följande år uppträda som likbärare. Arkivet förvarar flera af stolsbrodrens kallelseslistor. År 1758 skrifu bröderna icke blott sina namn å listan, utan bekräfta på det kraftigaste att de skola infinna sig. Så läser man: "Jag skall bära det bästa jag kan", eller "Jag är af gammal tro" eller "Infinner mig under bären, om Gud vill"; ännu på 1760-talet hålla några i att skrifu: "Oförändrad och alltid beständig" eller "Jag är af det beständiga folket". Men på 70-talet svalnar intresset. År 1776 hotades hofkamrerarne Bergendorf och Berling att uteslutas ur laget, emedan de ej infunnit sig hvarken att bära vid likprocessioner eller vid sammankomsterna. Emellertid hade man 1764 beslutat att till större bekvämlighet för bröderna och tillökad inkomst åt kassan låta förfärdiga en *likvagn*. Men beslutet föll i glömska och måste förnyas fyra år derefter; ännu drog det dock ut med verkställigheten, till dess år 1774 man upptog ett lån på 200 dal. smt, och med dessa medel gjordes likvagnen färdig. Underhand anskaffade man åtskilliga vid begräfningar nödiga persedlar, hvilka mot lega kunde uthyras. Så köptes 1746 tvenne bärtäcken, ett groft och ett fint, och kostade ensamt kläde och fransar till det fina 149 dal. 16 s. smt; för det

grofva togs i hyra 1 dal. och för det fina 3 dal. smt. — År 1801 anskaffades handdukar af 5 alnars längd samt prestafver.

Oaktadt, att dömma af protokollerna, företrädesvis dylika sorgliga ämnen upptogo brödernas tankar under större delen af 1700-talet, hindrade det dem likväl icke att emellanåt roa sig. Samma dag, då man beslöt förfärdiganlet af en likbår, utanordnades tio Caroliner till musikanten Ytterstedt "för sitt besvär vid denna samling", hvaraf man torde kunna sluta, att bröder och systrar efter de gjorda anstalterna för den sista färden gjort sig en munter afton, gripna af magten i Ytterstedts tonen. År 1748 firade bröderna en glad fest på kronprins Gustafs andra födelsedag för att betyga "sin innerliga hjertans fägnad;" men egnade äfven då en tanke åt förgängligheten genom ett förnyadt beslut att bära bort hvarandra.

Efter Melanders död 1738 hade borgmästaren *Gustaf Sommelius* blifvit älderman. Han efterträddes 1758 af v. borgmästaren *Anders Westman*, som 1764 lemnade äldermanskapet åt borgmästaren *J. S. Borup*. Denne dog 1774 och fick till efterträdare borgmästaren *Nils Sommelius*. Under denna tid hade Knutslaget undergått stor förändring. Vid borgm. G. Sommelii död var *ingen handtverkare* medlem af Knutsgillet; under sista hälften af århundradet var medlemmarnes antal emellan 30 och 50 samt utgjordes af magistratspersoner, några af stadens presterskap, några magistrar, tullnärer, civile tjenstemän, frälseinspektorer och handlande. Kassan var stadd i jemn tillväxt: då den 1730 utgjordes af 29 dal. var den 1760 ej mindre än 1032 dal. Oftare än förr förekommo understöd som brandstod eller begravningshjelp. År 1763 gjorde man ett djupt grepp i kassan; man använde då icke mindre än 436 dal. för att med en glad fest fira prins Gustafs födelsedag, och vid denna furstes thronbestigning 1772 anslogos 50 dal. smt till de fattiges bespisande.

Vid medlet af århundradet började trakasserier med stolsbröderna, hvilka nu, då de på grund af mindre täta sammanträden sutto längre qvar vid embetet, också mera fritt handterade kassan. Vi hafva omtalat det obehag, som bereddtes laget 1754 af stolsbrodren Burdal. Vid det tillfälle, då bröderna voro samlade för att förklara sig öfver hans anklagelseskraft, väckte någon fråga om den räkning öfver förvaltningen, han i Januari bort hafva färdig. Burdal hade då inga räkenskaper att förete och hade dessutom förstört de gamla lagarna. Den 12 Mars sammanträdde bröderna ånyo: då hade visserligen Burdal sina räkningar i ordning, men de gamla lagarna sade han sig hafva utlånat utan att veta till hvem. Derefter följande stolsbröder sysselsatte sig visserligen icke

med att söka bringa gillet i misskredit hos länets höfding, men skötte heller icke med synnerligt nit sitt åliggande, hvarföre också kassan stundom fick sitta emellan. År 1764 dog tullinspektör Ebelin, som varit stolsbroder sedan 1758, och upptäcktes i kassan en balans af 195 dal. smt. Gillet var ädelmodigt nog att på enkans begäran efterskänka henne denna summa af det skäl, att Ebelin, som länge varit sjuk och "glömsk", hade som frisk alltid väl skött sina ombetrodda göromål, hvartill kom att sterbhuset var i "nog släta vilkor" och i sjelfva verket icke kunde betala. Efter Ebelins död blef Jacob Lindskog stolsbroder, men när af honom fyra år derefter kräfdes räkenskap, hade han ingen sådan färdig; och när räkningen äntligen blef färdig, kasserades den, emedan han ej upptagit af honom uppburna räntepennningar, och en revision af kassan anordnades. 1783 gjorde handelsman Centervall konkurs; han hade sedan 1794 varit stolsbroder och hans skuld till kassan uppgick till 73 dal. 12 sk. specier; denna skuld var dock genom årliga afbetalningar infriad 1800. Från 1786 till 1798 var handlanden Decraux stolsbroder och vid afträdadet hade han en balans af 129 dal. 32 sk. Specier. Dylika ledsamma erfarenhetsrön föranledde skärpta bestämmelser rörande kassans förvaltning. På 1770:talet började man utse en revisor till granskning af räkenskaperna; stolsbrodern gjordes ansvarig för alla förluster kassan genom hans förvällande kom att lida; årsräkningen skulle vid laga ansvar af stolsbrodern framläggas vid sammanträdet 20:dag jul, till hvilket sammanträde han "efter gammal plägsed och gillet lagar" skulle sammankalla laget, och ingen ledamot skulle af kassan få lån utan prioriterad inteckning och full säkerhet. De sednare bestämmelserna antogs vid ett sammanträde i Okt. 1799.

Bland andra under tiderymden 1729-1800 fattade beslut anmärka vi följande. Afgiften för klockans begagnande höjdes 1768 från en dal. till två dal. smt, och inträdesavgiften 1776 från sex dal. till tolf dal. smt. Sistnämnde år beslöts att som ordenstecken antaga en silfverdufva, som skulle bäras på bröstet. Den stora ordensdekorationen, som är en hägkomst från de gamla målskjutningarna, föreställer som bekant en papegoja. Men då papegojan som symbol icke hade någon tillämplighet på dåvarande förhållanden, ja, då ett försök att tillämpa den, efter hvad man fruktade, lätt hade kunnat låta hela gillet framstå i en löjlig dager, valde man till ordenstecken dufvan, oskuldens sinnebild, och förklarade den gamla papegojan vara en dufva ¹⁾. Emellertid gick det icke synnerligen

¹⁾ Redan i inventariiförteckningar från medlet af seklet kallas papegojan dufva.

fort med oskuldssymbolens upptagande i gillet, ty ännu 23 år derefter var det nödigt ålägga bröderna att till nästa sammankomst förse sig med dufvor. Åldermannen och notarien åtnjöto s. k. samlingsarvode, utgörande en rdr om året till hvardera: det egna är dock, att detta samlingsarvode utbetaltes äfven för de år, då ingen samling egde rum. Afgiften till åldermannen afskaffades först år 1823.

IV.

Lunds S:t Knutsgille.

(1801—1869).

Mot slutet af 1700:talet hade Knutsgillet börjat vinna i anseende och allt flera sökte deri inträde. Visserligen var votering för inträde föreskrifven, men vanligaste formen från 1760:talet var att, som det heter, "invitera" till inträde i laget. Derigenom blefvo ock alla handverkare uteslutna, som det vill synas med afsigt. Stundom hände det väl, att inviteringen icke emottogs, såsom år 1776, då af 9 inviterade endast en hörsammade kallelsen; men på 1790:talet ökades medlemmarnas antal och ensamt 1798 intogos 24. Akademistaten hade dock alltjemt hållit sig utom gillet.

Men 1801 upptogos i laget på engång flera professorer; bland dessa voro esthetikern And. Liedbeck, den ryktbare, originelle läkaren Eberhard Munck af Rosenschöld och Lunds finaste verldsman, den snillrike archiater Engelhardt. Dem följde andra, och det blef slutligen en sed, att så väl äldre som yngre lärare vid akademien sökte inträde i Knutsgillet. Dermed börjar ock en ny æra i Knutsgillet historia.

Till det ökade intresse, hvarmed Knutsgillet nu omfattades, bidrog i icke ringa mån det vid denna tid nyvaknade sinnet för det historiska. Knutsgillet, vördnadsvärdt redan genom sin ålder, hade dessutom för Lund en särskild betydelse såsom bevarande minnet utaf den uråldriga domens förnämste välgörare. Man tyckte det orätt, att icke söka upprätthålla detta samfund, som, om än med tynande lif, dock fortvarat så många århundrade igenom, och man ville, om möjligt, återgifva det något af dess fordna herrlighet. Dertill kom äfven, att Knutsgillet i Malmö under långa tider stått i flor, och man ville kanske visa, att man i uni-

versitetsstaden icke mindre än i grannstaden var mån om vårdandet af historiska minnen.

Allt skulle också nu ställas på mera storartad fot. På Engelhardts förslag skapades 1802 en ny embetsman i vice åldermannen, och dertill utsågs härads höfdingen, sedan borgmästaren *Adolf Friedrich Bjugg*. Afsigten dermed var att kunna uppdraga åldermanskapet åt någon högtstående person, som genom sitt namn eller embete kunde sprida glans öfver gillet. Då nu borgmästare Nils Sommelius 1802 afled, kallades d. 13 Jan. 1803 landshöfdingen greve *v. Rosen* till ålderman, och är det uttryckligen i protokollet angifvet, att detta skett efter exemplet af Malmö Knutslag, som förut till sin ålderman kallat länets dåvarande höfding baronen m. m. Tage Thott. Dermed var Engelhardts afsigt vunnen. Knutsgillet blef allt mera ett förnämt gille, och lifvet derinom började röra sig i nya former. Ett annat beslut från förra året visar också afsigten att inskränka tillträdet dit till stadens mer ansedda familjer; man beslöt nemligen d. 22 Jan. 1802 att inträdesafgiften skulle höjas till 4 rdr specier. Till nya ledamöter skulle hädanefter utdelas tryckta antagningsbref, underskrifne af ålderman, stolsbroder och sekreterare, och skulle desse lösas med 8 sk. Till lagets högtidsdag bestämdes den 13 Januari, och skulle stolsbrodern ovillkorligen sammankalla bröderna till ett sammanträde 8 dagar förut för att granska räkenskaperna och öfverenskomma om högtidsdagens firande. I stället för de forna dryckeslagen trädde nu högtidliga baler. Den första Knutsbalen hölls d. 28 Jan. 1802 i traktör Hellbergs hus.

Den 13 Jan. 1804 tog *Rosen* sitt inträde som ålderman. Auditör Billberg hade upplåtit sitt hus till bals hållande, och landshöfdingen välkomnades med ett tal af Billberg, hvarefter 11 ledamöter recipierades.

Ännu ett förslag väcktes, som tydligen afsåg att öka lagets anseende. År 1806 framställdes nemligen den mening, att laget borde som högtidsdag icke ensamt fira den 13 Januari, utan dertill äfven utse d. 6 November, Konung Gustaf IV Adolfs namnsdag, "till förklarande af lagets undersåtliga vördnad för en älskad konung". Men det vill synas, som hade redan vid denna tid kärleken börjat något aftaga, ty förslaget mötte motstånd, och det från professorernas sida. Den fine hofmannen Engelhardt insvepte sitt afslag med en halft genomskinlig ironi uti embetsmannens och undersåtens djupa pligtkänsla, förklarande att han gerna bifulle förslaget om högtidlighållandet af tvenne årliga festdagar, blott ingen af dessa inträffade under lästerminerna, "hvilket kunde leda de studerande

"till för dem onödiga depenser, och", tillade han, "genom iakttagande af denna min pligt som lärare tror jag mig äfven bäst ådagalägga min undersåtliga vördnad". Rosenschöld, som en aman abbe Sieyès, voterade nej sans phrases. De öfriga biföllo. Men vid beslutets iverksättande stötte man på hinder: man kunde, heter det i protokollerna, "icke få lokal". De båda följande åren undanröjdes dock detta hinder, och dagen firades med bal, hvarvid skålar druckos i rhenskt vin. Kom så 1809, och ehuru Hans Majestät redan blifvit afsatt, finna vi dock bröderna i likhet med nästföregående år sammankallade d. 4 Nov. för att öfverlägga om firandet af den 6:te. Men "som inträffade, allmänt kända omständigheter gjorde sällskapets vanliga öfverläggning numera öfverflödig", beslöts att först nästkommande 4:de Januari öfverlägga om sällskapets högtidsdag. Så sjönk d. 4 Nov. tillbaka i glömskans natt och med den äfven det nya Knutshelgonet, Gustaf IV Adolf.

Emellertid strömmade alltjemt nya ledamöter till Knutsgillet. 1806 ingingo 22, deribland det högre befälet vid skånska dragonregementet; 1807 blefvo Es. Tegnér, J. Christoffer Heurlin, David Munck af Rosenschöld Knutsbröder; 1812 professorerna Agardh, Bolmér och Engeström; 1811 recipierades 35 personer; vid receptionen 1815 skref Tegnér poemet "Knutssystemen". (Saml. Skrifter IV s. 138). Det synes hafva varit planen att göra Knutsgillet till medelpunkten för Lunds societetslif; derföre väcktes ock nu förslag att skaffa gillet ett eget hus, som på samma gång kunde vara samhällets allmänna festlokal. År 1806 bildades för detta ändamål en direktion med borgmästare Bjugg som ordförande, och 114 aktier tecknades, hvardera å 16 rdr 32 sk. rgs.. År 1809 valdes en ny direktion med räntmästare Cronsjöe i spetsen och beslöts, att gillet kassa skulle användas till aktier i denna byggnad. Förslaget tyckes hafva strandat på frågan om lämplig plats. Först föreslogs St. Peders kyrkogård, men deremot protesterade de af stadens invånare, hvilkas fäder lågo på denna plats begrafne, och man kunde icke annat än ge vika för denna i sig så aktningvärda känsla, om det än är obestriddigt, att sanning äfven innehålles i orden: "dansa hvar du vill, och du dansar på grafvar". Sedan föreslogs stora kyrkogårdsplanen emellan dåvarande arresthuset och den snedt emot domkyrkans hufvudingång liggende laboratoriibyggnaden; men lyckligtvis blef icke denna plan gillad. Derefter tyckes förslaget, möjligen äfven af brist på medel, under lång tid hafva hvilat, för att först 1835 i annan form åter upptagas. — I början af andra decenniet under detta århundrade öppnades gillet ånyo för stadens handverkare, sedan de nära 70 år varit derifrån uteslutne.

År 1814 afsade sig grefve *Rosen* åldermanskapet med anledning af afflyttning från orten, och i hans ställe utsågs d. 25 Juni till åldermanden nye landshöfdingen öfver Malmöhus län *Wilhelm af Klinteberg*. Han tog sitt inträde d. 28 Oct. s. å. och framställde genast tre propositioner: 1) att prof. Sjöborg skulle skriva Knutsgillet historia; 2) att dryckeskannan skulle inuti förgyllas; 3) att ett nytt dryckeskärl skulle för damerna anskaffas. Alla tre förslagen biföllos. Lätt gick att utföra det andra af dessa förslag, men det tredje blef aldrig satt i verket, och hvad angår det första, så utkom verkligen, men först 1819, en historia öfver Knutsgillet af Sjöborg, uti hvilken först på nio sidor talas om medeltidens gillen i allmänhet och Knutsgillena isynnerhet, derefter på tre sidor om Knutsgillet i Lund, sedan på fem sidor om gillet egendom och handlingar, samt slutligen på de återstående tjugutvå sidorna om de gamla klosterna och kyrkorna i Lund.

Under Klintebergs tid stod Knutsgillet i högt flor, och nästan årligen besökte han sjelf balerna. Öfverläggningarne om dessa baler upptaga nu ett stort rum i protokollerna. Sällan finner man, att balen något år blifvit inställd, såsom skedde år 1826, då ingen bal kunde hållas, emedan man detta år skaffat ett skjul till likvagnen. År 1814 föreslog rådman Segerström, att man i stället för att hålla bal skulle göra ett sammanskott till de i pågående krig sårade svenske krigsmän samt de dödades enkor och barn; bröderna förklarade sig gerna, när så påfordrades, vilja efter råd och lägenhet till detta ändamål bidra, men de sågo deri icke något hinder för sig att hålla bal. Till balens anordnande utsågos vid högtidliga tillfällen trenne värdar, en af akademistaten, en af civilstaten och en af borgerskapet. Inbjudne voro landshöfding, biskop, domprost, akademiens rektor och borgmästaren; år 1821 beslöts att äfven stolsbröder skulle inbjudas. År 1811 gjorde man första försöket att icke medgifva tillträde till balen åt andra än lagets egna medlemmar, dock med undantag af resande samt "Fruentimmer af Conduite"; men redan då måste denna rättighet utsträckas till bokhållare, informatorer och andra, som icke för hyra bodde i Knutsbröders hus. År 1816 lemnades åter fritt tillträde, och sedan omväxlade det med fritt tillträde eller inskränkning till lagsbröder, i sednare fallet med undantag än för Knutsbröders anhörige, än för damer och kavaljerer utom länet. Trakteringen var rundligt tilltagen: the vid ankomsten, soupé vid dukadt bord med fem rätter mat och vin, punsch före och efter måltiden, samt kaffe på natten. Afgiften var 2 rdr 16 sk. bko för herre och 1 rdr 32 sk. bko för dam. År 1817 uppträdde professor Lindfors mot detta öfverflöd och förklarade, att

enär Knutsgillet från början sig som ändamål föreskrifvit att inskränka yppighet i mat och dryck — ett ändamål, hvarom, i förbigående sagdt, åtminstone icke den gamla skråordningen talar — så skulle gillet på värdigaste sätt fira sin högtidsdag, om det föreginge sina medborgare med berömligt exempel af inskränkning och bortlade den vanliga supén med dithörande dryckesvaror. Detta verkade för denna gång och trakteringen inskränktes till the, mandelmjök, kakor och kaffe. Inträdesafgiften kunde nu nedsättas till 1 rdr bko. Men förmodligen hade man roligt derefter, ty redan följande året återgick man till den gamla soupén med thy åtföljande vin.

Kassan tillväxte, men icke synnerligen mycket, och utgjorde 1815 omkring 500 rdr bko. År 1818 framställde adj. Brag som revisor och 1819 räntmästare Berling i samma egenskap så allvarliga anmärkningar mot förvaltningen, att dåvarande stolsbroder fann sig befogad att afträda: "fortgår det på samma sätt", sade revisorerna, "lärer man till slut kanske icke ens kunna prestera det gamla rhenska vinet vid receptionerna". Hufvudsakliga anmärkningspunkten var att stolsbrodern utlånat 183 rdr 16 sk. rgs till en god vän utan borgen. Han lofvade väl att för denna summa som ock för bristen i kassan utfärda en obligation med in-teckning i sitt hus; men bröderna ville heldre hafva borgen, emedan hans hus var så graveradt, att denna säkerhet ansågs vara ingen.

Under Klintebergs åldermanskap återupplifvades (1822) bruket att genom ringning med Knutsklockan tillkännagifva samlingen till högtidsdagen och infördes seden att vid det förberedande mötet dricka en bål på kassans bekostnad. Bröderna hade alltid kallats till sammankomsterna genom vaktmästare, men 1816 skedde kallelsen genom annons i "Lunds Weckoblad"; detta väckte så mycken harm, att mötet förklarades ogiltigt och nytt sammanträde måste utsättas. Men sedan förlikte man sig så småningom med denna nyhet.

Klinteberg dog 1829, och några af gillet mera betydande medlemmar vände sig till excellensen grefve *Jacob De la Gardie* med anhållan att han täcktes emottaga åldermanskapet. Efter något betänkande villfarade han deras begäran, och derpå blef laget underrättadt, att det hade fått en ny ålderman, samt förklarade sig dermed högeligen belåtet. Som excellensen tillbragte vintrarna i Stockholm, kunde han icke öfvervara högtidsdagens firande. Men allt emellanåt, dock vanligtvis under höstterminen, gaf han tillkänna att han ernade komma till Lund; och då skyndade man sig att föranstalta en middagsmåltid samt bal med reception. Middagen bestod af 6 a 7 rätter mat, "bordvin, madera, portvin och dragon-

punsch vid skålen" och betaltes med 2 rdr 32 sk. eller 3 rdr bko. Den högtidligaste gillesfesten under denna tid firades d. 2 Nov. 1835, då de för den nyinstitfede Hypotheksföreningens skull till staden anlände "notabiliteter i provinsen" intogos i gillet utan afgift. Då dylika soleinna tillställningar firats på hösten, brukade man att indraga gillesbalen nästföljande 13 Januari.

Bland det märkligaste, som inom gillet utfördes under De la Gardies åldermanskap, var inrättandet af en klubb 1829. Några rum hyrdes i härads-höfding Perssons gård; i dem voro åtskilliga tidningar att tillgå, och i närheten var restauration; klubben var öppen från och med October till och med April Tisdagar och Fredagar, och klubbafgiften för år var 5 rdr bko. Hur länge denna klubb varade, synes icke af protokollerna. Vida viktigare var likväl beslutet att genom kassans nedläggande i aktier för byggande af ett stadshus möjliggöra uppförandet af ett sådant. Den 2 Nov. 1835 fattades beslut derom, och 1837 d. 1 Aug., årsdagen af hertig Carls af Skåne första besök i provinsen, invigdes stadshuset med en ståtlig bal. Sedan hafva gilletts aktier af staden blifvit inlösta, så att gillet icke numera eger andel i denna byggnad.

År 1828 anskaffades en ny likvagn, sedan man redan 1811 utdömt den gamla såsom för grof och för tung.

Efter De la Gardie blef biskop *Wilhelm Faxé* ålderman 1843. Knuts-gillet hade redan då förlorat något i anseende, och receptionerna voro mindre talrika. Men ännu höllos muntra baler, och särskildt om en anmärker den fryntlige protokollsföraren, att den var den gladaste och angenämaste, som gillet under de sednare 20 åren firat. År 1852 utsågs en suppleant till stolsbrodern, och 1853 beslöt gillet, att hvar och en af dess medlemmar, som blifvit beträdd med brott af den beskaffenhet att det verkade störande på dess goda namn och rykte, skulle ur laget uteslutas, och uteslötos vid tillfället tvenne medlemmar.

Biskop Faxé efterträddes 1856 af biskop *H. Reuterdahl* och denne 1859 af landshöfdingen m. m. *S. G. v. Troil*, hvilken är gilletts nuvarande ålderman.

Till vice ålderman efter Bjugg utsågs 1824 borgmästare *Bäckström*, och till hans efterträdare 1856 borgmästare *Billström*. Stolsbroder, hvilken tjenstgjorde som kassör och räkenskapsförare, blef i början af detta århundrade en fast plats; längst bekläddes den af handlanden *N. Samberg*, under hvars vård 1828—1851 kassan betydligt tillväxte. Vid hans död 1858 uppreste bröderna en minnesvård på hans graf. Stolsbroderskapet öfvertogs af handlande *Fredr. Billberg*; men efter

dennes död tillsattes 1860 en direktion, bestående af tre personer, hvilka förvalta gillet medel, samt en för alla och alla för en för dem ansvariga. Stolsbroderplatsen är nu en sinecur och innehafves af författaren till denna teckning; enda skyldigheten är att vid åldermannens frånvaro leda gillet öfverläggningar. — Enär lagets n. v. ålderman endast sällan bevisat någon sammankomst, och n. v. vice åldermannen likaledes vanligen varit förhindrad att infinna sig, har blifvit öfligt att vid högtids-sammankomsterna tillförordna en ålderman och hafva som sådan fungerat professor *C. G. Brunius* samt under en följd af år Th. D:r *Ach. Kahl*. Intresset för Knutsgillet har under de sednare åren varit i stigande: år 1867 recipierades 30 bröder och 16 systrar, följande året intogos 15 bröder och 16 systrar och 1869 skedde den största reception, hvarom handlingarna tala, i det att då intogos i gillet 40 bröder och 41 systrar. För närvarande utgör brödernas antal omkring 230; systrarnas antal kan icke uppgifvas, enär de först på sednare åren i matrikeln blifvit införda.

Kassan utgjorde 1868 den 21 December 15.452 Rdr Rmt. Från och med 1856 började gillet att regelbundet hvarje år utdela pensioner till fattiga bröder och systrar. För närvarande utdelas omkring 300 Rdr årligen.

Växlande öden har det gamla Knutsgillet upplefvat, och än har det ena, än det andra af de många elementer, hvilka det ursprungligen omfattade, trädt fram som det bestämmande. Först en religiös-juridisk institution af stor betydighet i samhället, så en social understöds- och skytte-förening, så ett dryckersgille, derpå ett likbärelag, sedan en förening för finare sällskapsnöjen, hålles det nu uppe dels genom det tillfälle till välgörenhet, hvartill kassans storlek sätter det i stånd, dels och hufvudsakligast genom det historiska intresset, som med vördnad betraktar denna institution, hvilken öfver 600 år kunnat fortleva och i sin uppkomst erinrar om en bland samhällets förnämste välgörare. De årliga högtiderna hafva numera äfven karakteren af ett slags historiska minnesfester, och åldermannen påminner då om de flydda dagar jemte det han eignar ett vänligt hågkomstsord åt de under året bortgångna bröder och systrar.

Till slut ett par ord om gillet stadgar. Den gamla skråordningen fans väl i handskrift bland gillet handlingar, men var icke tillgänglig för dess medlemmar; den var dessutom skriven på ett språk, som för de fleste bland dem var obegripligt. Redan 1776, således något öfver ett århundrade efter Skånes förening med Sverge, beslöt Knutslaget, att

som dess gamla ordning och lag var skrifven på *danska* och dessutom var mycket forfallen, så borde den öfverses och förbättras. Det stannade dock för denna gång vid beslutet. År 1815 under Klintebergs styrelse ansåg man nödigt att ånyo taga frågan fatt; en kommité af tre personer nedsattes, hvilka skulle utarbete "projekt till ny lag för gillet". Då denna kommité under 10 år ingenting uträttat, bidades 1825 en ny kommité af fem personer med samma uppdrag. De enda i protokollerna synbara spår af dennas verksamhet äro att 1826 två ledamöter utgingo och två nya invaldes samt att 1829 ett liknande ombyte af ledamöter skedde. Slutligen nedsattes för samma ändamål år 1865 en ny kommité, bestående af 5 personer, under n. v. stolsbrodrens ordförandeskap. Sedan denna kommité i likhet med hvad som inom Knutsgillet sedan äldsta tider varit öfligt, hvilat på saken ett par år, framställde den d. 4 Jan. 1867 det förslag, att gillet icke skulle omarbete sin gamla skrålag, utan bibehålla denna som ett historiskt monument, men vid sidan om den antaga en Ordningsstadga, i hvilken skulle intagas såväl disciplinär beslut, som under tidernas längd inom gillet blifvit fattade, som ock de bruk, hvilka inom gillet vunnit häfd. Detta förslag antogs och den nya ordningsstadgan bekräftades.

Bland Knutsgillet's tillhörigheter äro att märka:

1) Den i Lunds Domkyrkas södra torn hängande Knutsklockan, hvilken har denna inskrift: *1559. taa. lod. Jacob. Holst. b. i. Lund. stöbe. tenne. klocke. Lunde. by. til. beste.* Jacob Holst var borgmästare i Lund. Klockan, som har ett vackert ljud, men är illa formad, håller 3 $\frac{1}{12}$ fot i diameter och är i inventariiförteckningen upptagen till ett värde af 4000 Rdr Rmt.

2) En *silfverkanna*, inuti förgylld, på locket bärande en bild af Knut den helige med hertiglig krona, spjut i ena handen och en sköld i den andra, samt denna inskrift: *Denne kande hörer S. Knuts Laget till i Lund. Anno 1616.* På kannans ena sida läses: *Knut Laugeson hafver förerit till denne S. Knuts-Laugs Kande 40 lod,* och på andra sidan: *Glaves Schulte heft vorert tho dise S. Knuds-Lauges Kande 20 lodt.* Kannan väger 115 lod.

3) *Silfverpapegojan*, inuti ihålig, förgylld på hufvud, halsring, vingar och fötter, äfvensom å den afskurna qvist, hon håller i klorna. Inskriften lyder: *1617 C. S. 6 lodt sølff. 1618. J. C. S. 2 lodt sølff.* Initialerna utmärka gifvarnes namn. Denna fågel hänger i en massiv silfverkedja, å hvilken äro fästade 7 större och mindre plåtar med inskrifter. På den öfversta och största plåten läses: *Det hederliga S.*

Knutslagets silfver Papegoije och monument till Augment och prydnad har nuvarande Borgmästaren och Hospitalsföreståndaren samt det hedervärda Lagets Förman Olaus Nordsteen, Ostrogothus Norcopensis, denna Schilt låtit förfärdiga Anno 1702. "På andra sidan ser man", säger Sjöborg, "Nordstens vapen: en duftva med en skrifspenna eller en lagerqvist i näbbet, stående på en öppen dosa eller bläckhorn, på den slutna hjelmen ser man Borgmästaren sjelf med en Palmqvist i ena handen och ett äpple eller en oliv i den andra, på sidorna bokstäfverna O. N. S". Af öfrige sköldar har den andra inskriften: *L. H. 1615, 1616* jemte ett bomärke, och å motsatt sida en beväpnad man vid ett berg, på hvilket ett slott synes; å den tredje läses: *Erasmus Sartorius* med bomärke; å den fjerde H. B. — H. K.; å den femte * *Hal* * med bomärke * *Massen* *; å den sjetta *E. B.* med ett vapen och en öppen hjälm på en sköld med 4 svarta och 4 hvita afdelningar korsvis; å den sjunde *O. W.* med en öppen hjälm och en sköld, deri ett horn. Fågeln, med kedja och sköldar, väger 52 lod. Vid receptioner bär åldermannen denna kedja om halsen, och då han intager en ny medlem hänges kedjan om dennes hals och blir der hängande, medan denne dricker ur silverkannan. Efter slutad reception upphissas papegojan i taket, der den förblir sålänge den festliga sammankomsten varar.

4) En *silfverduftva* af omkring 3 lods vikt, som bäres af stolsbrodren. Å den står årtalet: 18¹³/₄69. Skänkt af Guldsmed Hasselgren.

5) *Knuts sigillet från Tomarp.* Detta är af koppar, rundt och håller i diameter 2 ¹/₄ tum. Man ser derå Konung Knut sittande på en thron med krona, spira och riksäpple, till höger om honom solen, till venster månen. Omskriften lyder: *Sigillum: Convivii: Sct: Kanuti: in: Tu-mathorp:*

6) Ett mindre *Sigill* af koppar med samma emblemer som Tomarps sigillet, men med inskriften: *Sigillum Convivii S. Canuti Lundensis.* Skänkt af Guldsmed Gyberg.

Derjemte besitter laget en Likvagn samt den vid begrafningar brukliga apparat, vidare en beslagen trädskista, förvarande lagets handlingar, samt en fattig-sparbössa af messing, hvilken liksom kistan anskaffades i slutet af 17:de seklet.

De tomter i Lund, som till Knutslaget betalt jordskyld, äro n:o 286, 333, 291, 289, 331 och 147. Då dessa tomtören utgingo till ett högst ringa belopp, så har det kommit ur bruk att upptaga dem.

Metkrokar af sten och ben,

använda till fiskfångst af Skånes äldsta invånare;

af Sven Nilsson.

Numera finnes väl ingen, som ej har sig bekant att de äldsta invånarna såväl i Skåne, som i det öfriga Skandinavien, varit hvad man i dagligt tal kallar *vildar*, det vill säga, att de stått på ungefär lika låg bildningsgrad som invånarna i N. Amerika och Australien, då Europeerna gjorde deras första bekantskap. Likväl måste lefnadssättet hafva varit olika och i betydlig mån rättat sig efter de klimatiska förhållanden, som äro rådande i de nämnda skilda trakterna af jorden.

I vår Skandinaviska Nord, der marken merändels under en stor del af året är snöbetäckt och islupen, och der frukter och bär under hela denna tid saknas, måste de första invånarnas födoämnen hafva utgjorts uteslutande af djurrikets alster. Jagt och fiske måste hafva varit deras hufvudsakliga näringsfång, för att få kött till spis och skinn till kläder, och de måste hafva kunnat åta sig tillverka passande redskap för dessa båda näringsfång. För jagten användes ett kastspjut af flinta eller ben, försedt med ett långt skaft af trä, eller också begagnades bäge med pilar, skodda med spetsar af flinta. För fisket användes harpuner af flera slag och metkrokar af flinta, ben eller trä, eller ock sådana som voro sammansatta af 2:ne af dessa olika ämnen. Hos de sammansatta var stängan merändels af trä och spetsen af ben eller flinta.

I mitt arbete om *Nordens Ur-invånare* lemnas beskrifning och figurer öfver flera slag af dessa forntida fiskeredskap. I 3:dje upplagan äro figurerna satta tillsammans, nemligen fiskljustern på planchen IV och metkrokarna på planchen II. fig. 27-30. De äro beskrifna i Engelska upplagan sid. 21-24; i den Franska sid. 39-42, och i den Tyska sid. 25-26. — För de tillägg jag här har att meddela, står jag hufvudsakligen i förbindelse hos den samme ungdomsvännen, som för många år sedan funnit och förärat mig den mindre af de flintmetkrokar som äro beskrifna på de anförda ställena.

I Oktober månad 1867, sedan jag återkommit från en resa till Paris, blef jag inbjuden af ifrågavarande vän, Kyrkoherden A. J. Åkerman i Gerdslöf för att bese botten af den uttappade Näsbyholms sjön och erhålla några af de der funna metkrokarna af ben. Sedan vi, jag och mitt resällskap, gästvänligt blifvit undfägnade, begåfvo vi oss ut på den uttorkade sjöbottnen. Här var ett stort, fullkomligt slätt och torrt fält,

bestående af bottenlera, som på ytan var sprucken i alla riktningar och saknade hvarje spår till vegetation; förr en sjö af 1000 tlds rymd.

Ungefär midt på fältet stack fram ur leran en rakt uppstående träd-stam, som nederst ännu hade barken qvarsittande. Det förtjenar att undersökas, genom gräfning ned till dess nedra ända, huruvida denna träd-stam blifvit nedslagen i sjöbotten genom människohand, eller det varit ett träd som länge flutit på insjöns vattenyta, till dess den tyngre rot-delen sjunkit och stammen på detta sätt kommit att stå upprätt. Jag vet icke om detta sedermera blifvit undersökt; men det förtjenar omnämnas, att de flesta metkrokar blifvit funna på fältet kring denna träd-stam. Äfven hade man funnit åtskilliga flintsaker, strödda öfver lerfältet, såsom skarpa flintspån, sannolikt använda som knifvar, pilar gjorda dels af flintspån med blott tillslagen skaftunga, (sådana som i mitt anförda arbete tab. II. fig. 38.) dels skönt tillslagna, trekantiga och skarpspetsade (tab. II. fig. 40), äfven fanns deribland en hjertformig pil med långa, fina hullingar (nära lik tab. V. fig. 95.); dessutom flintyxor af vanlig form, dels blott tillslagna, dels slipade. Jag har velat nämna detta för att ådagalägga att denna sjöbotten tillhör helt och hållet den bildnings-period, som fått namn af *Stenåldern*.

Före afresan fick jag af Kyrkoherden Åkermans son, Georg Wilhelm, fem stycken metkrokar af ben, af hvilka jag här lätit i full storlek af-bilda de tre största och vackraste. Se fig. 1, 2 och 3. — Den sist-nämnda saknar hulling, hvilket synes vara mindre vanligt.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Under det vi vandrade spridda öfver lerfältet för att söka antiquiteter, fann jag en och annan småsak: ett stycke af ett flintspån, en bäfvertand och en liten flintskärfva, som påtagligen blifvit af människohand tillslagen för något bestämdt ändamål. Jag förvarade den därför, ehuru jag ej genast kunde inse för hvad ändamål den blifvit danad. Men jag

erhöll fullkomlig förklaring deröfver då jag för någon tid sedan fick besök af Hr Augustus W. Franks, föreståndare för den antiquariska afdelningen af British Museum i London. Han hade, under sina nu pågående resor, äfven besökt Dresden och der i Klemms samling tagit teckning af en metkrok från Grönland, som jag här låtit afteckna (fig. 4). Denna metkrok är sammansatt af ett längre, något böjdt ben i egenskap af stång, och en dervid fästad flinta som hake eller krok och af ungefär samma form som den flintskärfva, jag fann på lerbältet. Vi insågo genast att denna tillhört en dylik metkrok som den grönländska och att den varit dertill ännu mer lämplig. Jag har derföre låtit, i likhet med den grönländska, äfven teckna den delen af metkroken som ej varit

Fig. 5.

Fig. 4.

af sten. Det är dock sannolikt att denna ej varit af ben, som den förra, utan bestått af en något böjd, temligen tjock träpinne, vid hvilken flintan varit med en rem fastbunden; således i likhet med metkroken från Kurilerna, aftecknad i *Ur-ivånarna*, på anf. st. fig. 27, vid hvilken dock icke en flinta, utan ett ben är fastbundet som hake.

Det är temligen säkert att då de här aftecknade metkrokarna af ben, (fig. 1, 2, 3) blifvit använda att fånga fisk med mindre munöppning t. ex. aborre och ål m. m., så har metkroken (fig. 5) varit begagnad att fånga mycket stora gäddor; ty att sådana fordom funnits i Skånes insjöar, finner man af de enormt stora gäddskeletter som ej sällan träffas i Skånes gamla torfmossar. Ja, ännu träffas stundom mycket stora fiskar af denna art, äfven i Skånes insjöar.

Att närmare bestämma tiden då dessa fiskeredskap här blifvit använda, kan svåriligen ske, isynnerhet då man ej känner alla de andra fornsaker som blifvit funna tillsammans med dem. Att de tillhört den s. k. *Stenåldern* har jag redan nämnt; men denna synes hafva fortfarit här i Skåne under en mycket lång tid, sannolikt under flera årtusenden. Om metkrokarna tillhöra den äldre eller den senare delen af nämnda ålder, är hittills icke afgjort.

Jemte metkrokarna skall man hafva funnit rörben, som varit på längs klufna i ändamål att derur uttaga och förtära mergen. Men diletanter, som kommit från skilda håll för att här samla fornsaker, hafva merändels med sig bortfört hvad de funnit. Man har äfven bortfört nämnda klufna ben, utan att det blifvit undersökt om de varit af vilda eller tama djur, eller hvilka djurarter de tillhört. Det är icke omöjligt att de kunnat tillhöra Vildrenen, hvaraf man, ehuru sällan, i våra äldsta torfmossar, finner horn eller ben som blifvit bearbetade till verktyg, hvilket bevisar att människor här lefvat samtidigt med Renen. Om de nämnda, på längs klufna rörbenen, tillhöra denna djurart, så antyda de en så hög ålder, att den ligger längre tillbaka i tiden än den naturhvälfning som kastade Östersjön mellan Pomerska vällen och Skåne, hvilka förut varit genom fast land sammanhängande. Vi hoppas att härom kunna få närmare kännedom, enär vi förmoda att de som hädanefter finna dylika ben äro nog förståndiga att låta dem vetenskapligt undersökas och bestämmas, innan de borttagas och förskingras. Äfvensom vi hoppas att sedan Skåne nu bildat sig en egen *Fornminnesförening*, denna skall förekomma vidare plundring af våra dyrbara minnen från framfarna tidsåldrar, och att de hädanefter skola komma att öka Universitetets antiquariska Museum, för att tjena till hjälpmedel åt de studerande, som önska lära känna det södra Sveriges förhistoriska ethnologi.

Antiquarisk Beskrifning

öfver

**Bjeresjö eller Bergsjö socken (Bierghusa, 1383) i Herrestads
härad, Malmöhus län, Skåne,**

af Nils Gustaf Bruzelius.

I en af höjder mycket genomskuren trakt, på sjelfva gränsen af Ljunits och Herrestads härad, är Bjeresjö socken belägen. Den omgifves af Snorrestads, Balkåkra och Skårby socknar i Ljunits härad, Söfvestads och Hedeskoga socknar i Herrestads härad, staden Ystads jordar, samt Östersjön. Denna socken gränsar intill skogstrakten och har i äldre tider utan tvifvel varit till en stor del skogbevuxen, hvarom den numera uthuggna "Svarteskog" å Ruuthsbo egor påminner, ehuru skogen numera är försvunnen med undantag af Bjersjöholms bokskog, till hvilken Ystadsboarne fordom tidt och ofta gjorde lustfärder. I smått utgör Bjeresjö socken en afbild af Ljunits och Herrestads Häradar, der dalsänkningar omvexla med höjder, hvarigenom denna trakt får ett särdeles omvexlande utseende och saknar den enformighet, som vidlåder den öfriga skånska slätten, och hvilken förekommer Nordsvensken så tröttande. I dalsänkningarne finnas åtskilliga torfmossar, i hvilka såväl fornlemningar som fossilier blifvit anträffade. Sålunda fans för några år sedan i Ruuthsbo mosse vid kanalgräfnig ett fullständigt elgskelett, ehuru endast craniet blef tillvarataget; de öfriga benen lågo innanför kanalen. Inom denna socken finnas för närvarande flera fornlemningar, och flera hafva bevisligen funnits. Sålunda lågo för omkring 25 år sedan i den så kallade "Svarteskog" tvenne högar, af hvilka den ene är alldeles förstörd, den andre skadad genom grustägt. I den ene anträffades "en bronsvärja". Å Ruuthsbo södre vång sågos ännu för 20 år sedan åtskilliga stenar satta i båtform, af hvilka tre voro tydliga, men flera skadade. Numera finnes intet spår kvar, men vid stenarnes borttagande träffade man på brända ben, aska, jernfragmenter o. s. v. inom skeppsättningarne ¹⁾. Dessutom

¹⁾ Uppgift af Inspektor Eriksson på Ruuthsbo.

× Þ+Þ+I × IÞTIA × NIÞ × BRÞÞR × HIÞ × *ÞRÞ+ ×
 VÞÞ+Þ × TRÞV ×; hvilken inskrift anføres af Liljegren. Som teck-
 ningen visar, läser jag: × Þ*ÞI × HIÞI × HIÞIÞ × Þ+Þ+I ×
 IÞTIA × NIÞ × BRÞÞR × HIÞ × *ÞRÞ+ × VÞÞ+Þ ×
 TRÞV ×. På isländska: Aki satti stein (þannsi) þenna þptir Úlf, bróður sinn,
 harða goðan dreng. Áke satte denna sten efter Ulf, broder sin, en myc-
 ket utmärkt hjelte. Häraf synes, att hufvudsakliga felet i Bautils teck-
 ning af stenen är det, att runan **h** ej skrifvits **h**, samt IÞTIA för
 IÞTIA.

Den fjerde runstenen, hvilken anträffades den 27 juli år 1845 af
 Professor P. G. Thorsen och affidue kyrkoherden Lundh å Bjersjöholms
 egor i en åker, är numera uppställd i parken nära det nya slottet. Denna
 vackra runsten, som har en höjd af 3 alnar 1 kvarter, en bredd af 19
 tum och djuplek af nära 1 aln, är ej förut i tryck omnämnd eller af-
 tecknad. Åtskilliga runor äro mindre tydliga, isynnerhet de i första,
 tredje och fjerde ordet. Såväl Professor Thorsen som författaren läser
 derstädes: Þ+Þ+I × RIÞPI × HIÞIÞ × Þ+Þ+I × IÞTIA ×
 NIÞV × YÞV × HIÞ × TRIV × *ÞRÞ+ × VÞÞ+Þ ×. På is-
 ländska: Óraði reisti stein (þannsi) þenna þptir Olaf, mög sinn, dreng
 harða goðan. På svenska. Oradi reste denna sten efter Olof sin frände,
 (en) mycket god hjelte. Härstädes skrifves ordet hjelte TRIV, deremot
 på föregående sten TRÞV; å andra skrifves detta ord TRÞV.

Dessutom finnas å Bjersjöholms egor tvenne större stenar, vid hvilka
 folksägen fäst sig, ehuru inga runor eller andra tecken äro å dem in-
 huggna. Den ene, kallad "Stivesten", står i "Bjersjö vången" och är 1 1/2
 aln ofvan jord. Enligt folksagan har ljus ofta nattetid varit sedt vid
 densamma. Den andre, som var en mycket stor, flat sten, låg nära sko-
 gen. I midten af stenen "skulle en jette hafva inslagit en jernyxa, som
 ännu qvarsatt", då stenen för omkring 10 år sedan söndersprängdes.

Ehuru denna socken, såsom redan visadt blifvit, är särdeles rik på
 fornlemningar från hedna tider, tager dock Bjerresjö gamla kyrka med sina
 märkvärdiga fornlemningar, sin högst märkliga dopfunt och egendomliga
 vigvattenskärl i ännu högre grad fornälskarens uppmärksamhet i anspråk.
 Belägen på en kulle, från hvilken man har en vidsträckt utsigt, drager
 Bjersjö kyrka redan på ett längre afstånd den resandes uppmärksamhet
 till sig. Detta uråldriga tempel är helgadt St Laurentius och bygd i
 ren rundbågsstil, med undantag af korshvalfven, hvilka äro i äldre spets-
 bågsstil. Tornets omgifningsmurar, trappor och takhvalf äro uppförda af
 huggen kalksten; korets, skeppets och rundelens omgifningsmurar samt

dithörande tunn- och hjälmhvalf äro af kritsten, men pilastrar och kors-hvalf äro af tegelsten. Se vidare härom Brunius, Skånes Konsthistoria, s. 120—22. Sin största märkvärdighet har dock denna kyrka genom de i korot befintliga freskomålningarne, föreställande Christus och Apost-larne, samt åtskilliga i Biblen omnämnda händelser, hvilka målningar äro utförda på 1100-talet och restaurerade af Artisten Mandelgren, som be-skrifvit dem i 1:sta häftet af Monuments scandinaviques du moyen age. Icke mindre ovanlig och märkvärdig i sitt slag är den särdeles åldriga dopfun-ten, aftecknad å medföljande planch. Densammes skål är indelad genom pelare med hvalfbågar i 7 fält, i hvilka Christus, Jungfru Maria och andra he-liga personer äro framställda i svag basrelief. Rundbågarne äro försedda med förklarande inskrifter i romerska bokstäfver. Foten prydes med fyra lejonhufvuden, bitande öfver ormslingor. Denna vackra dopfunt har for-dom varit delvis förgylld och målad med bjerta färgor, ehuru han nu är till större delen öfverkalkad. Dess höjd är 1 aln 9 tum, diametern upptill 1 aln 5 tum. Fördjupningen är 21 tum i diameter och 12 tum djup. Se vidare härom Brunius, Skånes Konsthistoria s. 482—4.

En annan i sitt slag ännu ovanligare fornlem-ning har, besynnerligt nog, undgått såväl Brunii och Mandelgrens, som andra fornforskares uppmärksamhet, nemligen det under bifogade figur framställda vig-vattenskarlet. Som teckningen visar, består denna ovanliga, af blågrå kalksten förfärdigade piece af tre delar, nemligen af bas, skaft och kapital, samt har en höjd af 1 aln 19 tum. Kapitalen, som upptill är $7 \frac{1}{2}$ tum i kvadrat, är urhålkad till 4 tums djup. Genom skaftet går ett fyrkantigt hål, antag-ligen för att bättre kunna fästas vid de andra båda delarne. Att nämnde hål ej är anbringadt för af-tappning af vattnet, synes deraf, att hvarken i kapi-tälen eller basen finnes genomgående hål anbragt. Både kapital och bas hafva en stor öfverensstämmelse med de kapitaler och baser, som förekomma å kolon-ner i Herrestads och Ingelstorps kyrkor och i Walle-berga kloektoarn, samt synes vara från samma tid som dessa eller från 12 å 13 århundradet.

Härstädes förvaras äfven ett crucifix och tvenne bilder af Jungfru Maria och Johannes, skurna i trä;

dessa sednare hafva utan tvifvel stått vid korsets fot. Stilen i bilderna antyder slutet af katolska tiden och påminner om de bilder, som förekomma i Mariæ kyrkan i Ystad.

Predikstolen är ganska väl arbetad i senare renaissance-stil, samt indelad i fält med bibliska föreställningar. Här finnes äfven en gammal altärduk från 16:de århundradet af linne med figurer, utsydda i rödt garn. I midten framställes skapelsen, samt rundtomkring de fyra dygderna.

Framför altaret ligger en liksten, vid hvars öfra ända äro inhuggna trenne vapen, nu nästan alldeles utplånade genom nöting. Rundtomkring kanten finnes inhuggen i yngre munkstil följande inskrift: Sancti | Laraffen | Anno Domini M | SXLIII | Fro Berete | Anders | Benttis | Dotter | Jens Niclasens | Hus | Fru | af Brod | Skow. (Sti Laurentii afton år 1543 Fru Bertha Anders dotter Jöns Niklassons Husfru af Brodskow). Denna liksten är den yngsta, som mig veterligen har inskriften med munkbokstäfver. Nämnda Fru Berete Anders Bengtsdotter var Brita Bing, först gift med Ingevord Gallen på Herrestad, samt derefter med Jens Nilsson Rotfelt till Brodskow och Bjersjöholm, hvarföre de tre på stenen anbragta vapnen troligen äro Rotfeltska, Bingska och Gallens vapen.

Till höger i skeppet finnes en stol, hvarå äro utskurna tvenne vapen med bokstäfverna EL (Erik Lykke) och KND (Karna Nilsson Rotfelt), samt årtalet 1567. Å "Herrskapsstolen" till venster i skeppet sitter Björn Kaass' vapen till venster och till höger Kristendz ND (Rotfelt), syster till Karna Nilsson, båda döttrar af Nils Jenssen och systrar till Jens Nilsson Rotfelt, den siste af denna gamla familj, efter hvars utgång Bjersjöholm öfvergick till E. Lykke och Björn Kaas.

Denna senare och dess hustru "Cristendze Rotfelt" uppförde år 1576 den gamla borgen på Bjersjöholm, hvilken dock undergått flera förändringar. Den bestod ursprungligen af fyra grundmurade stenhus, omslutande en fyrkantig gårdsplan och på alla sidor omgifna af kanaler, som erhöllo sitt vatten från Bjersjöholms sjö. Öfver inkörsporten är anbragt en sten, hvarå framställes i midten Gud, Fadren och Sonen, till höger Kaasska och Björnska vapnen, samt till venster Rotfeltska och Hoegska vapnen. Derunder läses: "Björn Kaases Ferne og Morne. F. Cristense Nils Dotter Ferne og Morne." Då ifrågavarande slott genom sättning remnat på flera ställen och sålunda ingen utsigt fans att med fördel kunna reparera detsamma, har Bjersjöholms nuvarande egare, Lagmannen och Kommandören T. Sylvan låtit på en närlägen höjd uppföra ett ansenligt slott, från hvilket man har en storartad utsigt såväl öfver hafvet som öfver Ystad och den kringliggande landsbygden. Se vidare härom G. Ljung-

gren, Skånska Herregårdar. Samme författare omnämner, att en gammal sägen finnes, att Bjersjöholmsborgen blifvit byggd af sten, som erhållits genom nedbrytning af en gammal kyrka, hvilken fordom skulle hafva stått i en by "Lilla Tvärn", men att uppbyggaren eller uppbyggarinnan blifvit straffad genom ständig döfhet och blindhet.

Inom denna socken ligger äfven Ruuthsbo egendom, fideikommiss för greffliga familjen Ruuth. Denna gårds förra namn var Gundrelöf, hvarom en klocka i Bjersjö kyrktorn påminner. Å densamma läses neml., att den är gifven af Jacob von Segerdahl och dess hustru Helena Maria von Hoven på Gundrelöf 1723. Ehuru Ruuthsbo är en ganska betydlig egendom, saknar dock boningshuset all arkitektonisk märkvärdighet.

III. Ett bref af Casper Bartholin, ur Malmös arkiv medd. af Martin Weibull 70-71

IV. Tre Corfax Uffelns och Himmelslöfs historia, ur Malmös arkiv medd. af Martin Weibull 72-74

II. Afskrifningar, Beskrifningar och Meddelanden.

I. Skånes adel under öfvergångstiden 1658-1700, föregång i Föreningen för Skånes fornminnen och historia 75-104

II. Kungälvskyrkans församlingars teckning af Gustaf P. Sjögren 105-148

Innehållsförteckning.

Föreningen för Skånes fornminnen och historia 1868. Sid.

Inledning, af Martin Weibull . . . . . I-XII.

Prisämnen . . . . . XII.

I. Historiska handlingar rörande Skåne
(Halland, Bleking, Skåne och Bornholm).

- I. Handlingar hörande till Skånes danska historia.
  - I. *Consuetudines Canonicae, Lunds domkapitels äldsta statuter*, ur *Necrologium lundense* utgifna af Arnold Hammar . . . . . 1-28.
- II. Handlingar hörande till Skånes historia under öfvergångstiden 1658-1700.
  - I. *Till Skånes historia under kriget 1676-79*, ur Malmö läns arkiv medd. af Martin Weibull . . . . . 29-39.
  - II. *Till försvenskningens historia*, ur Lunds domkapitels och Malmö läns arkiv medd. af Martin Weibull . . . . . 29-61.
  - III. *Till den skånska reduktionens historia* ur Malmö läns arkiv medd. af Martin Weibull . . . . . 61-64.
- III. Handlingar hörande till Skånes svenska historia.
  - I. *Skånska adelns förening i Helsingborg (1719)*, ur Lunds universitets handskriftsamling medd. af Martin Weibull . . . . . 65-67.
- IV. Orts- och personhistoriska handlingar.
  - I. *En af de äldsta berättelserna om Ljungby horn*, ur Köbenhavns universitets bibliotek medd. af Martin Weibull . . . . . 68-69.
  - II. *Om Törringe kyrkas silfver*, ur Lunds universitets handskriftsamling medd. af Elof Tegnér . . . . . 69-70.

- III. *Ett bref af Casper Bartholin, ur Malmö rådhusarkiv medd. af Martin Weibull . . . . .* 70-71.
- IV. *Till Corfitz Ulfelds och Hannibal Sehesteds historia, ur Malmö länsarkiv medd. af Martin Weibull . .* 72-74.

II. Afhandlingar, Beskrifningar och Meddelanden.

- I. *Skånes adel under öfvergångstiden 1658-1700, fördrag i Föreningen för Skånes fornminnen och historia af Martin Weibull . . . . .* 75-104.
- II. *S:t Knutsgillet i Lund, kulturhistorisk teckning af Gustaf Ljunggren . . . . .* 105-148.
- III. *Metkrokar af sten och ben, använda till fiskfångst af Skånes äldsta invånare (med 5 träsnitt), af Sven Nilsson . . . . .* 149-152.
- IV. *Antiquarisk beskrifning öfver Bjesesjö eller Bergsjö socken (Bierghusa, 1383) i Herrestads härad, Malmöhus län, Skåne (med 1 träsnitt och 3 plancher), af Nils Gustaf Bruzelius . . . . .* 153-157.

Anmärkningar och Rättelser.

Sid.	I.	sista raden står han	läs hon
„	II.	not 1 rad. 6 står Skandin-av.	„ Skandin-avi
„	III.	rad. 26 står dess historia	„ Skånes historia
„	VI.	„ 5 „ läkare	„ (läkare
„	„	„ 25 „ 1676	„ 1675
„	IX.	rad. 3 „ hållet	„ hållet först
„	XI.	„ 26 „ (i några exempl.)	uppgående läs uppgå
„	„	„ „ 1660	läs 1658-1660.

Af de samtida, hvilka lemnat bidrag till Skånes historia och beskrifning, må ytterligare nämnas på dansk sida F. Schiern och J. Kornerup; på svensk sida J. Falkman.

Sid.	2	rad. 4	står den	läs dessa
„	35	„ 26	„ 13	„ 16
„	43	„ 14	„ utskickade	„ skickade
„	49	„ 23	„ <i>Lustra</i>	„ <i>Lutra</i>
„	52	not rad. 1	står afstykke	„ aktstykke
„	61	rad. 11	står då de	„ då de,
„	„	„ 14	„ bedömas,	„ bedömas
„	„	„ 19	„ fiender	„ stamfiender
„	70	„ 32	„ astronomien	„ astronomiens
„	75	„ 4	„ nordliga	„ östliga
„	79	„ 10	„ om	„ som
„	81	„ 21	„ hertigdömet	„ hertigdömet
„	„	„ 22	„ 28	„ 26-28
„	98	„ 7	„ Niels Rosenkrands från Glimminge	läs från Örup

Detta misstag, som förut finnes å svensk sida, torde härmed rättas och i öfverensstämmelse dermed äfven uppgiften not 17 sid. 100 att han varit fjerde son af rike Holger Rosenkrands till Glimminge. Han var en son af Palle Rosenkrands till Örup.

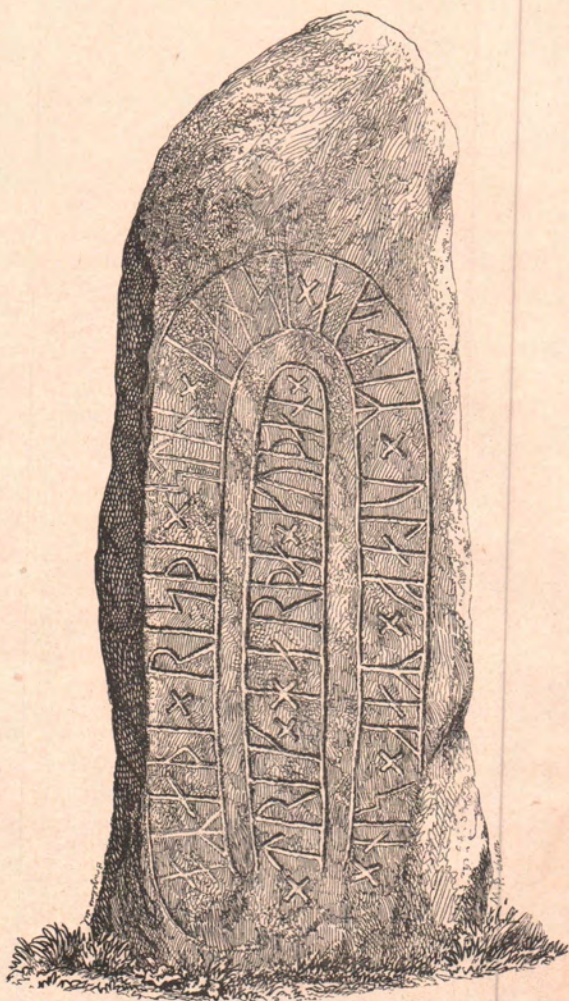

I Marsvinsholms Park.

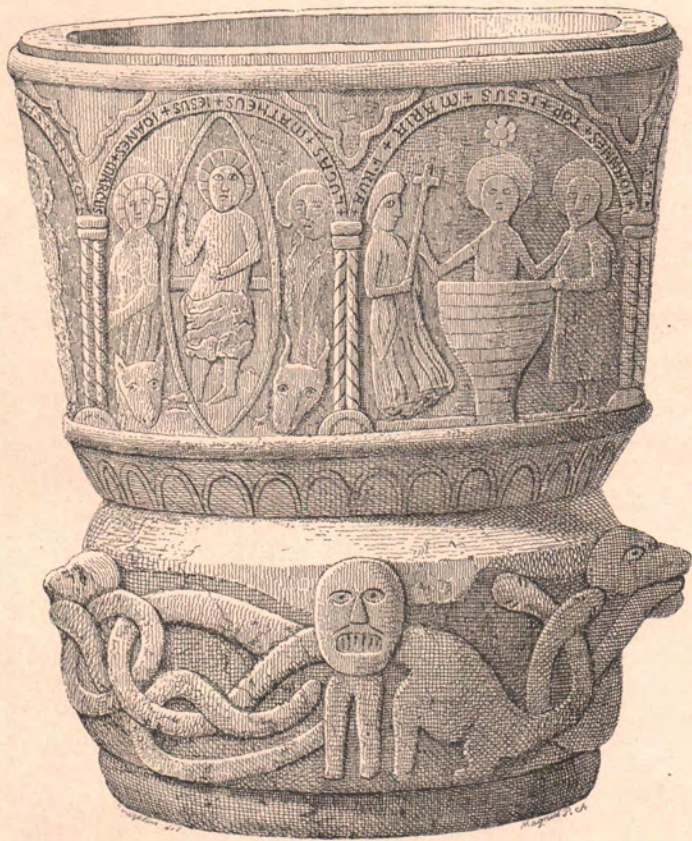

I Bjersjöholms Park.

I Bjersjö-Kyrka.